مرکه او مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه

او

مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	مرکه او مرکې
لیکوال:	پوهیالی محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
کمپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر یو څو لنډې خبرې	الف
۲	سریزه: مرکه او مرکې	۱
۳	زه د هېواد فرهنګ ته ډېرې...	۱۸
۴	نه بدلېږمه افغان یم څو چې یم	۲۸
۵	پوهاند زیار د پښتو لیکني او...	۴۵
۶	فرهنګیالی روغتیا پال	۶۳
۷	ژوندۍ اکاډمۍ هم مهاجره شوه	۸۴
۸	په کاڼو کې غمی	۹۹
۹	د پښتو ژبې د غوړېدو په تحریک...	۱۲۸
۱۰	د چنارونو او نښترو شاعر	۱۳۹
۱۱	عبدالباري جهاني له ورکې مېنې...	۱۵۵
۱۲	تر څو چې قانون حاکم نه شي د ... ۱۶۸	
۱۳	افغانستان یوې ملي ستراتیژۍ ته...	۱۸۵
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۲۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر يو څو لنډې خبرې

يـون صـيب تـه دې الله (ج) خيـر ورکـړي چـې د دې کتـاب د تنظيم له لارې يې پخوانۍ خاطرې بيا راژوندۍ کړې.

د دې مرکـو زيـاتره يـې پـه هيلـه مجلـه کـې خپـرې شـوې وې. (هيله) د هغه وخت په سختو شرايطو کې د ملي ګټو د ساتلو يو مورچل او د ملي ارمانونو يوه تر ټولو محبوبه خپرونه وه.

په دې کتاب کې د بېلابېلو هغو کسانو مرکې راغلي دي، چې په خپلو مسلکونو او برخو کې د سر کسان دي. (يوازنی کس يې زه يم چې د مرکې زياته برخه مې تر خپل طبي مسلک ډېره پر ټولنيزو او ملي مسايلو متمرکزه ده. خو د هغه وخت شرايط همداسې وو، چې د هېواد د سرنوشت په باب له فکر کولو او څه ويلو نه څوک هم نه شو غافلېدای.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتاب کې د نورو ښېګڼو تر څنګ يوه ډېره د ارزښت خبره دا ده چې د کتاب مرکې تنوع (رنګا رنګي) لري او د هر ذوق لرونکی لوستونکی پکې يو څه پيدا کولای شي.

د کتاب سريزه د مرکه ليکنې په برخه کې يو ډېر ښه او مرستندويه بحث دی او د ځوانو ليکوالو او ژورنالستانو لپاره د يو ښه لارښود او مرستندوی حيثيت لرلای شي.

زه خپلې خبرې ځکه نه اوږدوم چې د کتاب خپلې خبرې زما تر هغو ډېرې ارزښتمنې دي. له يون صيب نه تر مننې وروسته ستا سو درنو ورونو او خويندو نه هيله کوم چې دا کتاب د يو مهم اثر په توګه ولولئ او له نورو سره يې هم شريک کړئ.

په درنښت

ابراهيم شينواری

کابل، د ۱۳۸۷ کال د مرغومي ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

مرکه او مرکې

مرکه په عامه اصطلاح خبرو اترو ته وايي، د ژورناليزم په نومونه هم خبرې اترې مرکه ګڼل کېږي، خو په ژورناليزم کې هدفمنو خبرو اترو ته مرکه ويل کېږي. مخکې تر دې چې مرکه د ژورناليزم د يوه ژانر په توګه مطرح شي، په پښتو ژبه او پښتني ولسي ژوند کې په همدې او يا دې ته نږدې مانا کارېدله. جرګه او مرکه زموږ د کلتور او ټولنيز دود يو مهم عنصر دی، ډېرې شخړې او ستونزې په همدې جرګو او مرکو حلېږي.

د جرګو او مرکو قوت په دې کې دی، چې هلته د خبرو اترو زمينه برابرېږي او له دې لارې د شخړې غوټه خلاصېږي. دواړه لوري يو بل ته خپل دلايل او منطق وايي او د دې دلايلو د انطباق په نتيجه کې د ستونزې حل راوځي. افغانان او په تېره بيا پښتانه افغانان د خپل نوي ژوندبرخليک د همدې جرګې او مرکې له لارې پيلوي، کله چې يوه کورنۍ د خپل ځوان زوی د ژوند برخليک ټاکي، نو لومړی فکر پر همدې کوي چې چا ته، څه وخت او څرنګه مرکه ور ولېږي، پر مرکچي هم ډېر فکر کوي، داسې يو شوک انتخابوي، چې ډېر مخور، ژبور، تجربه کار او د منطق په وسله سمبال وي، لکه له يو مهم شخص يا چاروا کي سره چې د يوې مهمې مرکې لپاره يو ډېر پوخ، مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ژبـور ژورنالیست ګومارل کېږي. د مرکچي لـه غـوره والـي څخه هدف دادی چې د مقابل لوري تمایل راخپل او پـه پـای کې د هغــه رضــایت حاصــل کــړي. د ســختو شــخړو او ســتونزو د غوڅولو لپاره د جرګه وال او مرکچي غوراوي تـه ډېره پاملرنـه کېږي، ددې علت دا وي چې دواړو خواوو تـه دقیـق معلومـات وړاندې کړي او د منطق پـه زور د شـخړې حـل راوباسي. لـه دې څرګنـدونو څخـه مـې هـدف دا و چې مرکـې یـا خبـرې اتـرې پـه طبیعي ډول زموږ د ژوندانه په ټولنیز ډګر کې وې، خو کله چې ډله ییزې رسنۍ رامنځتـه شـوې او هغـو بیـا پـرمختـګ وکـړ، نـو مرکه هم ورسره د ژورنالیزم د یـوه ژانـر پـه توګـه مطرح شـوه او د ژورنالیزم او د هغه د وسایلو د بنې په ودې او بدلون سره مرکې هم بېلابېل اړخونه پیدا کړل، خو د مرکې اصلي محتوا چې د خبرو اترو له لارې د هدفمنو معلوماتو ترلاسه کول دي، پـر خپـل ځای پاتې ده. مرکې ته په انګرېزۍ کې انټرویـو (Interview) او پـه عربـۍ کـې (مصـاحبه) ویـل کېـږي چې د ټولـو محتـوا همغـه یوشـان (خبـرې اتـرې) دي. د ژورنـالیزم لـه نظره لـه مرکـې څخـه موخــه دا ده چــې هــم لوســتونکو، اورېــدونکو، لیــدونکو او کتونکو تـه د یوې پېښې یا مسالې پـه اړه د معلومـاتو او هـم د پېښې د سپیناوي سبب شي. مرکـه معمـولاً د ټـولنې د بېلابېلـو ډګرونــو لــه مهمــو شخصــیتونو ســره کېــږي، خــو پــر مهمــو شخصیتونو سربېره د ټولنې لـه عـادي اشخاصو او د پېښـو لـه عینـي شـاهدانو سـره هـم مرکـې کېـږي او د هغـوی مرکـې یـا څرګنـدونې د پېښـو د رڼاوي او سـپیناوي سبب کېـږي. پـه یـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهمه مسلکي، علمي، تخنیکي، سیاسي او ټولنیزه موضوع کې طبعاً د همغې برخې له مطرح اشخاصو سره مرکې ترسره کېږي، ځکه چې همدا ډول اشخاص د موضوع د وضاحت ظرفیت لري، د ځینو ټولنیزو پېښو، اقتصادي پرمختګونو، جنګي حوادثو او طبیعي پېښو، د قربانیانو په اړه د عامو خلکو نظرونه او مرکې هم د زیات ارزښت وړ دي، په همدې خاطر مرکې د خپلې محتوا له مخې بېلابېلې بڼې غوره کوي، لکه خبري مرکه، تحلیلي مرکه، علمي، سیاسي، ادبي او نورې مرکې. د ژورنالیزم د وسایلو د کارونې له امله هم د مرکې بڼې توپیر کوي، د بېلګې په توګه د اوربدنیو (راډیویي) رسنیو لپاره ګړنۍ مرکه ډېر ارزښت لري، دا مرکه که د محتوا له پلوه هر ډول وي، خو باید په ګړنۍ بڼه ځکه ترسره شي، چې د مرکوال شخص غږ ډېر ضروري وي. په دې حالت کې ژورنالیست ته په کار دي چې په خپلې غږیزې وسیلې خپل ځان ښه ډاډمن کړي او مخکې تر دې چې مرکې ته لاړ شي، خپله غږ ثبتې وسیله ښه چک کړي، د مرکې پر مهال هم باید خپل او د مقابل لوري غږ په لومړیو او وروستیو شېبو کې څو ځله چک کړي، چې غږ رښتیا هم ثبت شوی دی که نه او که ثبت دی نو څه ډول ثبت شوی دی؟ ښه به وي چې په دې برخه کې یو دوه خاطرې هم راوړم:

د بي بي سي یوه خبریال راته خپله کیسه کوله، ویل یې چې بي بي سي راته دنده وسپارله چې پېښور ته سفر وکړم او د نشنل عوامي پارټۍ له مشر، خان عبدالولي خان سره مرکه وکړم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښور ته راغلم، له ولي خان څخه مې وخت واخيست، ښه په خوند مې ورسره مرکه وکړه او بېرته لندن ته لاړم، کله چې کمپيوټر ته کېناستلم او غوښتل مې د ولي خان مرکه له ټايپ څخه کمپيوټر ته ولېږدوم، نو مرکه اصلاً ثبت شوې نه وه، دې خبريال وويل، دا زما د ژوند او مسلکي کار په تاريخ کې تر ټولو بده خاطره وه. دی يو مسلکي او پياوړی ژورناليست و، پر خپل ځان او کار ډېر ډاډمن و، خو په ژورناليزم کې پر حافظې او پر تخنيکي وسيلې له چک پرته باور په کار نه دی او که څوک يې کوي دا ډول ستونزې به ورته راولاړوي.

زه خپله خاطره هم ليکم: د طالبانو نظام تر ړنګېدو وروسته ما غوښتل په افغانستان کې د افغان هندوانو او سکانو د ټولنيز ژوندانه په اړه يو راډيويي راپورتاژ جوړ کړم، له پېښوره جلال اباد ته راغلم او غږ ثبتوونکې وسيله (ټيپ) مې هم له ځانه سره راوړ، په ننګرهار کې مې د خپلو ليکوالو ملګرو په مرسته د ننګرهار مېشتو افغان هندوانو يو مشر پيدا کړ، په جلال اباد ښار د هندو د بزازۍ په دکان کې مې ورسره په ډېر خوند مرکه وکړه، هندو موږ ته د ګوړې ښه چای راوړ او په ډېر طبيعي ډول مو مرکه وکړه، د مرکې په پيل کې مې خپل او د هندو غږ هم چک کړ بيا مو مرکه پيل کړه، د مرکې تر خلاصون وروسته مو په مينه رخصت واخيست. د مرکې پر سهار مې پېښور ته د تګ پلان و، يو ځل مې زړه کې وګرځېدل چې راځه دا مرکه يو ځل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا چک کړه، ټیپ مې چک کړ، نورې ټولې مرکې په کې راغلې وې، خو د هندو مرکه په کې نه وه، ډېر زیات خپه شوم، بیا له خپلو ملګرو سره د هندو دوکان ته لاړو او په بېښنې سره مې بیا ترې د مرکې هیله وکړه، هندو زموږ غوښتنه ومنله، خو دا ځل مرکه هغسې خوندوره او طبیعي رانغله لکه څنګه چې د مخه وه.

ددې دوو خاطرو له یادونې څخه مې مقصد دا و چې په ژورنالیزم کې له یوې خوا پر حافظې ډېر باور په کار نه دی، له بلې خوا پر تخنیکي وسیلې هم له چک پرته باور په کار نه دی. نو د اورېدنیو رسنیو لپاره غږیزه مرکه ضروري ده او د هغو ثبتوونکو وسایلو چک او دویم ځلي ازمېښت.

د چاپي رسنیو لپاره هم غږیزه مرکه تر یوه حده ضروري ده، خو ددې رسنیو لپاره اساسي ضرورت د مرکې لیکنۍ بڼه ده، غږیزه مرکه هم وروسته په لیکنۍ بڼه اوړي، ځکه اکثره وخت خبریالان د مرکې لپاره ځان سره ټیپ وړي او بیا وروسته مرکه له غږه لیک ته اړوي، کله کله مرکوال ته مخکې تر مخکې لیکلې پوښتنې ورکوي او هغه یې په لیکنۍ بڼه ځوابوي، خو ددې ډول مرکې یوه ستونزه دا ده چې له پوښتنې بله پوښتنه نه شي پیدا کولای، خبریال مجبور دی پر همغو پوښتنو بسنه وکړي، چې مخکې تر مخکې یې مرکوال ته ورکړې دي. لیکنۍ مرکې کله کله په دې ډول هم وي، چې خبریال له مقابل لوري پوښتنې کوي، هغه یې ځوابونه ورکوي او دی یې لیکي، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا اسې حالت کې کله کله خبریال ټول ځوابونه نه شي ليکلای، ځينې مهم ټکي ترې پاتې کېدی شي او ځکه کې وايي دا به د حافظې په قوت وروسته وليکم، په دې ډول کله کله تر چاپ وروسته د مرکچي او مرکوال ترمنځ ناندرۍ رامنځته کېږي، په دا اسې حالت کې پر حافظې ډېر باور په کار نه دی. په هر ترتيب د چاپي رسنيو لپاره د مرکې ليکنۍ بڼه په کار ده.

په ليدنيو رسنيو کې چې هم اوربدل کېږي او هم ليدل کېږي، هلته د مرکوال تصوير او غږ دواړو ته جدي اړتيا ده، که يو له دې دوو برخو څخه کم وي، مرکه نيمګړې ده، لکه که غږ وي، خو ژوندی تصوير ورسره نه وي، نو د مرکې نيم ارزښت کم شو او يا تصوير وي خو د هغه خبرې د خبريال له خوا ويل کېږي او تصوير د هغه شخص ورسره ښکاره کېږي، دا مرکه هم نيمګړې ده، البته په ليدنيو رسنيو کې کله کله د مرکوال خبرې د ژباړې د ضرورت په حالت کې ژباړل کېږي او له تصوير سره يوځای کېږي، خو په نورو حالاتو کې طبعاً غږ او تصوير دواړو ته ډېر ضرورت دی.

په کتنيو رسنيو کې لکه بېلابېلو ويبپاڼو او د انټرنيټ نورو اسانتياوو کې چې مرکه هم ليدل کېږي، هم لوستل کېږي، هم کتل کېږي او هم اوربدل کېږي، د مرکو له پورته ټولو ډولونو څخه کار اخيستل کېدی شي، خو د دې لپاره که څوک غواړي په انټرنيټ کې يوه مرکه په بشپړ ډول خپره کړي، نو هم بايد غږيزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه ولري، هم انځوريزه او هم ليکنۍ، که څوک غواړي د يو چا د مرکې تصويري بڼه وګوري، هم کولای شي، که اوريدنۍ يې اوري هم بايد زمينه ورته برابره وي او که ليکنۍ يې لولي هم بايد اسانتيا ورته موجوده وي. ځينو خبري اژانسونو، نړيوالو راډيويي او تلويزيوني چينلونو له انټرنيټ څخه همدغه ګټه پورته کړې ده. د ساري په توګه د بي بي سي راډيو، خبرونه، تاسو د انټرنټ په مټ هم لوستلای، هم اوريدلای او هم ليدلای کتلای شئ، نو په دې ډول انټرنيټ ټولې هغه اسانتياوې لرلای شي، چې د رسنيو نورې برخې يې په ځانګړي ډول لري.

مرکه د ګډونوالو د شمېر له مخې هم توپير کوي، يو په يو (له يوه شخص سره د يوه شخص مرکه)، له يوه شخص سره د څو کسانو مرکه؛ لکه پريس کنفرانسونه او ځينې نورې خبرتيايي غونډې چې يو شخص معلومات ورکوي او نور پوښتنې کوي، له څو شخصيتونو سره د يوه خبريال مرکه لکه ګردي مېزونه چې په هغو کې يو خبريال له څو شخصيتونو سره مرکې کوي) او ځينې نورې مرکې.

خو مرکه که هر ډول وي هدف يې د معلوماتو زياتول او د موضوع سپينول دي، په هر ډول مرکه کې ژورناليست ته بويه چې تر هر څه د مخه پر موضوع حاکم وي او له هر هغه چا سره چې مرکه کوي بايد نوې خبره ترې راوباسي، د موضوع په اړه بايد خپله هم معلومات ولري او د يوه مسلکي شخص په توګه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکوالو څخه پوښتنې وکړي، که خپله ژورنالیست پر موضوع حاکم نه وي او د مرکوال پر وړاندې په کمزوري دریځ کې وي، نو دا مرکه ښه او مطلوبه نتیجه نه ورکوي.

په همدې خاطر اوس په نړۍ کې د اختصاصي ژورنالیزم موضوع ډېره مطرح ده، ډېر ځله مو له بي بي سي او نورو معتبرو راډیوګانو څخه اورېدلي چې د بي بي سي او یا...راډیو د اقتصادي، سیاسي، ټولنیزو او سیاسي چارو خبریال، دا په دې مانا چې ژورنالیست پر ژورنالیزم سربېره د علومو په یوه بله برخه کې هم تخصص لري او کله چې د داسې موضوعګانو په باب بحث مطرح کېږي، نو د همغې تخصصي برخې خبریال د مرکې لپاره ورځي. په افغانستان کې لا ژورنالیزم د ودې په حال کې دی او موږ ډېر کم داسې ژورنالیستان لرو، چې د ژورنالیزم ترڅنګ په یوه بله برخه کې هم تخصص ولري. البته اوس یو ګڼ شمېر لیکوالو او د نورو مسلکونو خاوندانو د ځینو اقتصادي ملاحظاتو له امله ژورنالیزم ته مخه کړې، خود افغانستان رسنۍ لا دې مرحلې ته نه دي رسېدلي، چې په هره څانګه کې خپل مسلکي ژورنالیست ولري او یا دې هغه د مسلک پر بنسټ همغې مسلې ته وړاندې کړي؛ له یوه ژورنالیست څخه د خبرو او مرکو د بېلابېلو ډولونو لپاره کار اخیستل کېږي.

د مسلکي تخصص ترڅنګ یو ژورنالیست ته د مرکې ځینې نور مهم ټکي هم په کار دي، چې باید په پام کې یې ونیسي، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه کې د تر بحث لاندې موضوع ښه او هر اړخيزه شننه او له دې څخه مخکې تر مخکې د ځان ښه خبرونه، مرکې ته پوره چمتوالی، د مرکوال پر فکري ليدلوري پوهېدل، د تخنيکي وسايلو ارزونه او ځينې نور مسايل ضروري دي. د دې ترڅنګ د مرکې پر مهال ژورناليست ته په کار دي چې تر ژورناليستيکو اخلاقو پښه وانه ړوي، رهبري شوې، لمسوونکې پوښتنې او په قصدي ډول د مقابل لوري تر اغېز لاندې راوستل، د ثبت، برېښنا او تخنيکي وسايلو داسې کارونه چې د مرکې پر مهال د مرکوال ذهن بلې خواته واړوي، د ژورناليزم له اخلاقو سره سمون نه خوري، ژورناليست ته په کار دي چې خپل ناپېيلتوب وساتي او په داسې مهارت له مرکوال څخه خپلې مطلوبې خبرې راوباسي چې هغه يې د اظهار پر وخت پر ځان د فشار احساس ونه کړي.

د علمي، تخنيکي او ځينو معلوماتي مرکو پوښتنې دومره جانبي عوارض نه لري، خو د سياسي، ټولنيزو، قومي او تاريخي مسايلو په اړه بحث او مرکې طبعاً ډېرې حساسې دي، هغه هم په داسې يو حالت کې چې يوه ګردي مېز ته د مختلفو نظرونو خاوندان راټول شوي وي، په دغسې ډول يېزه مرکه او بحث کې د ژورناليست ناپېيلتوب ډېر ضروري دی. په افغانستان کې اوسنۍ رسنۍ په تېره بيا تلويزيوني رسنۍ د ژورناليزم د ناپېيلتوب اصل ته ډېره پاملرنه نه کوي، موږ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلویزیونو کې داسې مرکې لیدلي، اوریدلي او خپله هم ورسره مخامخ شوي یو، چې هلته ژورنالیست یا د خپرونې جوړونکی خپله د یوه طرف په توګه مطرح وي. (اریانا) تلویزیون تر ډېره حده د ناپېیلتوب اصل مراعتوي. (لمر) او (شمشاد) تلویزیون هم دې ته ورته دریځ لري، خو څرنګه چې شمشاد او لمر تلویزیونونه تر ډېره بریده پښتو تلویزیونونه دي، نو پر شمشاد د پښتو پالنې تور پورې دی او لمر که څه هم پښتو تلویزیون دی، خو څرنګه چې دا تلویزیون هم د طلوع تلویزیون د چارووا کو له خوا سمبالېږي، نو ځکه خو پر لمر تلویزیون د طلوع د اثراتو تور پورې کېږي. شمشاد تلویزیون په مرکو کې په مشخص ډول ژورنالیست د طلوع هغه په شان د کوم ډېر ځرګند او مشخص دریځ خاوند نه بریښي او یا لږ تر لږه په مرکه کې ځان ډېر دریځوال نه ښیي. خو طلوع، نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه د طرف پر ناروغۍ اخته دي. نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه خو ځکه بې طرفه نه دي چې په مشخصو اشخاصو او تنظیمونو پورې تړلي دي او د همغو ډلو او اشخاصو د عمومي نظریاتو او لیدلوریو څرګندونه کوي، خو طلوع تلویزیون چې ځان یوه ازاده رسنۍ ګڼي په واقعیت کې د ازادۍ اصل نه مراعتوي، اکثرو لیدونکو به د دوی خپرونې په تېره بیا د ((ګفتمان)) خپرونه چې اکثره ګرمو سیاسي او نورو پارونکو مسایلو ته ځانګړې شوې، کتلې وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې خپرونه کې له ورایه ښکاري چې د ناپېیلتوب اصل نه مراعتېږي، نه یوازې ژورنالیست لوری نیسي، بلکې کوم کسان چې د بحث لپاره رابلل کېږي د هغوی غوراوی هم د ناپېیلتوب له مخې نه وي. اکثره وخت دوه درې، څلور او ان پنځه کسان له یوې خوا وي، یو یا دوه له بلې خوا او ژورنالیست هم د همغې خوا پلوي کوي، چې دوی مخکې تر مخکې هماهنګ کړي وي. ځینو کسانو ته مخکې تر مخکې د بحث موضوع ورکول کېږي او کېدی شي دا سې هم شوي وي چې پوښتنې مخکې تر مخکې ورته ویل شوې وي او هغې خوا ښه تیاری نیولای وي، خو دا بله خوا چې تلویزیون والا قصداً غواړي کمزورې وښودل شي، د موضوع په اړه معلومات هم مخکې تر مخکې نه ورکول کېږي او یا که ورکول کېږي نو وخت په کې کم وي، بله بې عدالتي دا وي چې د یوه لوري کسانو (د تلویزیون خوښې لوري کسانو) ته ډېر وخت ورکول کېږي او مقابل لوري ته کم، که وخت پر یو تن د عدالت له مخې په مساوي ډول ووېشي بیا هم هغه غرضي لوری څو ځله زیات وخت اخلي، نو دلته د طلوع تلویزیون پر وړاندې څو پوښتنې پیدا کېږي: که په یوه بحث کې درې څلور تنه حتمي د یوه نظر خاوندان وي، نو بیا ښه ده چې ددې کسانو له جملې څخه یو تن را دعوت شي او یو تن هم له هغه بل لوري څخه، چې وخت پر دواړو په مساویانه ووېشل شي او هر یو خپل دلیل ووایي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه لوري، د ډېر شمېر کسانو ګډون بیا هم حتمي وي، نو ښه بیا دا ده چې مقابل لوري ته دومره وخت ورکړل شي چې د ټولو پوښتنو ته ځواب ورکړي.

زه او قدرمن استاد حبیب الله رفیع څو ځله له همداسې چلند سره مخامخ شوي یو، یو د دریو او یا څلورو پر وړاندې، خو د لوی خدای(ج) په فضل څرنګه چې زموږ خبره حق وه، نو د منطق او عدالت له مخې مو ورته ماته ورکړې ده، هر وخت چې ما په طلوع تلویزیون کې مرکه کړې او لیدونکو لیدلې، نو په سلګونو تلیفونونه راته د منني او کوروداني په خاطر راغلي دي، ددې علت دادی چې زه د طلوع تلویزیون د بې انصافۍ پر وړاندې ودرېدلای یم، ما څو ځله د طلوع چلوونکو ته ویلي چې که موږ دې بحثونو ته راغواړئ، نو یا باید د دواړو لورو مرکوالو شمېر مساوي وي او یا هم که له هغه بل لوري زیات کسان راځي نو موږ ته دومره وخت راکړئ چې د هر یوه پوښتنو او نامشروع تردید ته ځواب ورکړو. هر کله چې په دې بحثونو کې د افرادو او وخت تساوي په پام کې نیول شوي او ژورنالیست تر یوه بریده ناپېیلی پاتې شوی، نو هغه بحث اتومات زموږ په ګټه تمام شوی، حتی داسې بحثونه هم موږ ګټلي چې یو د څلورو پر وړاندې مطرح وو، دا ډول بحثونه بیا په ډېر زور د سانسور له زندۍ خلاص شوي. له دې څرګندونو څخه مې مقصد دا و؛ هغه رسنۍ چې زموږ په ټولنه کې د ازادو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنیو په نامه فعالیت کوي، په واقعیت کې هغه شان ازادې نه دي، چې ادعا یې کېږي.

په دې اثر کې چې تاسو ته د کومو مرکو د لوستلو بلنه درکوم، دا ما په تېرو لسو پنځه لسو کلونو کې له بېلابېلو شخصیتونو په تېره بیا له فرهنګي شخصیتونو سره کړې دي. دا مرکې اکثره د فرهنګي هدفونو او معلوماتو په باب شوي دي. سیاسي موخې نه لري او یا هم سیاسي هدفونه یې ډېر کم دي، ما په دې مرکو کې د ژورنالیزم عامې ځانګړنې مراعت کړې خو د مرکې ټول تخنیکي اصول په کې ځکه نه دي مراعت شوي چې دا ما د خپلو ځانګړو فرهنګي ضرورتونو پر بنسټ کړې وې، هغه وخت زما هدف دا هم نه و چې دا مرکې به زه د یوه ځانګړي اثر په توګه چاپوم، خو او سمهال چې زه د خپل تېر کړي فرهنګي کار پر بیا ارزونې، اوډنې او راټولونې بوخت یم، پر دې مرکو مې چې کتنه وکړه، نو ډېرې په زړه پورې راته ښکاره شوې، ددې مرکو د چاپ ضرورت په دې کې نه دی چې دا مرکې ما کړې، بلکې مهمه اړتیا یې دا وه چې په دې مرکو کې ددې مرکوالو له خوا چې زموږ د هېواد مطرح فرهنګي څېرې ګڼل کېږي، ډېر مهم مسایل بیان شوي دي. دا مسایل دومره ژور، مهم او په زړه پورې دي، چې نه یوازې او سمهال زموږ د ځوان پښت په درد لګي، بلکې راتلونکی پښت هم ترې ډېره ګټه اخیستلای شي. زما لپاره ددې کار بل علت دا و چې زه غواړم د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګيالیو د فکر هغه مجموعه چې په دې مرکو کې خوندي شوې، لاپسې خوندي کړم، بل هدف مې دا و چې دا مرکې لکه څنګه چې مې اشاره وکړه، ډېرې ګټورې دي، نه غواړم زما تر مړينې وروسته، بل څوک اړ شي د هغو د بیا د راټولونې ستړیا وګالي، پر ژوند هېڅ باور نه شته، هر لیکوال ته بویه خپل تېر هغه فرهنګي کار، چې په بیا چاپ ارزي په خپله سره راټول او د مجموعي چاپ له لارې یې له تیت وپرک حالته وژغوري او خوندي یې کړي، اوس خو دود دا دی؛ زموږ هر لیکوال چې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړي له همغې شېبې بیا تر کلونو کلونو زموږ نور لیکوال د هغو د کړو کارونو پر بشپړولو مصروف وي او بیا یې هم نه شي بشپړولای او نه یې هم پوره خوندي کولای شي، نو هر لیکوال ته په کار دي چې لږ تر لږه تر پنځه کلن فرهنګي کاري بهیر وروسته خپل تېر کړی کار راټول، چاپ او خوندي کړي او د خپل کار، زیار راتلونکي نسل ته ورې نږدې.

دا مرکې چې تاسو ته وړاندې کوم اکثره یې له نن (۸-۱۲) کاله دمخه د هیلې مجلې په بېلابېلو ګڼو کې چاپ شوي او اکثره یې نږدې پر شلمه پوښتنه پای ته رسېږي، (شل) عدد ما قصداً د مرکو د پایته رسېدو لپاره ټاکلی، (شل) یوازې د ریاضي یو عدد نه دی، (شل) په پښتو کې دکره او بشپړ کار مانا هم ورکوي، دا کار ما شل کړ، یا ما خو شل کړه، دا دنیا چا شل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې نه ده او داسې نور، کله چې خپله ما دا مرکې راټولولې، نو خورا په تکلیف یې کړم، ما فکر وکړ هغه مرکې چې ما خپله کړې او خپله مې په مجله کې چاپ کړې او مجله مې هم خپله چاپ کړې، نو د هغو بیا راټولول ماته دومره ستونزمن شول، نو بل چاته به دا کار څومره ستونزمن تمام شوی وای؟ له دې څخه مې دا نتیجه واخیسته؛ ښه به وي هر لیکوال خپل کړی کار خپله سره راټول کړي او هغه لیکنې او فرهنګي کار چې پر بیا راټولولو او چاپ نه ارزي، ښه به وي چې لیکوال د خپل وصیت یا یادښت په ډول نورو لیکوالو ته ووایي چې زما دغه کار په بیا راټولولو نه ارزي، وخت پرې مه ضایع کوئ او که کوم داسې کار چې پر راټولولو او بیا چاپ ارزي او لیکوال یې په خپله د بیا چاپ او راټولونې جوګه نه وي، هغه دې ځوانو لیکوالو ته ولیکي، په دې ډول به زموږ راتلونکی نسل د چا د اثارو په راټولولو کې له ستونزو سره نه مخامخېږي.

ما د خپل تېر کړي فرهنګي د انسجام لړۍ پیل کړې او غواړم له خپل تېر کار څخه ځان بېغمه کړم، په دې مرکو کې چې د تېر کړي کار یوه برخه ده، ما هېڅ ډول لاس نه دی وهلی، یوازې کوم ځای کې چې کومه چاپي او املایي تېروتنه وه، هغه مې سمه کړې ده، نور مې هر څه پر خپل شکل پرې ایښي او د دې مرکو اصالت مې ساتلی دی، درانه لوستونکي کولای شي چک یې کړي ما له ځینو نورو اشخاصو سره هم مرکې کړې وې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په نورو خپرونو کې په متفرقه توګه خپرې شوي ، خو اوس لاسته رانغلې، خو کومې چې مې ترلاسه کړې، هغه دادی ستاسو مخې ته ږدم، هیله ده زما دا وړاندیز چې هر لیکوال دې خپل تېر کارونه خپله منظم او خوندي کړي، د نورو لیکوالو د هڅونې سبب شي او اوسني لیکوال د راتلونکو لیکوالو کارونه زیات او درانه نه کړي.

د همدې ارمان د برې په ارمان

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، دجمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ل کال د مرغومي (۳) مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هېواد فرهنګ ته د ډېرې زیاتې هیلې، امیدونه او انتظارونه لرم

عبدالمالک بېکسیار د هېواد یو پیاوړی لیکوال او شاعر دی، کلونه کېږي چې له هېواد لرې په ډنمارک کې د مهاجرت ژوند تېروي.

عبدالمالک بېکسیار د ژور ملي شعور او فکر خاوند دی. هیله مجله یې په همدې نیت پیل کړه چې د هېواد ملي فرهنګ ته خدمت وکړي. دا مرکه د هیلې مجلې د لومړي کال په دویمه ګڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال له غبرګولي- چنګاښ سره سمون خوري نشر شوې او د هغه وخت د حالاتو څرګندونه کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر هر څه د مخه راته د دې مقولې له مخې چې ((چا ځان وپېژاند نو هغه خپل خدای ج وپېژاند)) لومړی ځان په څو کرښو کې معرفي کړه او بیا به پر نورو خبرو بحث کوو ؟

نوم مې عبدالمالک بېکسیار، د برې پښتونخوا اوسېدونکی او په پښتو ژبه او ادب کې مې د لیسانس تر درجې پورې زده کړه کړې ده.

د شاعرۍ له غم لړلې او فکر وړې دنیا سره دې له کومه وخته راهیسې د ژوند مزي وتړل شول؟

له **۱۳۵۹**ل کال راپه دېخوا په دې لټه کې یم چې شعر ولیکم او له **۱۳۶۲**ل کال راپه دېخوا مې د شعر په نامه پارکي د هېواد په مطبوعاتو کې خواره شوي دي.

تراوسه دې په دې برخه کې څو مره بریالي ګامونه پورته کړي دي، له خپلې شاعرۍ راضي يې؟

د برياوو خبره به لوستونکو ته پرېږدو چې هغوی خپل قضاوت ور باندې وکړي او که ستا د پوښتنې موخه د کار کمیت وي نو د سوچونه او کړېچونه تر نامه لاندې مې د شعرونو لومړی جونګ په همدې شپې ورځو کې په پېښور کې خور شو او که چېرې لوستونکو په خلاصه ټنډه ومانه نو د (سنځل ګل په شپو کې) بل د شعرونو جونګ راسره چاپ ته تيار پروت دی چې غواړم چاپ يې کړم او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر څخه د رضايت چې کومه خبره ده هغه دا چې ته خپله هم شاعر يې او يو شاعر هم له خپله شعره راضي نه وي.

د ځوانۍ په ښه ګرمه مرحله کې له هېواده په مهاجرت محکوم شوې او بيا ډېرو ليرو وطنونو ته لاړې، دې اوږده سفر ستا په فکري ژوند کې څه ډول بدلون راوو ست؟

د ګران هېواد له تودې غېږې څخه لرېوالي او بيا په بېلا بېلو هېوادونو کې پرديس ژوند ، له هېواد ، خلکو او ولس سره زما مينه لا نوره ژوره او اورنۍ کړه او همدې لرېوالي او پردېسۍ زه د هېواد ، خلکو ، ازادۍ او نېکمرغۍ په اصلي مانو وپوهولم.

هغه څوک چې په هېواد کې او سېږي هغه له جګړې نه نيولې د نورو بېلا بېلو عواملو له کبله خپل لړمون خوري او فرياد کوي او هغه څوک چې غرب ته تللي، د هغوی ځينې کسان هم په اصطلاح يو ډول ناشکري څرګندوي، ستا په نظر د دغو متضادو ډولنو ترمنځ د ژوند او فکر توپيرونه يو له بله څومره ښېګڼې او بدګڼې لري؟

ستا له دغې پوښتنې سره ماته د (يو خوا پاڼ، بل خوا پړانګ) متل را ياد شي. زموږ هېوادوال څه د هېواد دننه او څه بهر د سولې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارامۍ په ارمان دي او که خدای کول دغه ارمان ته به د طالبانو د اسلامي تحریک په رڼا کې رسو.

هغه کسان چې په تېرو څو کلونو کې غرب ته په ډېره سختۍ لکه د صراط له پله نه چې تېرېږي ورتېر شوي او هلته استوګن دي. څه فکر کوئ چې هغه به کله بېرته هېواد ته راستانه شي؟

سره له دې چې دغه پوښتنه په بېل بېل کس پورې اړه لري مګر بیا هم د هغې مینې، علاقې او همدردۍ له مخې چې افغانان يې له خپل هېواد سره لري زه دا په ډاګه ويلای شم چې که په ګران هېواد افغانستان کې واقعي سوله، امن او ډيموکراسي تامين شي نو یوه زیاته برخه پردېس افغانان به د هېواد غېږې ته راستانه شي.

په غرب کې مېشته افغانان په عمومي ډول د خپل هېواد د فرهنګ د حال او راتلونکي په باب څه فکر کوي؟

په غرب کې مېشته افغانان د ډېرو خلکو د غلطو ګومانونو پر خلاف د هېواد دفرهنګ د حال او راتلونکي په باب زیات اندېښمن دي.

په غرب کې د افغانانو د فرهنګي فعالیتونو په باب لنډه رڼا واچوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرب ته د افغانانو د مهاجرت لومړی لسیزه یوه بې غږه، څوړه لسیزه وه او که څه کېدل هم د شخص او یا ډلې په نامه وو، مګر نن سبا د خدای(ج) په فضل افغانان لګیا دي په پردېسۍ کې د مېشته کامونو او ولسونو په منځ کې خپل مقام او لوری ټاکي، یو زیات شمېر فرهنګي او ټولنیز فعالیتونه روان دي او هره ورځ ددغو فعالیتونو لمن لا نوره هم پسې پراخېږي.

دغه فعالیتونه د جرایدو، مجلو، اخبارونو، راډیوګانو، تلویزیونونو، ادبي او فرهنګي غونډو او نورو په بڼه ترسره کېږي.

لکه څنګه چې درانه لوستونکي به هم خبر وي ستاسو په هلو ځلو او مالي لګښت دلته په پېښور کې د ((هیله)) په نوم مجله چاپ شوه چې لومړۍ ګڼه یې خلکو زیاته خوښه کړه، لکه څنګه چې زه خبر یم ددې مالي لګښت ستا له لوري پرې شوی، که هلته نور افغان فرهنګیان ستا اقتصادي ملاتړ ونه کړي نو دا دومره مالي بار به ستا ځاني ژوند له مالي پلوه ستړی نه کړي؟

په دغه کار کې له ما سره په ډنمارک کې یو زیات شمېر فرهنګیان، فرهنګپال او ملي شخصیتونه مرستندوی دي، دا چې د لومړۍ ګڼې مالي لګښت یې ما پر غاړه اخیستی وو زما د خپلې ځاني علاقې پر اساس و او کېدی شي دا سې هم وشي چې موږ هر یو په وار سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې یوې ګڼې مالي لګښت پر غاړه واخلو، بلـه دا چې افغانان هېڅکله هم خپل خدمتګاران بېنوا نه پرېږدي، زما په ګومان افغان ولس ته کار نه دی شوی تاسې وګورئ د تاریخ په اوږدو کې چې چا دغه ملت ته ان یو ګام هم پورته کړی، نو بیا یې تر پېړیو پېړیو قدرداني شوې او عزت یې شوی او لا کېږي.

په همدې اوسنۍ زماني مقطع کې د هېواد فرهنګ ته هیله من یې که نهیلی؟

زه د هېواد فرهنګ ته ډېرې زیاتې هیلې، امیدونه او انتظارونه لرم او دا کومه تصادفي خبره نه ده چې زموږ د دغه ناڅیزه فرهنګي زیار نوم ((هیله)) شو.

ځینې کسانو او ډلو غوښتل چې پښتني فرهنګ او پښتو ژبه د اور او نابودۍ په سیند لاهو کړي. تاسو د دې ډول اشخاصو او ډلو نیتونه او ناوړه هیلې څنګه ارزوئ؟

تر کومه ځایه چې د پښتو ژبې خبره ده نو دا د یوه ژوندي څلوېښت ملیونیزه ملت ژبه ده چې د نابودۍ هیله یې د ځینو اشخاصو سوچه حماقت او لېونتوب بولم او بس.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتنو په افغانستان کې په تېرو دوو سوو کالو کې په عین حاکمیت کې محکومیت هم تېر کړی دی، که څوک راباندې ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قهر نه شي اکثره پښتانه واکمن چې په دې دورو کې تېر شوي هغه په خپله ژبه ګونګيان وو. په دې مانا چې په دربار کې يې نه پښتو ويله، نه يې ليکله او نه يې کاروله، البته ځينو پښتنو واکمنو چې په دې برخه کې د خپل زړه وينې خوړلي د هغو درناوی او د کار د ارزښت احترام به هېڅکله هم زموږ د ولس له زړه نه ونه وځي، تاسو څه فکر کوئ چې د پرديو ژبې او فرهنګي ښکېلاک او حاکميت ته به څه وخت د پای ټکی ايښودل کېږي؟

د پرديو ژبو فرهنګي ښکېلاک او حاکميت ته به هغه وخت د پای ټکی ايښودل کېږي، چې پښتو د کاروبار، ژوند، تعليم او دربار ژبه شي، په دغه هکله د هيلې د لومړۍ ګڼې له يوې مقالې څخه دا جملې را اخلم: ((زه په دې نه يم چې پښتو (۵۰۰۰) کاله تاريخ لري او که ۵ ورځې، خو زموږ ژبه ده پر موږ ګرانه ده او موږ يې په ارګ کې غواړو)) پاتې شوه د تېرو چاروا کو خبره چې دومره مې زړه تري ويزاره دی چې نه غواړم د هيلې پاڼې يې په نومونو او کړنو ولړم.

د طالبانو اسلامي تحريک په اړه څه فکر کوئ، دوی افغانستان له کومو لويو تراژيديو څخه خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ او ددې په مقابل کې د دوی نیمګړتیاوې کومې دي؟

د طالبانو اسلامي تحریک چې زه یې په ننګ او ناموس را اوچت شوی غورځنګ بولم، هېواد یې د غلو، داړه مارو، وطن پلورو او سمتي او ژبنیو جونونیانو له داسې یوه تاړاکه وژغوره چې تصور یې ان په انساني فکر محال و او هغه کومې کوچنۍ نیمګړتیاوې چې لا هم موجودې دي انشاءالله امو ته ددغه غورځنګ تر رسېدو به پای ته ورسېږي.

که خدای مه کړه طالبان په اوسني وخت کې د همدې جوړ شوي ملي ضد ائتلاف له خوا ماته وخوري نو د پښتنو ژوند ته به په افغانستان کې څه پېښ شي؟

داسې به انشاء الله هېڅکله نه کېږي او که خدای مه کړه وشوه نو هغه د خوشال بابا خبره:

چا یې پلو له مخه پورته نه کړ
پـښتو لا هغسې بکره پرته ده

د هېواد په هره سیمه، دره او بانډه کې په سلګونو نور دغه شان غورځنګونه ویده دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له طالبانو څخه د يو روښنفکره افغان په توګه د ملي ژبې (پښتو) او افغاني فرهنګ د ودې لپاره څه هيلې، وړانديزونه او غوښتنې لرې؟

د روښنفکر له کلمې څخه په هغه انډول چې په افغانستان کې کارول کېږي زما کرکه ده، خو د يوه افغان په توګه له طالبانو څخه دا غوښتنې لرم:

چې حق بايد حقدار ته وسپارل شي او لکه د تېرو حکومتونو د دروغجنې وروري، او مساوات تر نامه لاندې د هېواد د مطلق اکثريت (پښتون) کام فرهنګي او ژبني امتيازات د بې تفاوتۍ په ډنډ لاهو نه کړي.

پښتو ژبې ته چې د پېړيو په اوږدو کې ورته څه التفات نه دی شوی خپله خاصه پاملرنه وکړي او د يوه ژوندي ځلوښت مليونيزه ټبر د ژبې او د ګران هېواد افغانستان د ملي ژبې په توګه يې درناوی پرځای کړي. په دې هکله يوه خاطره را ياده شوه او هغه دا چې په جرمني کې مې يوه سپين ږيري هېوادوال ته وويل چې کله به له خيره وطن ته ځو؟

نو په ځواب کې يې راته وويل:

کله چې نور راته د کابل په کوڅو کې څوک ((افغان غول)) نه وايي.

اوس هم ببرته د ادب نړۍ ته ! لکه څنګه چې ما ستا شعرونه لوستي اکثره په ملايمه، نرمه، پسته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوږه شاعرانه ژبه لیکل شوي، په شعر کې له اغزنې او قهرجنې ژبې څخه کار نه دی اخیستل شوی، ستاسو ددې بري راز په څه کې دی؟

زه نه پوهېږم چې دا بری دی او که ما ته خو زه فکر کوم ددې وجه به دا وي چې زه په خپله همدغه شان یو انسان یم او زما په نظر شعر په خپله همدغه شان یو مولود دی او باید وي.

بله وجه یې کېدی شي دا هم وي چې زه د سکوت او زندان د زمانې شاعر یم او د هغې زمانې د شعرونو غټه تقاضا همدا وه ځکه چې له دې بغیر یې بیا د چارواکو له نازک خاطر سره ټکر کاوه او د دغه ټکر سزا بیا دا وه:

چا وې چې ډلګۍ د لېونو څه شوه
ځینې یې ړانده شوه ځینې ژبه پرې

او سنی ځوان ادبي بهیر څه ډول ارزوئ او د پرمختګ او نوښت لپاره یې څه وړاندیزونه لرئ؟

او سنی ځوان بهیر له هغو مشکلاتو او کړاوونو سره سره چې ورپېښ دي تر ډېره د انسان زړه ته ډاډ ورښي. خو باید له یاده ونه باسو چې سوچه ادب او نږه شعر ته زموږ واټن د پخوا په تناسب یو ګام هم نه دی رالنډ شوی، لیکوال او شاعران مو هماغه د پخوا په شان د شهرت او کتابونو چاپولو په مسابقه لګیا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل شخصي ادبي ژوند یوه ترخه او یوه خوږه خاطره راته ووایه؟

خوږه خاطره همدا اوس یاد ته نه راځي، ترخه خاطره دا چې تر ډېره عمره وروسته همدا تېر کال زه په دې وپوهېدم چې زما پلار محترم زما د شاعرۍ مخالف دی.

د ازاد شعر په باب ستاسو خیال څه دی، پښتو کې د هغه حال او راتلونکی څه ډول ګورئ؟

زه ازاد شعر ته خاص عقیدت لرم او په پښتنو کې ورته یوه ښېرازه راتلونکی وینم او هیله من یم ازاد شعر په پښتونخوا کې داسې ریښې وکړي لکه غزل.

او وروستۍ او شلمه پوښتنه مې دا ده چې د خپل هېواد او ولس د ښېرازۍ لپاره دې کومې هیلې په زړه کې وي هغه راته په لنډیز سره څرګندې کړه؟

زه هیله من یم چې ډېر ژر به موګران هېواد افغانستان د سولې او نېکمرغۍ په لمن کې ساواخلي، د بیا ودانۍ کار یې په ډېره چټکۍ پیل او په علمي، ادبي، سیاسي او فرهنګي ډګرونو کې له نړیوال کاروان سره همګام او پردېس افغانان بېرته خپل وطن ته راستانه شي او په لرې راتلونکې کې مې دا هیله ده چې افغانستان خپلې طبیعي پولې راخپلې او د یوه هوسا او سرلوړي افغانستان د جوړېدو پر لوري ټول افغانان لاسونه سره ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه بدلېږمه افغان يم ځو چې يم
زه د ګران افغانستان يم ځو چې يم

استاد حبيب الله رفيع د افغانستان لوی ليکوال او څېړونکی دی. په ۱۳۲۴ل کال د افغانسان د

وردګو ولايت د سيداباد په ابدره نومي ځای کې زېږېدلی دی. په دينې مدرسو کې تر زده کړو وروسته يې په کابل کې د دارالتاليف د تاريخ ټولنې، فوکلور ټولنې، پښتو ټولنې د پښتو څېړنو او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د غړي په توګه دنده سرته رسولې ده. يو وخت يې د ((پوهنه)) ، ((اريانا))، ((زېری)) او ((فوکلور)) خپرونو کې د مهتمم، مرستيال او مدير په توګه هم دنده اجرا کړې ده. تر مهاجرت وروسته يې په اسلام اباد کې د افغانستان د جهاد ثقافتي شورا او په پېښور کې د افغانستان د جهادي څېړنو د مرکز، د افغانستان د کلتوري ټولنې، د افغانستان د تاريخ ټولنې او د افغانستان د مرستو مرکز د غړي په توګه کار کړی دی. دغه راز يې ((افغان جهاد))، ((قلم))، ((سپېدې))، ((افغانستان))، ((تلوسې)) او ((تعاون)) په مجلو کې د ليکنې ډلې د غړي او مدير په توګه دنده ترسره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد رفیع (۱۱۰) ټوکه منظوم، منثور، تخلیقي او څېړنیز اثار لري چې د بېلابېلو علمي موسسو له خوا چاپ شوي دي. او نور هم پر علمي او څېړنیزو کارونو بوخت دی. موږ د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۸ل کال ۲) ګڼه کې له نباغلي حبیب الله رفیع سره مرکه کړې چې ستاسو پام ور ته را اړوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه راکړئ تر هر څه وړاندې ستاسو په ژوندون کې د نوي بدلون (بهر ته تګ او بېرته راتګ) په اړه پوښتنه وکړم، ددې کار بنسټیز لامل څه و؟

ماته په تېرو شلو کلونو کې بهر ته د تلو ګڼ چانسونه میسر وو، تر هر ځای وړاندې نارویې ته د تلو زمینه راته برابره وه، په ۱۳۲۵کال د مصر په راډیو کې د مصر د دولت له خوا رسماً د پښتو نطاق ټاکل شوی وم، خو تر دوو میاشتو وروسته بېرته راستون شوم، په ۱۳۲۸ کال امریکا ته یوه میاشت رسمي مېلمه وم او دوستانو راته ویل چې پاتې شه، زه بېرته راغلم. البته کاناډا ته مې د تلو توسن دا و چې په پېښور کې دوه درې کاله زما دوه زامن سره له دې چې لوړې نومرې یې درلودې د لوړو زده کړو له کولو نه بې برخې شول، زه د هغوی د زده کړو په خاطر ولاړم او د خپلو کارونو د کولو لپاره بېرته راغلم.

په لویدیزه نړۍ کې دې ځان څنګه احساس کړ؟

زما له نظره انسان هغه کب دی چې د خپل کلتور په سیند کې ژوند کوي، نو څوک چې د خپل کلتور له سیند نه ووزي له همداسې یوه حالت سره مخامخ کېږي، ما همداسې حالت درلود د پخوانو تجربو له مخې مې همداسې حالت ته د څه وخت لپاره ځان چمتو کړی و.

سره له دې چې تاسو د خپلو ځرګندونو له مخې په لویدیزه نړۍ کې خوښ نه وئ، نو بیا ولې مو هلته تګ غوره کړ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم ددې پوښتنې ځواب به دوو پورتنیو ځوابونو کړی وي.

په لویدیځ کې مېشتېدنه او د هغه ځای تابعیت منل د خپلې ټولنې پر راتلونکي باندې د بې باورۍ او نهیلۍ په مانا نه دي؟

یوه هېواد ته تلل او د یوه هېواد تابعیت منل دوې بېلې پوښتنې دي، ډېر داسې افغانان شته چې پنځلس شل کاله وړاندې بهر ته تللي، خو د بل هېواد تابعیت یې نه دی منلی او زه خو اصلاً ټول عمر دا تصور هم نه لرم، چې افغاني تابعیت پرېږدم.

نه بدلېږمه افغان یم ځو چې یم زه د ګران افغانستان یم ځو چې یم

د کاناډا په باب باید دا هم درته څرګنده کړم چې هغه هېواد د مهاجرو ټولنه ده او د حکومت او قانون جوړولو کار یې هم د مهاجرو په لاس کې دی، هغوی داسې قانون جوړ کړی چې هر کاناډا ته تللی کس کولای شي د خپل اصلي تابعیت په ساتلو سره کاناډایي تابعیت هم ولري. زه په مونټریال کې اوسېدم، دا د فرانسویانو سیمه ده او د کیوبک په ایالت کې لس ملیونه فرانسویان ژوند کوي تر دې چې دوی د خپل ایالت لپاره خپلواکۍ هم غواړي خو دوی ځان ته فرانسوي کاناډیز وایي او د خپل اصلي تابعیت له ساتلو سره کاناډایي شوي دي. دا یوه یادونه وه زه اصلاً ددې نیمه تابعیت ترلاسه کولو نیت هم نه لرم او له همدې امله په ټریول ډاکومنټ (سفري سند) مسافرت کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو ته ښه څرګنده ده چې زموږ په ټولنه کې اوس د پوهې او هنر خاوندان او یا قلموال د استهلاک، اختناق، سکوت، شاتګ او د ډول، ډول فزیکي خطرونو له ګواښ سره مخامخ دي، خو که لوید یځ ته لاړ شي مانیز او کلتوري ژوند یې مسخه کیږي خو د فزیکي ژوند د ښېرازۍ امکان یې شته، نو ستاسو په اند په دې دواړو لارو کې باید کومه یوه غوره شي؟

دا سمه ده خو اصلي خبره داده چې دا شل کلن ناورین خو عام ولس پر ځان نه دی نازل کړی ددې په راوستلو کې خو د همدې لوستو او روزل شویو کسانو لاس و چې عام ولس یې په سرو لنبو واړاوه، هره ډله خپله تجربه پرې کوي، بیا دوی تښتي او ولس په اور کې پرېږدي، خلقیانو او پرچمیانو به چې د امپریالیزم جهانخوار په کلمو خوله شلوله نن د همغه امپریالیزم په غېږ کې خپل عیش او عشرت کوي، اخوانیان چې غربي ټولنه به یې د فساد ځاله بلله نن همهغې د فساد ځالې ته ور زغلي او داسې نور روښنفکران او روښنفکرنمایان هم. یاد مې دي له ارواښاد پوهاند ډاکټر سید بهاءالدین مجروح نه بي بي سي پوښتنه وکړه: ته چې په پېښور کې ژوند او کار کوې د خطر احساس درسره نه شته؟ هغه په ځواب کې ورته وویل: زه ددې خوار ولس په پیسو روزل شوی یم که د مرګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر وي هم زه به د دوی په څنګ کې وم او د دوی لپاره به کار کوم، تاسو ولیدل چې همداسې وشول او د خپل ملت په څنګ کې یې قرباني ورکړه. ګڼ شمېر هغه افغانان چې ملي احساس یې ژوندی دی په خارج کې هم آرام نه دي او متاسفانه له راز راز روحي فشارونو سره لاس او ګرېوان دي. زما نظر دادی چې زموږ ټولنه د بدلون او د وضعې د تغیر لپاره خپلو روزل شویو زامنو ته اړتیا لري نو بهر ته د تلو د هڅې پر ځای باید د حالاتو د بدلېدو لپاره هڅه وکړو:

چې په لړه ګرمۍ شا کاندي و ګل ته
له دې بې وفا شبنمه ولې نه مرم؟

پورتنۍ پوښتنه عامه ده خو بې انصافي به وي که موږ د یو شمېر هغو لویدیځمېشتو افغان فرهنګیانو او فرهنګپالو خدمتونه هېر کړو چې د ځو کلونو په بهیر کې یې ترسره کړي دي. دا لیکوال اصلاً د فکري بلوغ او پوخوالي په پړاو کې هلته لېږد بدلي نو ځکه خو یې ذهني مقاومت زیات دی خو د دوی بل نسل ته د مسخه کېدو زیات ګواښونه شته.

تاسو د دوی او د دوی د راتلونکي پښت په باب څه نظر لرئ؟

زه په دې برخه کې ستاسو په شان خوشبین یم، دوی کار کړی خو انفرادي او یستوی دی، له دوی نه هیله دا وه چې یو لوی نړیوال سیاسي، کلتوري او اقتصادي بهیر یې را روان کړی وای او د افغانستان د وضعې د بدلون لپاره یې د نړیوال فشار په توګه کار ترې اخیستی وای، خو متاسفانه د دوی اکثره فرهنګي کارونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد کې د تعصبونو د زیاتولو او د ژبنیو ، سیمه ییزو او نورو ناروغیو اور ته د پو کي وهلو په ستنیو ولاړ دي او اکثره یو له بل سره لاس او گرېوان دي. دوی زموږ روڼ ځواک دی او باید د هېواد د نجات لپاره په ټوله نړۍ کې ارتباطي کړۍ جوړې کړي او دا لړۍ تر هېواده راوغځوي. پاتې شو راتلونکی پښت، په دې باب ما یوه مفصله څېړنه کړې چې دلته یې نه تکراروم او په لنډیز وایم چې یوه پېړۍ د دریو نسلونو پلار، زوی او لمسي لپاره ټاکل شوې، زموږ غمېزه اوس ۲۱ کلنه ده چې دولس کاله نور پرې تېر شي د اوسنیو پلرونو نسل به خپل ځای کړوسیانو ته تش کړی وي او په بهر کې لوی شوي کړوسیان به یوازې دومره پوهېږي چې زما پلار افغان و او مسلمان و ، بس.

اوس په پېښور او لویدیځ کې د یو شمېر افغان فرهنگیانو ترمنځ د فرهنگي ملگرتیا او کارونو لپاره د اړیکو یو هوایي پل جوړ شوی او د دوی په مالي مرسته دلته د یاد وړ کتابونه چاپېږي، که دا لړۍ همداسې دوام وموموي نو پښتو ادب او د هېواد فرهنگ ته به یې د گټې څومره والی څنگه وي؟ او بل که چېرې د لویدیځمېشتو مالي مرستې پر همغه مناسب ځای ونه لگول شي نو عواقب به یې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تپه تياره کې يوه کمزورې رڼا هم د موخې مخه ځرګندولی شي. زموږ کلتور او س په همداسې تياره کې را ايسار دی نو دا ډېر ګټور کار دی او زموږ د وران شوي او تالا شوي فرهنګ په سپېره شوې ورشو کې نوي بوټي دي چې پوره پاملرنه، څارنه او پالنه غواړي او که خدايه مه کړې دا مرستې بې ځايه ولګـــــولې شي او د شخصي دوستۍ او دښمنۍ او خويشخورۍ په چورليز کې ولوېږي نو بيا به ډېر ژر دا نوي نيالګي وچ شي او دا پل به ونړېږي.

ډېره ښښنه غواړم. زموږ ځينې ليکوال د پردې تر شا پر تاسو دا اعتراض او نيوکه کوي چې استاد حبيب الله رفيع د افغانستان يو ستر، هڅاند او زيار کښ ليکوال دی او موږ ترې د ډېرو سترو او لويو لويو کارونو هيله لرو چې تر ده پرته يې شايد د ګوتو په شمېر کسان تر سره کړای شي، خو په خواشينۍ سره چې استاد رفيع پر ډېرو کوچنيو شيانو مصروف دی چې هغه ډېر عادي ليکوال او ناظمان هم تر سره کولای شي لکه د وربښمو هغه چينجي چې په شمېر پوهېږي، تراني او نښاني، چرس، نسوارو، پوډر او نورو شيانو ته نظمونه او داسې نور... تاسو خپلو مينه والو، لېوالو، پرتاسو حسابوالو او انتقاد کوونکو ته څه ځواب لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو پوهېږئ چې پر هېواد يو ورانوونكی سېلاب او توپان راغی چې هر څه يې ولړزول او وران يې كړل، په دې لړ كې زه هم د دې توپان د سرخسـۍ وم چې دا يوويشت كالـه مې سرگردانه سـاتي. مـا پـه هېـواد كې يـو لـوی كتـابتون درلـود چې پـه لسگونو زره كتابونـه او مجلې او داسې آثار چې زما د څېړنو په درد يې خوړل په كې وو خو زه چې يوويشت كال مخكې له هېواده راوتلم له دې ټولو آثارو نه مې يـوازې يـوه كـوچنۍ تـذكره راسره وه چې پـه خپـل جيـب كې مـې كښېښـوده او راووتلم نو د دې منظم كتابتون له لاسه وتلو سره زمـا د منظمو څېړنو لړۍ وشلېدله، دلته هم د روزۍ وسيله د كمشنرۍ پـه سپېشل الاونس (ځانگړې تنخوا) او د تنظيمونو پـه نوكرۍ كې وه خو ما چې له خپلې خولې سره مسلات وكړ د يوه اجازه يې هم رانـه كړه، د بازار مزدوري مې هم له لاسه نه كېده، خو د پېښـور، د پښـتو اكيډمۍ د هغه وخت مشر پروفيسور محمد نواز طاهر راتـه وويـل: زمـوږ قلمـي نسـخې پـه دوړو او گردونـو كې پرتـې دي، دا وگـوره، كارېدونه يې وليكه، موږ به د خپلو محدودو امكاناتو پـه رڼا كې پـه كارېدو يې روپۍ دركوو، زما لپاره دا كار د زړه د خوښې كار و او پـه دې توگه مې د يوه محدود جيب خرڅ امكانات ترلاسه كړل او بيـا پـه قلـم، افغـان جهـاد، سپېدې او تعـاون مجلـو كې د كـار زمينـه راتـه برابره شوه او د خپل ژوند گاډی مې روان كړ. په دې ترتيب د ژوند سرگردانۍ او د كتـابتون لـه لاسـه وتلو د منظمـو څېړنو زمينـه رانـه واخيستله خو بيا مې هم چې څه لـه لاسـه كېـدل هغـه مې كـول، ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفکوره د ښي او کيڼ افراط د فشار له امله تر سخت تهديد لاندې وه خو ما له تهديد سره سره دا لاره پالله او پالم به يې.

راغلو دې ته چې زه ولې ماشومانو ته کتابونه ليکم، زما له نظره ورو ته د کتابونو ليکل وور کار نه، بلکې ډېر لوی کار دی او دې ته زه هغه وخت متوجه شوم چې څلوېښت کاله وړاندې مې په کابل کې د مصر په ثقافتي مرکز کې درس وايه، هلته د ماشومانو لپاره، په لسګونو زره کتابونه، مجلې، فلمونه او نور تفريحي وسايل موجود وو خو زموږ ماشومان په مطلق ډول محروم وو او يوازې د کوچنيانو زېږغ او د وړو انيس هغه وخت په کابل کې خپرېدل زه هم هغه وخت وهڅېدلم او د ماشومانو آثار به مې له عربي څخه ژباړل او په افغاني خپرونو کې خپرول او دا اوسني چاپ شوي آثار مې لکه تمه، وو نه وو، د وړو هېنداره او نور د هغه وخت دي او دا زه خپله دنده ګڼم چې موږ خپلو ماشومانو ته پر درسي کتابونو سربېره بايد نور بوختوونکي آثار هم ولرو نو ځکه د ماشومانو لپاره د اثارو ليکل يوه لويه ملي اړتيا ګڼم او ان که ما له نورو کارونو نه باسي هم زه به دې کار ته ادامه ورکوم او هيله لرم دا سې ورځ راشي چې زموږ محروم ماشومان په خپله ژبه کې له خپلې سويې سره سم خواړونه، خوارونه کتابونه ولري.

همدې پورتنۍ پوښتنې ته ورڅېرمه يوه پوښتنه داده چې دا هم وخت نا وخت مطرح کېږي او د پرتلنې بنه لري هغه دا چې ستاسو مينه وال او لېوال وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مور د ځېړنې په برخه کې پر رفيع صاحب او هېوادمل صاحب زيات حساب کوو. هېوادمل صاحب په پېښور کې د څو کلونو په بهير کې د نورو کارونو ترڅنګ دوه ستر کارونه ترسره کړل؛ ((په هند کې د پښتو ادبياتو د ايجاد او ودې پړاوونه او د پښتو نثر اته سوه کاله)) اثار يې چاپ کړل، خو استاد رفيع دې ته ورته کارونه ونه کړل او يا يې کړي چاپ کړي يې نه دي، تاسو په دې باب څه نظر لرئ؟

د خپلو څېړنو د منظمې لړۍ د شلېدلو په باب مې بره معلومات درکړل، خو زما او د ګران هېوادمل صاحب پر تلنه ناشونې ده، دی چې يو کار شروع کوي کلکه ملا ورته تړي او د کار تر پای ته رسولو پورې ملا نه پرانيزي خو زه بيا بوالهوس يم، يو کار شروع کړم هغه لا سر ته نه وي رسېدلی چې بيا بل کار ته لاس وغځوم، په دې ترتيب ګڼ کارونه کوم خو ټول نيمګړي پراته وي، ډېر کارونه هېوادمل صاحب د لږګي په زور راباندې ترسره کړي دي خو بيا هم په تېرو شلو کلونو کې بېخي بې کاره نه وم يو شمېر کارونه مې کړي چې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي. په متونو کې مې د ((دبير دانش)) په نامه د کليلې د منې يوه پښتو ژباړه په دوولس سوه مخونو کې تهيه او پښتو اکيډمۍ خپره کړه چې پراخه مقدمه او ګڼ تعليقات لري. د اخوند احمد ((ورک زوی څنګه پيدا شو؟))، د خوشال بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((فالنامه)) او ((وصیت نامه)) هم هغه متنونه دي چې چاپ شوي.
همدا راز د پښتو اکیډمۍ قلمي نسخې او د پښتونخوا او دنیا په کتابتونو کې پښتو قلمي نسخې دوه پېړ کتابونه دي چې چاپ ته چمتو دي، ((افغاني خپروني)) یو بل تاریخي تحلیل دی چې د چاپ انتظار باسي او همدا راز په افغانستان کې د ښځو د زده کړو، د عصري زده کړو او لویې جرګې په باب مې داسې رسالې لیکلې چې هېوادمل صاحب راته چاپ کړې دي د افغانستان لنډ کی تاریخ پنځوس زره کاله په پنځوس پاڼو یو بل اثر دی چې ځوانانو ته لیکل شوی او همداسې د تمدن سوغات هم در واخلئ او نورې ګڼې رسالې خو بیا هم لکه تاسو چې وویل د منظم څېړنیز کار لړۍ مې شلېدلې ده او د خپلې ژبې او فرهنګ لپاره لېونی تلوسه لرم چې ډېر کار وکړم خو:

کله زه، کله مې یار، کله ریبار سست
ځکه شو زما د مینې کاروبار سست

لکه څنګه چې مو د او ځینو نورو لیکوالو ته څرګنده ده، تاسو د خپلو لیکنو او آثارو د خپراوي تر څنګ د ګڼ شمېر نورو لیکوالو آثار هم خپاره کړي او خپروئ یې، ددې آثارو سمون، ایډیټ، توري لوستنه او چاپ خورا زیات زحمت غواړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا کار یوه لیکوال ته ډېر زیان رسوي. تاسو ته دې کار څومره زیان اړولای او دا مسئله څنګه ارزوئ؟

دا ربښتیا هم ګران کار دی خو زما دوستان تر دې هم راباندې ګران او زورور دي، نه نه شم ورته ویلای ځکه دوی ته څرګنده ده چې زه د کتاب د سمولو او چاپ په برخه کې نهایي احتیاط نه کار اخلم نو ځکه رانه غواړي چې کتابونه یې ورته چاپ کړم او هم د مړو مشرانو او استادانو پر ځان حق ګڼم چې آثار یې چاپ او ټولنې ته وړاندې کړم، ته پوهېږې چې دمینې د نړۍ هر څه خوندور وي، دا زما مینه ده، ماته په خپله ژبه د یوه کتاب زیاتون که زما وي یا د بل چا یو ډول ارزښت لري نو ځکه زه دا ټول کار بولم او ځان ته یې زیان نه ګڼم !

اوس، اوس پر کومو فرهنګي کارونو بوخت یاست او راتلونکی فرهنګي پلان مو څه دی؟

اوس مې د افغانستان د فرهنګي خدمتونو اداره فعاله کړې او هیله لرم له دې لارې خپل فرهنګ ته د خپلو او د نورو درنو لیکوالو د آثارو د خپرونې له لارې څه نا څه خدمت وکړم. زما په خپلو ځانګړیو کارونو کې د پښتو نه، لس تاریخي متنونه شامل دي چې چاپ ته یې له سریزو او نښلونو سره تیاروم چې په اکثرو کې یې نوي تاریخي حقایق او خبرې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ليکوال څنګه کولای شي د فرهنګي او اقتصادي لېوالتيا ترمنځ انډول وساتي، فرضاً که اقتصادي لېوالتيا زياته شي د ليکوال فرهنګي کار او د هغه اخلاقي شخصيت به څومره زيانمن کړي؟

دا په زړه پورې پوښتنه ده، يو ليکوال چې فرهنګي کار ته لاس اچوي لومړی هدف يې بايد فرهنګي خدمت او د خپل فرهنګي کار ارزښت او د کيفيت لوړوالی وي، د پيسو ترلاسه کول يې بايد ضمني اړخ وي او که فرهنګي کار د پيسو ترلاسه کولو لپاره کوي نو بيا ښه داده چې يوه بل مستقيم تجارتي کار ته لاس وا چوي ځکه په دې صورت کې يې کار کيفي اړخ له لاسه ورکوي او اخلاقي شخصيت يې زيانمن کېږي.

په فرهنګي کار کې صداقت او جرئت څنګه ارزوئ؟

فرهنګي کارونه داسې کارونه دي چې تر پردې لاندې نه کېږي هر څوک چې هر څه کوي د ټولنې له سترګو نه پټېږي زما له نظره د صداقت او جرئت ترڅنګ لېونی مينه هم غواړي او ملي بصيرت هم.

په ځينې ملي مسايلو او ليکنو کې له ډېر احتياط نه کار اخلئ دا احتياط د مضر احتياط له کبله دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه د یوه پوخ سنجول شوي فکر او عقیدې له مخې؟

ستاسو پوښتنه ډېره واضحه نه ده خو څرنګه چې په دې برخه کې مو په خوله ډېر بحثونه سره کړي نو ځکه غواړم په ډېر وضاحت ځواب درکړم او هیله لرم چې په چاپ کې څه ترې کم نه شي.

یون صاحب ستاسو د ژوند لیک له مخې تاسو یو کلن واست چې ما د ملي سیاست او ملي ایډیالوژۍ په ډګر کې قدم ایښی او دادی پوره دوه دېرش کاله وتلي چې پردې لاره روان یم، په دې لاره کې نه زه ویرېدلی یم او نه مې مضر احتیاط کړی، ما په ۱۳۴۸ل کال کې دا ټوټه لیکې وه:

منم وژلی مې شې خو چوپ کېدلی نه شم
له خپل ملي مرامه هېڅ تېرېدلی نه شم
د خپل ملت په مخ کې قرباني فخر ګڼم
سر مې بخښلی شمه، حق مې بخښلی نه شم

چې بیا څو ورځې وروسته بندي شوم، یو ځل بیا هم د زندان مېلمه شوم، کمونستانو هم په همدې جرم(؟) زنداني کړم او دلته په پېښور کې مې هم دا شل کاله د همدې ملي مفکورې په درلودلو د ښېو افراطینو له خوا شپې ورځې ترخې وې او په هېواد کې ستمي حکومتونو هم په کاږه نظر راته کتل. زما له نظره افغانستان د ټولو قومونو ګډ کور دی، د افغانستان ملت له ټولو قومونو نه جوړ دی، زه هر هغه څوک چې د افغانستان ملي ګټې، ملي خپلواکي او ملي وحدت ورته ګران وي افغان بولم، زه من حیث القوم د افغانستان یو قوم هم خاین او پردی نه بولم او من حیث الفرد هر څوک چې خیانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي که پښتون وي، تاجک وي، ترکمن وي، ازبک وي، هزاره وي یا بل څوک خاین دی. په تېرو کلونو کې چې چا د ژبني، سمتي او قومي انتساب په نامه انسان وژنې او جنایتونه کړي سره له دې چې دوی دا کارونه د یوه قوم د نمایندګۍ په نامه کړي خو زه دوی د قوم نماینده ګان نه ګڼم او نه د دوی جنایت یوه قوم ته منسوبوم، زما له نظره پښتو د افغانستان ملي ژبه ده او زه یې د پښتو د یوه لیکوال په صفت خدمت کوم، همدا راز دري هم د هېواد یوه رسمي ژبه ده او زه هیله لرم چې دري لیکوالان یې خدمت وکړي، همدا راز زه د بشري حق له مخې غواړم چې د هېواد د نورو ګڼو ولسي ژبو ویونکي ماشومان په خپلو مورنیو ژبې خپلې لومړنۍ زده کړې وکړي او سیمه ییز راډیو، تلویزیون او اخبار د دوی په ژبو خپرونې ولري. زه د پوهاند سلطان شاه همام دا نظر هم غندم چې پښتانه افغانستان ته د هند له سیول نومي کلي نه راغلي او د تاجیکانو د وطن اشغالوونکي یې بولي او د ښاغلي سمسور افغان دا وړاندیز هم ردوم چې تاجیکان د پښتنو په سیمو کې وېشل او د دوی ژبه ورکول غواړي، همداسې ډېرې تبعیضي نظر یې شته چې زه یې د ګران هېواد په زیان ګڼم او په واز کومي یې تردیدوم زه مضر احتیاط نه کوم، بلکې له افراط او په افغانستان کې له هر راز ویشاکي فکر سره مخالف یم او دا لاره ما په پاخه سنجش او د مالي او ځاني قربانیو په بدل کې ځان ته ټاکلې او:

((په دې لاره به روان یم څو چې یم !))

او په همدې ورځو کې مې ان شاء الله د ((ملي زاویه)) په نامه یو کتاب راوتونکی دی چې دا مسایل په کې څېړل شوي او زما د ۳۲ کلونو وړاندې مقالې هم په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرهنګي کار کې ستاسو د هڅونې او ملاتړ له پلوه له پښتنو څخه خوښ يې او که نا خوښ؟

په دې لاره کې د افرادو له نظره له ورينو تنديو سره هم مخامخ شوی يم او له وړينو تنديو سره هم، د ځينې کسانو له خوا دښمنۍ هم راسره شوې، مخه مې هم نيول شوې روا حقوق مې هم رانه تروړل شوي او د سيمه ييزو تعصبونو ښکار شوی هم يم، بالمقابل مهربانه او زړه سواند دوستان او استادان مې هم درلودل چې هڅولی او نازولی يې يم او من حيث المجموع پښتنو او افغانانو زما کار ستايلی او زما عاجزانه او مخلصانه کار ته يې د قدر په سترګه کتلي دي.

لويې فرهنګي او ملي هيلې دې کومې دي؟

محروميت او د نعمت زوال د سړي لوږه او تنده ډېره زياتوي زما لويې ملي او فرهګي هيلې ډېرې زياتې دي، لويه ارزو مې داده چې هېواد ارام او بشپړ امنيت په کې راشي او د وران وطن د ودانولو کار په بيړه او چټکتيا پيل شي، د پوهنې لمن په ټول هېواد کې خوره شي او د فرهنګ د ودې لپاره لويې ادارې په کار ولويږي او ټول هېوادوال په داسې انرژۍ او مينه کار وکړي چې د جګړې ناولې نخښې نښانې ډېر ژر له هېواد نه ورکې شي او موږ هم په دې يووېشتمه پېړۍ کې د نړۍ د هېوادونو په نړۍ کې د سيالۍ ځای ولرو، داخو لويې ملي او فرهنګي هيلې دي خو وړې او عملي هيلې مې دادي چې هر افغان له موجودو امکاناتو نه په اعظمي توګه استفاده وکړي او د فرهنګ د ورانې شوې موسسې په دېوال کې که يوه وړه خښته اېښودلای شي هم، کښېږدي.

ښښنه غواړم يوه بله مسلک ډوله پوښتنه چې حل يې له تاسو نه هيله کېدی شي، په ټوليز ډول يوه ليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید کومې کچې ته ورسېږي چې د یو ((اثر)) په نوم یاده شي. ایا لس مخیزه، پنځلس مخیزه لیکنه او نور... په هره منځپانګه چې وي او په کتابي بڼه چاپ شي نو اثر ورته ویلای شو او که نه د یو اثر یا کتاب لپاره کوم ځانګړی نورم په پام کې نیول کېږي؟

هسې خو په لغوي لحاظ هره چاپي کتابچه اثر بلل کېږي او موږ او تاسو یې وینو چې په کتابښودونو کې راځي خو حقیقت دادی چې یو اثر باید تر لیکلو وړاندې د یوه مشخص هدف لپاره لیکل شوی وي، د ټولنې د ستونزو یوه غوټه پرانیستلې شي او په سلو مخونو کې لږ تر لږه پنځه مخه نوې خبرې ولري، که په یوه اثر کې د ټولنې اړتیاوې او خصوصاً نویوالی نه وي او تش تکرار وي تر مادي موجودیت پرته یې زما له نظره معنوي ارزښت نه شته، موږ ډېر وینو چې یوه ډېره لنډه مقاله تر ډېرو لویو او پنډو اثارو ارزښتمنه او ګټوره وي ځکه چې نوې خبرې، وړاندیزونه او بحثونه لري.

روان فرهنګي بهیر څنګه ارزوئ؟

روان فرهنګي بهیر زما له نظره ښه او ګړندی دی، ځکه شل کلن ناورین وژونکې فرهنګي تنده رامنځته کړې او په ځانګړي توګه بهر ته تللي فرهنګیان چې د خپلې استوګنې په هېوادونو کې فرهنګي چټک بهیرونهویني هڅېږي چې د دوی ژبه او فرهنګ هم باید له سکون نه راووزي او یون وکړي نو ځکه دا یون ګړندی دی خو د فلټر کولو عملیه یې غړنده ده، دا کار هم باید له کلتوري هڅو سره عیار شي او د مسوولانه برخورد او فرهنګي ګډو هڅو له لارې دا بهیر پیاوړی، غښتلی او منلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې او ادب ته باید د چیغو او نارو سورو پرځای څه وشي؟

نارې سورې ډېرې زیان اړونکي دي، ځکه نارې سورې د ژبې او ادب دښمنان راوېښوي او د روانو عملي کارونو لپاره خنډ کېږي. یو څوک چې په پټه خوله ډېر لږ کار هم کولای شي تر له نارو سورو سره مله لوی کار نه لوی او ګټور دی.

د ځوانو لیکوالو د سالم پرمختګ او هڅونې لپاره کومې لارښوونې او وړاندیزونه لرئ؟

ځوان لیکوال باید مطالعې او اورېدنو ته زیات ارزښت ورکړي، د لیکلو په رامنځته کولو باید ځان ته مغرور نه شي چې ګواکې ډېلۍ یې فتح کړې دی، تل باید هڅه وکړي او د خپل هر کار په باب داسې قضاوت وکړي چې کار مې نیمګړی دی او باید د بشپړتابه هڅه یې وکړم. د ملي اړتیاو، وړتیاو او ملي ګټو په رڼا کې لیکل وکړي او خپلو هېوادوالو ته داسې نسخې وړاندې کړي چې شته ټپونه پرې پټې شي نه دا چې نور ټپونه ترې وزېږي. زما له نظره ځوان نسل د انقلاب نسل دی چې له دې ډلې څخه ځوان لیکوالان هم دي، تېرو شلو کلونو دومره پېښې لیدلي چې تېرو زرو کلونو نه دي لیدلي، نو ځکه دوی په لږ عمر کې له ډېر څه سره اشنا شوي او باید له دې هر څه نه پند او عبرت واخلي او د خپلې ټولنې په ګټه یې د خپل لیک په لمنه کې راونغاړي.

په مینه او مننه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند زیار د پښتو لیکنې
او ژبنې معیار مخکښ

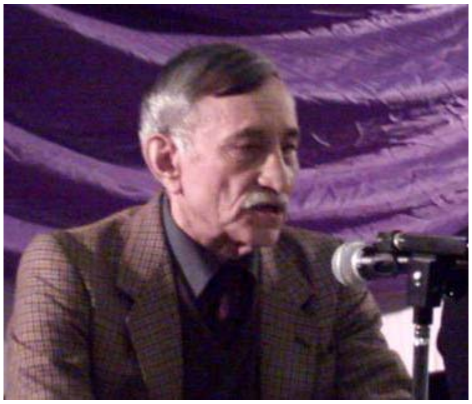

دغه مرکه ما له نن څخه نږدې شل کاله مخکې (هغه وخت چې زه د پوهنتون د دریم ټولګي محصل وم) له استاد زیار سره کړې وه او د هغه وخت د غوښتنو او ظرفیتونو څرګندونه کوي. دا مرکه (استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری) کتاب کې چې پر ۱۳۷۲ ل کال په لاهور کې چاپ شوی، خپره شوې ده. دا دی د دې مرکو په لړ کې دا هم خپروو:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوو تنو (پښتیو) او ژوندون مجلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۶۷ل کال په ۴ گڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څړنیزو ،ژباړیزو او زېږندویزو(تخلیقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او لیکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوي، خو زما د لړو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ډېرو هم تېری کوي، خو ستا د بېلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسیونونو د نشتوالي او نیمګړتیا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرګون څه دی؟

ځواب: څنګه چې زما د بېلابېلو لیکنو(مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالیستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ ل کال څخه مې تر **۱۳۴۵**ل کال پورې د هېواد ورځپاڼې د خبریال په توګه زښتې ډېرې لیکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسیونو نشتوالی او نیمګړوالی یې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسیونونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سر خوځاوه. ځکه ښه مې په یاد دي، چې د ۱۳۳۸ل کال له ژمي بیا د ۱۳۴۱ل کال تر پایه د هېواد ورځپاڼې یوه ګڼه هم بې زما له لیکنې خپره شوې نه ده. آن داسې وخت راغلی، چې په بېلابېلو پور نومو(لکه مزینه وال، اخترخېل...) مې یکې تر درو لیکنو هم خپرې شوي دي؛ یو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر خو به مې بې نومه هم پکې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوې وي، نو یوازې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالیستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسر باری شوي دي او دغه راز ژورنالیستیک فعالیت مې لږو ډېر تر دې دمه را رسېږي.

زه دا باټې نه وهم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنیزې وي، دغه راز په پورتني شمېر کې زما ځینو هغو لیکنو هم غبرگون (دو بیلکیت) موندلی، چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولې او بیا وروسته په اړوندو غونډو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او یا لکه ژبني هغه چې یوه زیاته برخه یې په ((لیکلار)) او ((ویې پوهنه)) کې راغلې ده.

نو واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتني شمېر کې راځي، چې پر ځینو علمي تېزسونو او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووایم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همداسې رواني دي.

هرگوره، زما ادبي زېږندويې (تخلیقات) تر نوموړي شمېر دباندې دي، چې تا هم ورته ځانته جلا څېرکی ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لګي، په دغه باب موڅه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېږه نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يوافغاني ليکوال او پوهاند په توګه په ټول افغاني فرهنګي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينګ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانګو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنګوالی (کيفيت) هم په برخه و، خو تر ده وروسته په ټوله پازوالۍ (مسوليت)، په نورو مړو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالوسره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا ګز دا ميدان!))، ((که شپه تياره ده، منې په شماردي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ توکه هغه ډګر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي، چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ ګړدودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ډيتايي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضمني) فولکورکي څېړنې هم دراخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلای شم، چې ما د دغو اومو توکو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوګنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کيفر سره يوځای کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوړون وروسته زما په نامه له چاپه راوځي(د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې پر خپل ځای کې ځرګندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنيو ډېټاوو څخه تل ګټه اخيستې او زما د ژبنيو او فولکوريکو څېړنو يوه غوره سر چينه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د ((ملي ريکارډ)) خبره پرې بده لګي، نه يې ته خوله ترلای شې او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې ګوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نا بانديوالي تومنه اخلي چې دوی يې زما له خوا د ((پښتو ليکنې معيار)) او ((ازاد شعر)) له راپيل کړي غورځنګ او بيا نه ايلېدونکي انتقادي لوښې سره لري. له اروابناد حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي چې ته د ځانګړې سياسي او فرهنګي تګلارې له کبله تل ((چپي)) پاتې شوی يې او همدا نا رامه او نه ايلېدونکی چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکيو لپاره خنډ ګرځېدلی دی، ايا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم، کله چې په ناڅاپي توګه يوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم يم، د همدغه دريځ له کبله ترې نه يوازې بېرته ژر لرې شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر ته د خپلې ګروهې او دريځ، يا په بله وينا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) لپاره مې د څوکۍ، بلکې د ژوند پروا هم ساتلې نه ده.

زه به هېڅکله داسې شرايطو ته سر ښکته نه کړم چې زما د ځانګړې سياسي او فرهنګي تګلارې او ټاکلي دريځ په بيه پريوځي. ښايي ډېر فرهنګپالان لږو ډېر دغه راز نه ايلېدونکی دريځ ولري، مګر ما په کړن کې زباته کړې ده او چا ته مې شک او خوخشه پرې اېښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند درښتينې څېرې په ځلونه کې زما ناړامه او بې پروا ((زړورتيا ، او ريښتينتابه) بس دي، چې د وخت واکمنان رابانده کومه پوړۍ او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ويلي دي ((ليکوالي زما د ژوند يو نه جلاکېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په انډول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ايا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنئ !؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نيمګړې هيلې او ارمانونه د بري تر بريده ورسوي، مګر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږدتيا هيله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ سا پورې لږ تر لږه نومورې شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنګ تاريخ ته وسپارم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ګوره، له دې سره به زما ټوله کارژمني خروبتيا ونه مومي او غواړم د دغه اوډوني (تدويني) کار تر څنګه په درو ګونو (څېړنيزو، ژباړيزو او زېږندوييزو) ډګرونو کې هم خپل نه ستړی کېدونکی کارو زيار پر مخ يوسم. په ځانګړي ډول په ناپيلې (منثورې) زېږنديزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستی سره ورته د لنډه، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتيا ينه وبښم، هغه هم په دې آړ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو ليکني معيار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنګ يو غوځ بشپړتيايي پړاو ته رسولی وي، دا اګاهانه او نا اګاهانه ((مخالفينو)) غوږونه دې کاڼه وي!.

۵- پوښتنه: ځينې کسان وايي: ((استاد زيار په خپله علمي، ادبي او همدا رنګه سياسي تګلاره کې له ښندې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايې؟

ځواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنګي بدلون او غورځنګ هرو مرو له نابانديه سره مخامخېږي او ذهنيتونه راپاروي که به څه هم د دغې نابانديه او پارونې آرلاملونه (اصلي عوامل) ساده نالوستي پرګنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي ګټو په پار د دغو پرګنو له ساده ګۍ او نالوستۍ ناوړه ګټه اخلي. د ساري په توګه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاتګ پالو او ځانساتو((روښاندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنګي بدلون یا اوښتون خو چې د ټولنیز اوښتون یو نه جلا کېدونکی ټوک بلل کېږي، بیا په ځانګړي او سیده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډ وځنډ سره مخامخېږي، له کلو راهیسې چې ما د ((پښتو لیکنې معیار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته را ګومارلې دي، د وخت پښتو ټولنې ټیکه والو راپسې د مخالفت بېرغ را پورته کړی او هماغومره پلویان یې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي، نودا څرګنده وه چې هغوی دغه غورځنګ د خپلې ټیکې لپاره خطر انګېره او څه یې چې له لاسه کېدل، ډډه یې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاګند بس و، چې د ((ژبني معیار)) جاج له ((ژبني تصفیې(پیوریزم))) سره په سپسته یې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه یا نا اګاهانه زما او زما د لارو پر ضد راوپاروي. (د دغې ربړې په باب زما اړوند لیکنې او کتابونه هم په پام کې ونیسئ، همداسې دنوي او ازاد پښتو شعر هاندوهڅې هم در واخله چې په راورستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته یې ګوره چې تر پایه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتیا کوي او یوازې څو زوړ خوښي مې مخې ته ودرېږي. د پښتو ټولنې د وخت ټیکه وال چې له لرږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په میراث پاتې دي. سره له دې چې د شعر او شاعرۍ سره دومره سر و کار هم نه لري، خو بیا هم له دغو زوړ خوښیو سره خپل پخواني ګرومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(کمپلکسونه) گډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ماسره او خپله د ((اپولوتيستانو)) په توګه د خير پر غونډۍ کېني. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنګ کې د ((عدم تشدد)) لار نيولې وه، بيا هم ګوډاګيانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه يم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو ديموکراتيک ګوند)) غړی پاتې شوی يم او د دوران سازې ايډيولوژۍ يو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې يې په بېلاريو پيل وکړ او زه يې هم په زندان وسپارلم. تر شل مياشتني زنديو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه ((پرچم)) ډګر ته راغله او له ((خلق)) څانګې سره يې په سمه سميا (فيفتي فيفتي) کې دربيم ځلې نيم بنديوالی وکړ، زما پر سترګو هم يو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخيسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې يو نيمه ځوکۍ هم وچلوله. دلته پرچميانو ((امينيانو- تره کيانو)) ضد سياست د ټولو پښتنو پر وړاندې را واخيست او د انتي پشتونيزم او پرو تاجکيزم بازار يې تود کړ. ما وليدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه آشه بنه ده نه ګله، دوی دې وخوري يو تر بله)) او په برلين کې مې د استادۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلمه خپله استوگنه غوره وگڼله. پر **۱۳۲۵** ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب الله د گوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په گوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته ښه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسره د شتو ټولونې سیالي دبېږو او چور، غلا او خیانت، جاسوسی، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان پخپله د مشرتابه د غړو له خوا شور وزور وموند، نور راته په گوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شریکېدل وبرېښېدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مگر د ((ایډیولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوي به مې د ژوند تر پایه کومه وټه ونه مومې.

له دې کبله بې سیاسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر او ادب هم د ژوند د یوه ټوک په توگه په سیاست پورې تړلی بولم.

۲ پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی، چې ستا لیکلار ډېره گرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ایا دا انتقاد تر کومه ځایه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وویل، ما پخپله د ((یوې، یوازنۍ، نگه، بشپړه، کره لیکنۍ پښتو)) یا لنډ ډول ((معیاري پښتو)) غورځنگ راپیل کړی دی، نو باید زما لیکلار د همداسې پېښو یوه څرگندویه بېلگه وي او جوته ده چې زما لیکنۍ پښتو د نورو غوندې یوه لنډه تنگه سیمه ییزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سیمو، تاریخي متنونو او نویو رغاونو استازي کوي او یوازې په سلو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشت پورورییونه (دخیل لغات) را اخلي. ځکه دنورو سترو نړیوالو ژبو غوندې معیاري پښتو لیکلار هم باید په جوړښتي (ګرامري) یووالي او لغوي رنګارنګوالی ولاړ وي، دا هم باید وواېم چې ددغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد یم د ښنه یم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فکري او بدیعي پېچلتیا هم کېدای شي، د انتقاد لپاره پلمه شي، هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له ګزارش سره همدا توپیر لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځینې پسې شا او ځینې مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زیان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنګه چې مې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرګون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عیني پلوه هېڅ رښتینې پرمختللی غورځنګ بې ګټې نه وي او جوته ده، چې هر راز نابانده یې بې ځایه او بې ګټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل رایاد کړم، بل وړ ځواب ورته نه ګورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غپېږي)) هیله ده چې زما دغه غبرګون ته پخپله ((افراط)) ونه بولې.

۸ پوښتنه: ستا په نظر د یوه لیکوال هغه هم ستا غوندې د یوه ستر لیکوال لپاره په سیاست کې سیده ګډون ښه برېښي او څه ډول؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب: که یو لیکوال او بیا ادیب غواړي، پرګنو ته لار پیدا کړي او ټولنیز ګرانښت او منښت یې په برخه شي، باید د خپلې ټولنې په پر مختللې مبارزه کې کارنده ونډه ولري او لا هڅه یې تل داوي، چې په مخکښانو کې ځای ونیسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هیڅ ارزښت نه لري او ((له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي)) پخپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي ګروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو یوه سیاسي لار او تګلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنګر کې ټیکاو لري او د دې لپاره د خپل ارتجاعي سیاسي دریځ د پټولو هڅه یې کړې وي، سیاست او ادب سره نه پخلا کېدونکې بولي او له دې انګروزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، ننداریک دی که فلملیک، هرومرو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه له یوه ښکلا ییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندې به په رښتیا سره منښت او ګرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنګيالي وي. دلته د سيده او نا سيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه ګوندي غړيتوب وي، نو ((شنې په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((اپولوتيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد توګې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختګ ورشو ډېره لنډه تنګه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لرليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې يې منډه تر مړوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځينې کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحيه د ده له سياسي تګلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې د کوم ناپښتون مليت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنګي پرمختګ په ګټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تګلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لګوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا ګونديانو او ناګونديانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثريت په سترګه نه ګوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي- لينينيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنليو نړيوالو آرونو پر بنسټ استدلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازمېښتکارو لیکوالو په اندول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدېوالی او لورېینه لرې او له همدې کبله درنه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (د نوي- زوړ) د مبارزې سختې شېبې لیدلي او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښی پاتې شم او د ((زړو)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخیستی چې تل یې پر خپلو ((زړو)) ټینګار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پرضد درېدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غوړېدا کې خپله نیستي ویني. داسې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلی یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه و نه ګورم، بلکې د استعداد د غوړېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسموم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هرچا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرګه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند و هڅه د همدې لوښې ښکارندوی دي. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د ګور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره یې بې ګټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویره راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر په اوس وخت کې څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره یو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابرې پېښې ته ځواب وویلای شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لیاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان د دې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان د دې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتیایي حالت ډېر ښه دی او لا تر اوسه ځوان ښکارې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغې روغتیا په برکت دې په ۳۵-۳۶ کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همدا سې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې ځغځونې کوي چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وايي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي بری او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنګ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیايي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغي کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلې ګرځېدل او هوسايیز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او ورنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د ځرخي زندان یو کلن بند راته ببرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنو زغم مې د رواني تلقين له لارې تل لوړ ساتلی او د ((خوړو)) پر پرتله ((ترخه)) ژر ژر هېروم. زما زيات شعرونه له همدغه تلقين څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپايه رنځ او کړاو، درد او څړيکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زيار زړېږي))
زه په زيار لوی شوم، په ناز زړېږم!

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايې، د لوړ استعداد او زکاوت خاوندان، يا په بله وينا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زياتره نارمل نه وي، يا په ډاګه وويم له نبوغ سره يو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ايا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او علمي برياوې د همداسې لوړ استعداد يا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دويم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځينې ناړامۍ او نه سازښتونه يو ډول ((لېونتوب)) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ راز جسمي او رواني يا دماغي ناروغي نه لرې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ ومېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې یوړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر برېده ورسي. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللي دي، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګي بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې)، او له همدې کبله چې له هرڅومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، دپوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرومرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیایي ستونزه به هرومرو ولرم چې یا خو به مور زېږېدلې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدویت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې ښې غوږ او کینه سترګه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا دومره عمر او بيا د زده کړو په بهير کې هرومرو زيانمن شوی يم او ډېر څه مې چې بايد لاسته راوړی وای او ژر مې لاسته راوړی وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پياوړې نه ده او د ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې يو څه کږوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځيرتيا سبب شوی دی.

زما نه ژبورتيا هم ښايي د پاسنيو طبيعي او کسبي روغتيايي نيمګړتياوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنيو ازموينو کې تل پوره نومورې نه دي اخيستې او په ليکنيو (تحريري) هغو کې مې بيا پوره وړې دي. اوس هم زه تر وينا په ليکنه کې ځان ډېر پياوړی ننګيرم. که دا خبره سمه وي چې د هرچا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ويار زه هم ولرم. خو رښتيا رښتيا داده چې زه ټول فرهنګي او علمي برى او برياوې د خپل لوړ استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تويونو ييبره بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډيسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب يې د يوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه: ((نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې تويونه اړه لري او يوازې يو په الهام)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګيالی روغتيا پال

ډاکټر محمد فريد بزګر د هېواد ځوان او تکړه ليکوال او روغتيا پال دی. لوی څښتن تعالی ورته په دواړو برخو کې ښه قلم او پوهه ورکړې دي.

تر اوسه پورې يې په طبي برخه کې خپل او د نورو ليکوالو تر لسو عنوانونو زيات کتابونه او رسالې چاپ کړې او هم يې په ټولنيزه او ادبي برخه کې د ګڼو ليکوالو آثار خپاره کړې دي. دا مرکه يې د هيلې ۱۳۷۹ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې، چې دلته يې تاسو ته وړاندې کوو او ستاسو پام ورته را اړوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود خو داسې دی، څوک چې چا سره مرکه کوي نو لـومړی تـرې دا پوښـتي تـر هـر څـه وړانـدې درنـو لوسـتونکو تـه خپـل ځـان ورو پېژنـه ! زه بـه هـم خپلـه لومړی پوښتنه له همدې دوديزې پوښتنې پيل کړم.

نوم مې محمد فريد بزګر د ۱۳۴۲المريز کال د غبرګولي پر ۱۳مه دکونړ ولايت د نرنګ علاقه داری د چهارقلعه نومي کلي په يوه متدينه او علم دوسته کورنۍ کې زېږېدلای يم.

لومړنۍ زده کړه مې د نرنګ په لېسه کې کړې او تر اووم ټولګي وروسته د کابل په حبيبيه لېسه کې شامل او پر ۱۳۵۸ل کال د دغې لېسې د ساينس له څانګې فارغ شوی يم. پر ۱۳۶۵کال د عمومي طب په څانګه کې د کابل طب پوهنځي څخه فارغ شوم. څه موده مې د کابل د عدلي طب په رياست کې کار وکړ او پر ۱۳۶۷کال پېښور ته له خپلې کورنۍ سره رامهاجر شوم.

د هجرت په چاپېريال کې مې په ګڼو روغتونونو او کتنځيو کې کـار کـړی دی. اوس د ختيځ د بيا رغـونې اداري (کـور) مشـر يـم، د او.ار.ای. انټرنيشـنل دخپرونـو د څـانګې مسـوول يـم، د افغـان روغتيـايي کـارکوونکو لپـاره د درې مياشـتنۍ طبـي مجلـې (سلامتۍ) دليکوالـو د بـورډ او د ليکوالـو دکمېټـې غـړی يـم، د پاکستان دماشومانو د ډاکټرانو د اتحاديې (PPA) غړيتوب هم لرم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هېڅ سياسي پرې سره اړيکې نه لرم، د خداى(ج) د مخلوق خدمت ته هر څه لوړ بولم، په رګ رګ کې مې د ګران هېواد مينه په ټوپونو ده او وياړم چې افغان، پښتون او مسلمان يم.

له ليکوالۍ سره دې مينه او لېوالتيا څه وخت پيدا شوه او بيا څه وخت دې پر ليکوالۍ پيل وکړ؟

چاپېريال د انسان پر کړنه کې ستر رول لري. له ډېر کوچنيوالي څخه مې په خپل شاوخوا کې کتابونه ليدل، کله چې د لړو لوستو شوم، نو د ښوونځي د کتابونو ترڅنګ مې نور کتابونه لوستل. تر شپږم ټولګي پورې، ما د هغه وخت په پښتو ژبه چاپ شوي اکثر کتابونه لوستي وو، په کور کې مو يو کوچنی کتابتون درلود، چې د نورو کتابونو ترڅنګ په پېښور کې ډېر چاپ شوي کتابونه په کې وو، هغه وخت چې پلار مې په افغان قونسلګرۍ، پېښور کې کار کاوه، راوړي وو. چې له هغې جملې څخه د صاحبزاده محمد ادريس ښکلی ناول ((پېغله)) هم و. دغه کتاب به تر اتم ټولګي پورې ما تر شل ځله هم ډېر لوستی وي، نو له همدغه وخته کېدی شي زما ليکوالۍ سره مينه پيدا شوې وي. بله مسله په کې زما د پلار رول و، چې همېشه يې موږ ټول لوستلو او ليکلو ته هڅولو.

زما لومړۍ ژباړه د المپيک د لوبو په هکله چې له انګليسي مې ژباړلې وه، پر **۱۳۵۷** کال په هېواد ورځپاڼه کې خپره شوه، هغه مهال زه په يوولسم ټولګي کې وم. کله چې له ښوونځي فارغ شوم، نو د کانکور تر ازموينې وروسته د جګو نومرو په ترلاسه کولو د ممتازو محصلينو په ډله کې يې د زده کړې لپاره بهر ته استوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصلینو کې یې زما نوم هم لیکلی و. په لومړیو کې یې موږ ته ویلي وو، چې تاسې پولینډ یا هند ته د لوړو زده کړو لپاره استوو، خو کله چې موږ تګ ته چمتو شو، پاسپورټ، انګلیسي برې لیک مو تیار کړل، نو بیا موږ خبر شو، چې دا بورسونه یوازې روسیې ته دي او دا هغه وخت و، چې د کمونستانو پر ضد د افغان مېړني ولس پاڅون په غښتلي کېدو و، نو د یو رښتیني افغان لپاره دا ناشونې کار و، چې په دغسې شرایطو کې دې زه روس ته لاړ شم او هلته دې د خپل هېواد پر ضد وروزل شم، نه زما زړه کېده او نه مې کورنۍ دا هیله درلوده. نو له تګ څخه مې ډډه وکړه، د وخت رژیم هم زه جزایې هغه کال پوهنتون ته پرې نښودلم او زما د تبدیلۍ مکتوب یې د راتلونکي کال لپاره راکړ، یانې په دې ډول یې غوښتل چې زما یو کال ضایع شي. دغه مهال د افغانستان پیاوړي لیکوال او شاعر محترم عبدالله بختانی خدمتګار چې زما د پلار خورا نږدې دوست و، د هېواد ورځپاڼې رئیس و، چې په خپل تشکیل کې یې څو مجلې هم درلودې، زه یې د ننګرهار په مجله کې دفني غړي په صفت مقرر کړم. که څه هم دغلته مې د کار موده کمه وه (۷-۸ میاشتې) ځکه چې پوهنځی په پیل کېدو و، خو همدلته وه چې له لیکوالۍ سره مې مینه نور هم غښتلې شوه، د لیکوالۍ یو نیم فن مې زده کړ او پښتو لیکل مې تر یوې اندازې اصلاح شول، د دغې مجلې لپاره به مې لیکنې او ژباړې کولې تر هغې چې وتړل شوه.

کله چې پېښور ته را مهاجر شوم، نو په همدغو ورځو شپو کې د (دعوت) غوټۍ هم په غوړېدو وه، نو هغې ته به مې راپورونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنې وراستولې، چې بيا مې همدلته د IRC د ژورناليزم يو نيم کلن کورس ولوست، تر هغه وروسته مې غوښتل چې خپله زده کړه او تجربه د طبي ليکنو لپاره ډېره وقف کړم، ځکه چې په دې برخه کې موږ دومره څوک نه درلودل.

په رسېدلو ټولنو کې هرڅوک چې د هر مسلک خاوند وي، ليکوالي يې ورسره زده وي او د ليکوالۍ په وسيله خپل مسلک ته ور خدمتونه کوي، خو زموږ په ټولنه کې ليکوال تر ډېره حده يوازې اديب، شاعر او تاريخ ليکونکي ته ويل کېږي، په نورو مسلکونو کې د ګوتو په شمېر ليکوال لرو، له نېکه مرغه چې تاسو هم ليکوال يې هم رنځپوه او روغتياپال، څه فکر کوئ که زموږ په ټولنه کې د هر مسلک خاوند د خپل مسلک تر څنګ پر ليکوالۍ هم پوه وي، نو دا به زموږ ژبې او ولس ته څومره ګټې ورسوي؟

ډېره مننه، د يوې ژبې د ژوندي ساتلو او له هغې نه د ضرورت ديوې ژبې جوړولو کې بايد ټول برخمن شي، هغه که په هر مسلک کې زده کړه ولري، بايد دعلمي کارونو تر څنګ د پوهنيزې ليکنې لپاره عملي کار هم وکړي. دخپل مسلک په اړه کتابونه او مقالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي ویې ژباړي او په اړونده مسلک کې څېړنې وکړي. له بده مرغه ربښتیا هم زموږ په ټولنه کې لیکوالي یوازې د شاعرانو او ادیبانو کار دی، خو دوی ته به دا ناشوني وي چې یو غیر مسلکي کس په بله برخه کې یوازې په دې نوم چې شاعر یا ادیب دی، څه ولیکلای شي، ان ژباړل یې هم ساده کار نه دی، نو زه دې ته شدیده اړتیا احساسوم او زما په نظر دهمدې مسلکي خلکو پښتو ته نه پام ددې باعث شوی دی، چې پښتو له نظره پرېوزي او دې ژبې ته سیمه ییزه او نړیواله بې توجهي رامنځته شي. مسلکي لیکنې کېدی شي په لومړیو کې ستونزمنې وي، خو ورو ورو هر څه اصلاح کېږي. د مسلکي ژباړې یا لیکلو ښه والی دا دی، چې مسلکي اصطلاحات په کې ډېر وي، نو که پښتو ژباړه یې سخته وي، کېدی شي اصطلاح پرته له ژباړې ولیکو، چې دا مسلکي ژباړه یا لیکنه نسبت ادبي لیکنې او ژباړې ته اسانوي، او بله ښېګڼه په مسلکي لیکنه یا ژباړه کې داده چې که د ادبیاتو له نظره کمزورې هم وي، زیات توپیر نه کوي، ځکه چې هدف یې د مقصد رسول دي. نو مسلکي لیکنه ساده او اسانه ده او په مسلک کې تکړه او وارد پښتانه د پښتو په علمي کولو او ژوندي ساتلو کې حیاتي رول لرلای شي.

پر دې مسایلو ډېر بحث شوی دی، چې که موږ غواړو خپله ژبه بډایه کړو، نو د نورو کارو ترڅنګ باید د ژبې علمي کېدنې ته زیاته پاملرنه وکړو!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پښتو ژبې د يو علمي او عملي کارکوونکي او خدمتګار په توګه دا مسئله څنګه ارزوئ؟

لکه مخکې چې مې وويل يوه ژبه يوازې د علمي پانګې په درلودلو ژوندۍ پاتې کېږي او له نورو ژونديو ژبو سره سياله کېږي، نو پښتنو ته هم پکار دي چې د خپلې ژبې د ژغورلو، ژوندي ساتلو او د نړۍ دکره ژبو په کتار کې د ودرولو لپاره بايد د پښتنو د علمي کولو لپار هڅه وکړي. له نېکه مرغه په پښتو کې ټولې هغه ښبګنې چې د يوې علمي ژبې لپاره په کار دي، شته دي او موږ کولای شو، چې د نړۍ ټول علوم پښتو کړو. دا د يو کس يا څو محدودو کسانو کار نه دی، بايد ټول په ګډه متې راونغاړو او څه چې مو له لاسه کېږي په دې اړه وکړو. له نېکه مرغه اوس پښتانه د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلي، په مختلفو ساحو کې يې زده کړې کړې دي او ډېرې ژبې يې زده کړې دي، نو له دې موقع څخه په ګټې بايد د لويديزې نړۍ علم پښتنو ته را انتقال شي.

تاسو تر اوسه پورې په پښتو ژبه څومره علمي (طبي او نور کتابونه) چاپ کړي دي؟

دې پوښتنې ته به په څو برخو کې ځواب ورکړم:

د ختيځ د بيا رغونې ادارې (کور) له لارې موږ تر اوسه ۲۱ کتابونه خپاره کړي چې تقريباً اکثره يې علمي دي چې په دې ډله کې درې فارسي، يو انګليسي او پاتې اوولس يې پښتو دي. د پښتو مهم علمي کتابونه چې د کور له لارې خپاره شوي عبارت دي له: د سينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغي او توبرکلوز، تشخيصي راډيولوژي، د درملو د استعمال عملي لارښود، د کمپيوټر اساسات او وينډوز، د اروا پوهنې ښوونځي، د جزا قانون شرحه، افغانستان: فيډراليزم، د خوب نړۍ، په لومړنيو ښوونځيو کې د ژبې د زده کړې لارښوونې او ستراتيژي او داسې نور.

د او. ار. اي. د خپرونو د څانګې له لارې موږ په لسګونو کوچنۍ علمي رسالې په پښتو خپرې کړي چې مهمې يې عبارت دي له: ايډز څه شی دی؟، د نشې زيانونه، د نشې زهر، په ختيځ نورستان کې د اپينو استعمال او نور. همدا راز د دې اداري له خوا مختلف پامفيلټونه لکه ملاريا، کالدانه، ايډز او نور خپاره شوي دي. د ايډز فليپ چارټ په څلورو ژبو ډېر ستر کار و چې د روغتيايي کارکوونکو لپاره ما جوړ او د دې اداري له خوا خپور شو، چې د نړۍ ډېرو هېوادونو يې نمونې وغوښتې او د پاکستان د مختلفو ادارو له خوا استعمالېږي.

ما ډېرې طبي رسالې او رغتيايي چارټونه د AMI په طبي درې مياشتنۍ مجله (سلامتی) کې په پښتو خپاره کړي دي، چې هر يو يې د نړۍ د روغتيايي ادارې (WHO) او UNICEF له مهمو خپرونو څخه دي، چې مهم يې دا دي: په کوچنيانو کې د تږخي او تنفسي ستونزو د تشيخص او درملنې چارټ، سوزېدل، وچکۍ، د نسناستې ناروغۍ د اهتمام چارټ، کولرا، دغوږ انتانات، دغوږ د انتان دتشخيص او درملنې چارټ او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې وروستيو کې مې د ARIC لپاره دوه کتابګوټي په پښتو وژباړل چې کېدی شي تر اوسه چاپ شوي وي، چې يو يې ډېر خوراکي او بل د پزې- غوږ- ستوني او سترګې ناروغۍ په نامه دي، همدا راز د SERVE روغتيايي زده کړو لپاره مې څو طبي رسالې ايډيټ کړې دي.

لکه څنګه چې موږ ته څرګنده ده تاسو د چاپ په برخه کې د ادبي (شعري) کتابونو په اندول طبي او نورو علمي کتابونو چاپ ته زيات ارزښت ورکوئ، د دې علت څه دی؟

ښاغلی يون صاحب! د مچيو چک رابانديې مه راپاروه، د دې پوښتنې ځواب يو څه مخکې ويل شوی دی، خو دلته به پرې لږ څه زياتونه وکړم. په پښتو کې د علمي اثارو نه موجوديت د دې سبب شوی چې موږ علمي کتابونو ته ترجيح ورکړو. دا د ټولنې اړتيا ده او په دې ډول زموږ ټولنه مخکې تللای شي. که تاسې يو کتابپلورنځي ته ورشئ، په ډېره مشکله به کې پښتو کتاب پيدا کوئ او هغه به هم شعر وي او لنډې کيسې. په پښتو ژبه د شعر کتابونه خورا ډېر دي، شاعران د ټولنې ډېر حساس خلک دي، بايد قدر يې وشي، خو زما په اند يوازې شعر د ټولنې درد نه شي دوا کولای. شاعر يو ټولنيز درد د شعر په قالب کې بيانوي، هغه درد چې ټول ځوروي، موږ بايد د درد درمل ولټوو چې هغه علم دی، پوهه ده، نه دا چې د هغې د بيان لپاره مختلفې طريقې استعمال کړو، وزن او قافيې ورته ولټوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیله ده زما درانه دوستان له ما څخه په دې ناراضه نه شي، دا یو تریخ حقیقت دی او له ستونزو ته‌ښته ده. په رښتیا هر سړی شعر نه شي ویلای، شعر ځانګړې هوښیارتیا او سپېڅلی احساس غواړي، چې دا ګوهر په هر چا کې نشته، خو که موږ په او سنیو شرایطو کې دا ګوهر د یو ښه کار لپاره استعمال کړو، بد کار به نه وي. همدغه شاعر د شعر پر ځای کولای شي، یوه علمي څېړنه وکړي، د ټولنې د بیا ودانولو لپاره یو څه ولیکي، یو څه وژباړي او که دا یې له لاسه نه کېږي، غلي دې کېني.

هغه پیسې چې د شعر پر یو کتاب لګېږي په هغو کولای شو د یو ښوونځي لپاره یو کتاب چاپ کړو، د روغتیا په هکله یو کتاب چاپ کړو، د ساینس او تکنیک په اړه یو څه چاپ کړو او داسې نور.

کله کله داسې پېښېږي چې ګڼ مصروفیتونه او ګڼ کارونه د سړي کار او مسلک ته زیان اړوي، د ګڼو اثارو خپرول او نورو خپرنیو بوختیاوو خو ستا آر مسلک (طبابت) ته څه زیان نه دی اړولای؟

یون صاحب، رښتیا هم کله داسې کېږي، چې سړی دومره په کار بوخت وي او یا پرې کارونه دومره ډېر وي چې لاره ورکه کړي. رښتیا هم زما مصروفیتونه خورا ډېر دي، اکثر دوستانو او زما د کورنۍ غړو ته هم دا پوښتنه پیدا کېږي، چې ډاکټري یې پرېښې او لیکوالي یې راخیستې. کله کله مې راته پلار وایي چې تا هسې طب لوستی، ادبیات به دې لوستي وای. خو حقیقت دا دی، چې زما بوختیا زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په طبي برخه کې وي. په رښتیا هم کله په میاشتو میاشتو ستاټسکوب په لاس کې نه اخلم، خو د طبي خپرونو له لارې په سلګونو نورو هم مسلکانو ته ورښیم چې څرنګه باید ستاټسکوب استعمال کړي، زما مقصد دادی که زه مستقیماً د ناروغ درملنه نه کوم، په نامستقیم ډول په سلګونو ان په زرګونو ناروغان د نورو روغتیایي کارکوونکو په واسطه معاینه کوم. که زه په کتنځي کې کښنم کېدی شي د ورځې ۲۰-۳۰ ناروغان وګورم او یوازې همدوی ته مې خیر ورسېږي، خو زما کتابونه او خپرونې په سلګونو ډاکټران او نور روغتیايي کارکوونکي لولي، نو په دې ډول مې زرګونو وګړو ته نامستقیم خیر ورسېږي.

د یو څه لیکل باید د یو څه پر استناد وشي، لیکل سند دی، نو څه چې زه د خپلو هېوادوالو لپاره لیکم، د یو څه پر اساس یې لیکم، او د همدې مجبوریت له مخې زه ډېرې نوې څېړنې مطالعه کوم، نوي کتابونه لولم، څېړنې کوم، د نړۍ له ډېرو معتبرو طبي منابعو سره په تماس کې یم، په نړیوالو کنفرانسونو او غونډو کې ګډون کوم او تر لاسه شوې پوهه خپلو هم مسلکانو او هېوادوالو ته د لیکلو او ژباړلو په وسیله انتقالوم. دا ټول له مسلک سره ارتباط دی، نو زه له مسلک څخه لرې نه، بلکې مسلک ته خورا نږدې شوی یم. په څنګ کې یو نیم نا مسلکي مصروفیت هم شته خو دومره نه دی چې زما مسلک دې متاثر کړي.

تاسو یو لیکوال ډاکټر یا ډاکټر لیکوال یې، له دواړو خواو د پښتنو اروا پوهنه ښه درمعلومه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه فکر کوئ، چې په پښتني ټولنه کې د يو ليکوال لپاره د هيله منديۍ او نهيلۍ څومره اندول ساتل په کار دي او يو ليکوال بايد په داسې يو ستونزمن چاپېريال کې خپل کار څه ډول پرمخ بوزي؟

که موږ پښتني ټولنه په نظر کې ونيسو او د روښانفکره ليکوالو کار دلته وڅېړو، ډېر د هيلې وړ نه دی. ددې علت زما په نظر په پښتنو کې د لوستو وګړو کموالی دی. زياتره ديني علوم او ديني ليکوالان او عالمانو ته په ښه سترګه ګوري. که رښتيا را باندې وايې د ټولنې اړتيا نه احساسوي. فکر کوي چې کتاب لوستل د پيسو د لاس ته راوړلو لپاره دي او يا ځينې منفي انګېرنې چې ګوندې سړی له دين څخه لرې کوي او داسې نور. خو له نېکه مرغه اوس په ځوان کول کې له لوست او ښوونځي سره ډېره مينه پيدا شوې چې دا ليکوال ته هيله پيدا کوي، چې اميد دی راتلونکی نسل به د دوی قدر وکړي.

بله ستره ستونزه چې زموږ په ټولنه کې ده، دوی هرڅه د پيسو په تله تلي، په دې مانا چې که څوک شتمن و، هغه هر څه دی، خو که ډېر ستر ليکوال وي، خو جيب يې خالي و په پښتني ټولنه کې يې ځای نه وي. څوک ورسره مرسته نه کوي، د قدر په سترګه ورته نه ګوري او تر ټولو مهمه دا چې کتابونه يې نه رانيسي.

بله ستونزه د تنظيمونو په وخت کې او يا د کمونستانو په وخت کې د خپلو ځانګړو اهدافو لپاره د کتابونو وړيا وېشل و، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتـانه د مفتـو کتـابونو روږدي شـوي دي، نو اوس پښتـانه اکثـرو کتـابونو او ليکوالانـو تـه د شک پـه سترګه ګوري، فکر کوي چې ليکوال د دوی لپاره کومه نوې ستونزه زېږوي او ګرم هم نه دي.

ددې راز ستونزو د حل لپاره بنسټيز کار په کار دی، منطقي ځېړل غواړي، چې په ډېر احتياط او ورو ورو دا ستونزه حل شي، خلکو ته قناعت ورکړ شي، چې د ټولنې پـه پرمختـګ کې د ليکوالـو پـه رول پـوه شـي، ملـي پـانګوال بايـد لـه ليکوالـو سره مرستـه وکـړي، ملـي سـوداګر وروزل شـي، د ښـوونې او روزنـې سـويه لـوړه کـړای شـي، د لوستو شمېرنه لوړه کړای شي، هغه منفي انګېرنې چې پـه ټولنـه کې دي له هغو سره مقاومت وشي او خلک د پوهې په اهميت پوه شي.

اوس اوس خو پښتـو ژبې تـه پـه هـر ډګر کې خـورا زيات کار کېږئ، تاسو دې کار ته څومره هيلې لرئ؟

کـه مـوږ پـه کيفيـت پسې ونـه ګرځـو او يـوازې کميـت پـه نظر کې ونيسو، خو ښه کار دی، خو زه ډاربېږم، چې پښتـانه ډېر احساساتي قوم دی، ډېر لنډ اندي دي، دکـار همغـه شـېبې او سملاسي ګټې پـه نظر کې نيسي، هر اړخيزې اغېزې او عواقب يې نه سنجوي چې دا د پښتنو د ټولو اوسنيو او پخوانيو تاريخي ستـونزو اساس دی. دوی په هر کار کې خورا له افراط نه کار اخلي، د کمونستانو په وخت کې يې په برېتونو خولې پټې کړې وې او د هجرت پـه چاپېريـال کې خو عـرب د پښتـنو مسلمانۍ تـه ګوتـه پـه خولې پـاتې وو. زه وايـم چې داسې نه شي، چې زموږ له دې روشنفکر قشر څخه هر څه پاتې وي او يـوازې د کتـاب پـر چـاپولو بوخـت وي. مـوږ بايـد وځېـړو چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي لري او که نه؟ د کتابونو لست کول یا کتارول نه دي په کار، د ټولنې او وګړو اړتیا، د ځوان قشر غوښتنه باید په نظر کې ونیول شي.

بله مسله د کتاب کره والی دی، نه دا چې رنګین پوښ ورکړه، تکرار تکرار مطالب راغونډ کړه او په الماری کې یې کتار کړه.

د افغانستان دننه د تعلیمي نظام ګډوډ بدل، د هجرت په چاپېریال کې د پښتنو ښوونځیو نشتوالی، هغه ستونزې دي چې ژور فکر غواړي. ایا دومره کتابونه چې چاپېږي، دوه درې کاله وروسته به لوستونکي ولري؟ لومړی باید په ځوان کول او کوچنیانو کې د مطالعې شوق پیدا شي، دهغوی له خپلې ژبې سره مینه پیدا شي، هغوی په خپله ژبه زده کړه وکړي. دوی له خپلې ژبې بېخي پردي دي او لا پردي کېږي. افغان ځوانان په پردیو ښوونځیو (سکولونو) کې دي، ان د پښتو یوه کرښه لوستی یا لیکلای نه شي، نو دومره کتابونه چې چاپېږي لږ ترلږه خو ۵۰٪ لوستونکي ولري.

کتاب هر څوک اخلي. موږ باید په پښتنو کې د وړیا کتاب لاس ته راوړلو ناولی کلچر پای ته ورسوو، زما مقصد دا نه دی، چې تجارتي اړخ ته یې باید ډېر پام وشي، مقصد مې دادی چې ټولنه او وګړي ورته اړتیا ولري او د اړتیا له مخې لوستونکي پیدا کړي او خلک یې واخلي.

کله کله په ځینو ادبي کړیو کې دا خبرې راپورته کېږي، چې پېښور مېشو، هېواد مېشتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو ديځمېشتو افغانانو ترمنځ د فرهنګي او علمي کار لپاره ملګرتوب ډېر ښه اړيکي ټينګ شوي دي، دا بايد وپالل شي او د ملي ارمان لپاره تر ې کار واخيستل شي، که څوک د ځاني ګټو او يا نورو تمايلاتو لپاره دا امکانات وکاروي، نو دا اوسنی بهير به ټکنی کړي او ستونزې به رامنځته شي، ستاسو په نظر بايد په دې برخه کې څه وشي چې دا کار ونه نور هم ښه شي؟

رښتيا هم په دې وروستيو وختو کې پېښور مېشتو، هېواد مېشتو او لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د خپل فرهنګ د ودې لپاره خورا مثبت بدلون رامنځ ته شوی او د دغې لړۍ له برکته خورا مهم اثار چاپ شوي او د پښتو ډېرو لېوالانو ته د لوست مواد برابر شوي دي. دا ډېر د قدر او درناوي کار دی، ټول افغانان يې بايد منښه او درناوی وکړي. په لويديځ کې په ډېره مشکله پيسې لاس ته راځي او اکثره وګړي دومره بوخت وي، چې خپلې کورنۍ ته هم په مشکل رسېږي، نو په دغسې ټولنه کې که دا سې زمري راپيدا کېږي، چې خپل هېواد او فرهنګ ته يې پام وي، دا ډېره ستره خبره ده. نو زما په نظر د دغو درنو هېوادوالو پاک او سپېڅلي احساسات بايد ټکني نه شي، بلکې نور هم قوي او غښتلي شي، له هغوی سره بايد مرسته وشي، چې هغه مالي امکانات چې د هغوی په وسيله برابرېږي، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښو لارو کې ولګول شي. که خدای ناخواسته څوک له دغو سپېڅلو احساساتو څخه بده ګټه اخلي او هغه لکه د تنظیمي غنیمتونو په شان د خپلو چارو لپاره استعمالوي، دا زه خورا ستر او نه بښونکی خیانت ګڼم. ځکه چې بیا به د دې چوپړ پر رښتینو خدمتګارانو هم څوک باور نه کوي. زما په اند ښه به دا وي، چې دغه مالي مرستې باید د یو شخص په وسیله نه، بلکې د یوې جرګې له لارې ولګول شي، د لګولو لارې یې دقیقې وي او مرسته کوونکو ته باید بېرته رښتینی راپور ورکړ شي.

که یو وارې دغه بې اعتباري رامنځته شوه، نه جبیره کېدونکې پایلې به ولري، نو هیله ده چې دواړه خواوې هغوی چې مرسته کوي او هغوی چې له مرستې ګټه اخلي، باید صادق او موخه یې افغانستان او افغانانو ته خدمت وي، باید هېڅ ډول شخصي اغراض په هغې کې ذیدخل نه کړي.

تاسې په راتلونکې کې د طبي خپرنو او چاپ په برخه کې څه پلان لرئ؟

څرنګه چې موږ کومه خاصه مالي منبع نه لرو، چې کلنۍ بودجه مو معلومه وي، نو له همدې کبله کوم ځانګړی پلان هم نه لرو، د (کور) له خوا د ماشومانو د طبابت عملي لارښود کتاب تر ژباړې لاندې دی چې IAM له خوا تمویلېږي، د او. ار. ای. له خوا د جنسي مقاربت له لارې خورېدونکې ناروغۍ او ایډز یو کتاب هم په نظر کې دی چې زه باید پرې کار وکړم. هیله لرم چې ټول طبي کتابونه د یوې مرجعې له لارې خپاره شي چې په دې ډول د ممکنه غلطیو مخه ونیول شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او طبي کره اصطلاحات استعمال شي، که کومه تکنیکي نیمګړتیا په کې وي هغه لرې شي.

په علمي، فرهنګي او په نورو هېوادنیو چارو کې ستړیا او ستونزې ګالل د انسان د روحي ارامتیا په برخه کې څومره اغېزمن دي؟

د هېواد مینه، ملي احساس او مسوولیت، روانه غمیزه، د افغانانو معصومیت او بېوزلي، د هجرت ناخوالې او په لسګونو نور عوامل انسان دې ته هڅوي چې څه یې له لاسه کېږي خپل هېواد او هېوادوالو ته وکړي. زه د هر کار په ترسره کولو د لوی څښتن شکر او مننه پرځای کوم چې د یو څه کولو توان یې راکړی. ښکاره ده چې د هر کار ښه پایله سړي ته روحي ارامتیا ور په برخه کوي، خو له بده مرغه په افغانستان کې ګډوډ حالات او بې ثباتي او د هجرت په چاپېریال کې د هېڅ ډول حقوقو نشتوالی ځینې وخت د روحي ارامتیا پر ځای روحي ستونزې سړي ته راولاړوي. ته به یو کار په خورا زحمت او زیار سر ته ورسوې او له نورو به ددې توقع کوې، چې ستا د کار درناوی به وکړي او یا به په کې یو څه برخه واخلي خو ځینې وخت داسې پېښېږي چې یو کار سړي ته ستونزه شي. د بېلګې په ډول د محترم ډاکټر صاحب ناصر شینواري کتاب چې هغوی پرې ډېر تکلیف ایستلی و او تر خورا زحمت او زیار وروسته مو چاپ کړ، له هغې څخه مو ۴۷۰ ټوکه د ننګرهار د طب پوهنځي ته تقریباً یو نیم کال مخکې واستول، خو یو ټوک یې هم د طب زده کوونکیو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اوسه نه دی ورکړ شوی، چې زما احساس يې خورا ژوبل کړ او فکر کوم چې پوهاند صاحب به هم روحاً ډېر ځورېدلای وي، همدا راز ځينې وختونه سړی ډول ډول خبرې اوري چې روحاً نا ارامه کېږي، خو په هر صورت، زه د خپل هېواد او هېوادوالو لپاره يو څه کوم روحاً ارام او ځان سوکاله احساسوم.

ښه به وي چې تاسو د خپلو کارونو د ښه اوډن او سمبالښت لپاره د پښتنو ليکوالو، ډاکټرانو يوه جرګه جوړه کړئ چې کارونه مو له انفرادي حالت نه ډله ييز حالته واوړي؟

رښتيا هم له يوه سر څخه دوه او له دوو درې ښه دي. زه چې هر کار کوم له مسلکي خلکو سره پرې خبرې کوم، خو رښتيا هم داسې جرګه ګۍ لا تراوسه موږ نه لرو، چې په ګډه تصميم ونيسو، زه د داسې همفکرو او سپېڅلو هم مسلکانو په لټه کې يم چې هدف يې يوازې او يوازې انسانيت، افغانيت او اسلام ته خدمت وي، هر څوک چې دغه احساس ولري، زموږ د زړه دروازې ورته پرانيستې دي.

د خپل درد ځپلي ولس او هېواد لپاره څه هيلې لرې؟

د خپل درد ځپلي ولس او هېواد لپاره زما هيله لکه د نورو ځورېدلو کړېدلو، مهاجرو افغانانو په څېر ده، يو هوسا، يو موټی، پرمختللای او سوکاله افغانستان چې ټول افغانان په کې پرته له قومي ستونزې، تبعيض او جګړې ژوند وکړای شي، بشپړه فردي خپلواکي په کې وي، ګاونډيان مو په حسرت راته وګوري او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیزې نړۍ خلک د کار او علم د ترلاسه کولو لپاره زموږ هېواد ته راشي. ټولو پښتنو ته په خپله ژبه هرڅه موجود وي، خپل کورګی مو جوړ وي او چاته محتاج نه یو. نورې نړۍ سره انساني او له اسلامي هېوادونو سره د وروري له مخې مرسته وکړو. غښتلی او قوي حکومت ولرو، چې په هرځای کې د افغان پوښتنه وکړي. نړیوال د افغان نوم په قدر او عزت یاد کړي، او ګاونډیان مو ویاړ وکړي چې زموږ په ګاونډ کې دي، نړیوال مارکېټونه له افغاني موادو ډک وي.

د بېلابېلو مسلکونو خاوندان په لیکنۍ پښتو کې یو څه ستونزې لري، لیکنۍ ژبه کره او سمه نه کاروي، خو ځینې لیکوال بیا په قصدي ډول د کره، نرۍ او معیاري پښتو له کارولو ډډه کوي، خو تاسو په ژبنۍ او لیکنۍ برخه کې ښه کره او معیاري ژبه کاروئ، ښه به نه وي چې د بېلابېلو مسلکونو خاوندان او بېلابېل لیکوال په ژبنۍ او لیکنۍ برخه کې د ژبپوهانو لاره تعقیب کړي، چې د ګډوډۍ مخه ونیول شي؟

هرڅه چې کره او سټنډرډ وي، ډېر وګړي ترې مستفید کېدلای شي، دناکره ژبې استعمال لوستونکو ته ستونزې راولاړوي، یو ځای به یو څه یو ډول لیکل شوي وي او بل ځای به بل ډول. نو دا په ځانګړي ډول هغوی ته چې له ژبې سره دومره بلد نه وي، مشکل پیدا کوي، نو ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزې د له منځه وړلو لپاره باید هڅه وشي، چې یو او کره لیکدود مروج او ټول د قلم خاوندان یې مراعت کړي. هغوی چې کره لیکدود له ناخبری. څخه نه کاروي، ورو ورو اصلاح کېږي، خو هغوی چې ښه پوهېږي، سم کار پرېږدي او ناسمه لیکنه کوي بیا خو جرم دی او له خپلې ژبې سره خیانت. د دغسو لیکنو باید تر خپله وسه مخه ونیول شي او له لیکوالو سره یې خبرې وشي چې ولې دا کار کوي. د موضوع علت باید څرګند او په حل کې یې کوښښ وشي، ژبه د یو سړي نه ده، ژبه په ولس پورې اړه لري، نو د ولس په سترګو کې خاورې شیندل او ناکره ژبه استعمالول نه ښښونکی عمل دی.

پاتې شوه د نږه پښتو خبره، دا هم سپېڅلی کار دی، خو دومره ضرور نه دی چې پرته له هغې دې لیکل ناشوني وي او یا باید حتماً نږه ژبه وکارول شي. زما په اند په اوسنیو شرایطو کې چې پښتانه ټلویزیون نه لري، راډیو نه لري، اخبار نه لري، چې نږه ژبه عامه کړای شي، نو ځینې وخت نږه ژبه د ګټې پر ځای تاوان کوي، ځکه لوستونکی له ډېرو نا اشنا لغتونو سره مخامخېږي، نو که په یوه جمله کې دغه نوي او نا اشنا لغتونه ډېر شي، لوستونکی ترې بیا مفهوم نه شي اخیستلای. ځینې درانه لیکوالان چې د نږه ژبې پلوي کوي، هڅې یې د ستایلو وړ دي. خو کله کله داسې هم کېږي، چې د دغو درنو لیکوالانو یوازې د کتاب په پښتی. نوم کافي دی، چې څوک کتاب ته د ګوتو وروړلو جرئت و نه کړي. زه د نږه ژبې سر سخت پلوي یم، خو نه په اوسنیو شرایطو کې، هر څه باید د وخت د غوښتنو او شرایطو په نظر کې نیولو سره پرمخ یوړل شي. لکه څرنګه چې مې مخکې وویل، موږ کومې داسې تلویزیوني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا راډیو یې خپروني نه لرو چې د هغې په وسیله په یو وخت یو نوی جوړ شوی لغت یا یوه نوې اصطلاح ټولو پښتنو ته پر یو وخت ورسېږي ، نو دا نوره پښتو به د یوې لهجې په څېر منزوي پاتې شي، په ورو ورو هر څه کېدونکي دي، په دایرة المعارفونو ، ډیکشنریو کې دې اوس ځای پرځای شي، بیا به ورو ورو میدان ته راوځي او خلک به ورسره بلد ېږي، زه خو د محترم ګوهر رحمن ګوهر د کتاب یو مخ هم نه شم لوستلای، په داسې حال کې چې هغه کتاب د دې لپاره لیکلای، چې ولوستل شي او داسې نور.

د پښتو ژبې د پرمختګ او هغې ته د کارکولو د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

زما په نظر باید اساسات غښتلي شي، د پښتنو کوچنیانو لپاره باید په خپله ژبه وړکتونونه، ښوونځي او پښتون چاپېریال وي، د ځوانانو لپاره باید پښتون چاپېریال، پښتو ښوونځي او پوهنځي او د اړتیا وړ پښتو راز راز خپرونې او کتابونه موجود وي. د ملي پانګوالو پام باید دې ټکي ته راواړول شي، له یو څه مرستې څخه چې د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره یې مینه وال ورکوي باید ښه، سمه او په صداقت ګټه پورته شي.

لویان ځوانانو ته او ځوانان لویانو ته غوږ کېږدي، احساسات او شخصي اغراض یو خوا پرېښودل شي او په صداقت سره خدمت ته ملا وتړل شي. صداقت، رښتینولي او د زړه له کومې مینه هغه اساسي توکي دي، چې د هر څه لپاره لار پرانیزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې مو ږ خبر یو تاسو د یوې پښتو طبي ډیکشنرۍ د جوړولو کار پیل کړی و ، دا کار کوم حد ته رسېدلای دی؟

رښتیا هم ما له ډېر پخوا د پښتو طبي ډیکشنرۍ کار پیل کړی دی او زما د ژوند ستر هدف همدغه دی، خو دا ډېر مشکل کار دی، ارام چاپېریال او صادق ملګري غواړي، ما تر ډېرې اندازې مواد برابر کړي دي، خو نور کارونه راباندې دومره ډېر شوي، چې دا کار تقریباً اوس په ټپه ولاړ دی. منتظر یم چې د پښتو سټنډرډ کمپیوټري پروګرام رامنځته شي، ځکه چې بیا به په اسانۍ په کمپیوټر کې ترې هم ګټه اخیستل کېږي. تر اوسه ما تقریباً د ۳۰ په شاوخوا کې د مختلفو ژبو طبي او غیر طبي ډکشنرۍ او قاموسونه، له ۱۵ زیات په CD کې طبي ډیکشنرۍ او قاموسونه او د پښتو ډېر چاپ شوي طبي مواد راپیدا کړي دي، چې له دې ټولو څخه په ګټې او د لوی رب په مرسته زه هیله لرم چې وکولای شم، د ژوند دا ستر هدف پوره کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ژوندۍ اکاډمي)) هم مهاجره شوه

سرمحقق زلمی هېوادمل د افغانستان یو ستر لیکوال او څېړونکی دی، چې د خپل د برشکلن فرهنګي ژوند په بهیر کې یې په خپلو هڅو د ډېرې ستاینې او یادونې وړ کارونه تر سره کړي دي.

سر څېړونکي زلمي هېوادمل تراوسه پورې یوازې په کابل کې خپل او د نورو لیکوالو (۲۵۰) عنوانه اثار چاپ کړي دي.

په پېښور کې یې د خپل اته کلن ژوند په بهیر کې هم خپل او د نورو افغان لیکوالو تر (۱۰۰) عنوانو زیات پوهنیز څېړنیز، ادبي او تاریخي اثار چاپ کړي دي. که د هېوادمل صاحب ورځینی ژوند محاسبه کړو، نو دوه پر درې برخې یې پر څېړنیز کار تېرې شوې دي. د هېواد دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو میالی لیکوال په دې وروستیو وختونو کې یو ځل بیا له مهاجرت نه مهاجرت ته اړ شو ، د یوه اوږده سفر لمن یې ونیوله. د سفر تر پیل دمخه مو د له وخت نه ګټه واخیسته او یوه مرکه مو ورسره وکړه چې دلته یې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو ، دا مرکه د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده.

لکه څنګه چې موږ ته څرګنده ده تاسې په دې ورځو کې د یوه اوږده سفر لمن نیولې. څه ډول احساس کوئ چې دا سفر به له عاطفي پلوه درته څومره ګران پرېوزي؟

ګران یون صاحب ! ستا دلومړنۍ پوښتنې په غبرګون کې که زه څه ووایم، نو ضرور به کلیشه یي، تصنعي او متحد المالې خبرې وي، چې هر غرب ته روان افغان یې وایي، خو چې کله یې د هغو ځایو خوارېږه تر خوله شي. نو نه بیا هغه خبرې وي او نه یې له هېواد او خلکو سره هغه تعهدونه، نو ځکه زه د دې پوښتنې ځواب مسکوت پرېږدم.

له کابله پېښور ته مهاجرت او له پېښوره بیا جرمني ته مهاجرت ترمنځ درته تفاوت ښکاري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کابله پېښور ته راتګ هم راته لومړی ګران و، خو چې کله راغلم، ما لپاره هېڅ شی هم بېګانه نه و، لکه د يوې ځمکې له يوې برخې چې سړی بلې هغې ته لاړ شي. يا په بله وينا د پښتنو له يوې فرهنګي حوزې څخه بلې ته ورتګ سړي ته ګران نه پرېوزي.

په دې کې شک نه شته چې د پېښور د استوګنې په لومړيو کلونو کې مو کابل او د هېواد نورو برخو ته د تګ ډېره تلوسه وه، خو د ټوپکيانو له وېرې نه شو تللای، په وروستيو کلونو کې دا مشکل هم حل شو. د افغانستان بېلابېلو برخو ته د تګ راتګ مشکل هم رفع شو. پر دې اساس نو په پېښور کې د استوګنې په دوران کې ما له وطنه د بېلتون احساس نه دی کړی، خو جرمني ته تګ او هلته اوسېدنه له اصل نه د سړي د جلا کولو مانا لري.

زه پر ۱۹۹۱م/۱۳۷۰هـ ل کال د افغانستان د حکومت په لګښت په رسمي ډول جرمني ته تللی وم، په رښتيا چې جرمني زموږ د زيارصاحب په وينا دومره پاک و، لکه چې يې څټلی وي. دوه اونۍ مې پکې تېرې کړې، د پاتې کېدو بلنې هم له حده زياتې وې او د پاتې کېدو لپاره هېڅ خنډ هم نه و، خو که رښتيا درته ووايم، چې زه يې جذب نه شوم کړای او تر دوو هفتو بېرته افغانستان ته لاړم. دا چې اوس څه پېښ دي چې له خپله اصله ځان بېلوم او په ډېر ګرانو لارو هماغه هېواد ته ځم؟ په دې ته او ستاسو د مجلې اکثره لوستونکي پوهېږي.

څومره چې موږ ته معلومه ده، ستاسې شخصيت، اند، ژوند د افغاني مينې او د افغاني ټولنې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړنو ځخه جوړ دی. له لو بد يزې ټولنې سره به څو مره توافق وکړای شئ؟

زما په پوهه هر افغان چې سن يې له پنځۀ د برشو او يا ځلو ښتو لوړ وي، که هغه غرب ته ځي په هغو ټولنو کې يې د جذب شرايط ډېر لږ دي. ښايي له ځينو استثناوو پرته د دغو سنونو لرونکي افغانان د غربي ټولنو ټول کړه وړه خپل نه کړای شي. زما سن او س د جذب له شرايطو وتی دی او د توافق په اړه بايد درته وو ايم چې څو کاله دمخه زه له خپلې کورنۍ سره هندوستان ته لاړم. په ډهلي پوهنتون کې مې د لوړو تحصيلاتو لپاره داخله هم واخيسته، له ما سره يې د ال انډيا راډيو ډهلي په پښتو څانګه کې د مقررۍ وعده هم کړې وه او ماشومانو ته مې د ملګرو ملتونو د مهاجرو د ادارې له خوا د مهاجرت د منل کېدو شرايط هم اماده شوي وو، مګر توافق مې ونه کړای شو په دوو مياشتو کې بېرته کابل ته راغلو هر څه مو پرېښودل. دا چې ما په هندي شرقي ټولنه کې توافق ونه کړای شو، نو له غربي ټولنې سره توافق راته ګران ايسي، خو کله کله د ژوند اړتياوې سړی د زهرو ګوټ ته هم اړ کاندي.

په کابل کې ستاسو فرهنګي هڅو او خبرنيزو خدمتونو يو تثبيت شوی مقام درلود او ټولنې ته يې ګټه خورا ځرګنده وه، نو ځکه زموږ ځينو ليکوالو تاسې ته د انصاف له مخې د ((ژوندۍ اکاډمۍ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب درکړی و ، په پېښور کې هم ستاسې هڅو د يوې ژوندۍ اکاډمۍ حيثيت درلود ، څه فکر کوئ په جرمنۍ کې به هم ستاسې فرهنګي خدمتونه په همدې ډول وي؟

ګران يون صاحب ! شرايط به هر څه روښانه کړي. دا به مخکې له وخته وي که زه ووايم چې جرمنۍ ته ورسېږم، نو زه به دا کوم. ښايي د کار ښه شرايط راته برابر شي، چې له کابل او پېښوره هلته ډېر او ښه کار وکړم او دا هم له امکانه ليرې نه ده، چې شرايط مې د يوې کوټې په کونج کې کښېنوي او د هېڅ کار او فعاليت مجال رانه کړي، له کابله راسره ځينې پروژې وې، چې څه مې په پېښور کې دلوی خدای(ج) په فضل بشپړې کړې او دوه يې پاتې دي.

په دې دوو پروژو کې يو د پښتو نظم داستان دی (البته نظم د پېښوريو ورونو په اصطلاح نه، بلکې د شرقي فرهنګ له معمولې اصطلاح سره سم) او بل د فرهنګ ادبيات پښتو څلورم ټوک. ددې دواړو کتابونو لپاره ما څه مواد ټول کړي دي. هيله ده چې د اروپا په کتابتونو کې د مطالعې له زمينو سره سم دا دواړه کتابونه هم بشپړ کړای شم.

د فرهنګ ادبيات پښتو د څلورم ټوک اصلي موضوع د پښتو پوهو ختيځپوهانو پېژندنه او د دوی د کارونو معرفي ده او په پای کې يې د دريو چاپ شويو ټوکونو بشپړوونکې برخې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې سربېره مې د مرکزي اسیا له ولسونو سره د پښتنو د فرهنګي روابطو د څېړلو پر موضوع هم څه اسناد راټول کړي دي، که لوی خدای(ج) توفیق راکړ نبایي دا پروژه هم بشپړه کړم.

په ټولیز (عمومي) ډول تاسې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو بهیر څنګه ارزوئ؟

زما په پوهه پر مسلکي کادرونو سربېره له هېواده د عادي او سپېدونکیو له وتلو سره زموږ ټولنه خپل کفایتونه له لاسه ورکوي. په ټولنه کې د فقر، بدبختی، بېکاری او بېروزګاری خپرېدو ته زمینه مساعد بېږي. دا چې مسلکي کادرونه له هېواده وځي، ورسره د هېواد ټول اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي او نور بنسټونه یا له رکود سره مخ کېږي او که بشپړ رکود نه وي. له موثریته لوېږي. له هېواده د خلکو وتل نن زموږ د هېواد لپاره یوه ستره غمیزه ده. د دې وتلیو خلکو ډېر لږ تعداد نبايي بېرته راشي. هغه هم د کورنیو مشران. هغه ځوانان چې په غرب کې ستر شوي دي. روزنه یې غربي ده. د هغوی راتګ ستونزمن څه چې ناممکن برېښي.

پر دې سربېره د هېواد دننه او له هېواده باندې د افغانستان لپاره د کادرونو روزل د پخوا په څېر نه دي، د هېواد دننه پوهنتونونو څخه چې هم ځوانان فارغېږي، د سند په ترلاسه کولو سره یا نورو هېوادو ته ځي او که هلته لاړ نه شي د هېواد دننه په دولتي ادارو کې کار نه کوي، بلکې زیار باسي چې په پېښور او کوټه کې په افغاني او بین المللي غیر دولتي موسسو کې ځانته کارونه ولټوي او که نه نو د هېواد دننه انجیوګانو (غیر دولتي موسسو) کې په کار پسې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په پوهه غیر دولتي موسسو هم له کادرونو نه د افغانستان دولتي ښوونکي، انجینران او نور فرهنګي کسان چې په دغو بین المللي او افغاني غیر دولتي موسسو کې په ډېرو ښو معاشونو کار کوي، تر هغه وخته به بېرته افغاني دولتي موسسو ته راونه ګرځي، تر هغې چې دا موسسې فعالې وي.

ښه مې په یاد دي؛ د ۱۹۹۳م کال په اکتوبر کې یو تنظیمي مشر د کابل پوهنتون یو استاد ته وویل: ((دوکتور صاحب که د افغانستان په خارجه وزارت کې کار کوې، نو د یوې سیاسي څانګې مدیریت به درکړو. تا په امریکا کې تحصیل کړی دی. انګرېزي دې ښه زده ده، تا ته خارجه وزارت ډېر ضرورت لري.))

استاد له تنظیمي مشر نه لومړی پوښتنه وکړه چې معاش یې څومره دی؟

تنظیمي مشر بیا ورته وویل: ((د افغانستان معاشونه دي. څه چې ټول اخلي ته به یې هم اخلې؟؛ استاد بیا ورته وویل: ((صاحب! ما ته په فلانۍ غیر دولتي موسسه کې د میاشتې پېنځلس زره کالداري راکوي، چې د افغانستان د خارجه وزارت د سیاسي مدیریت د یو کال معاش دومره نه کېږي، نو زه څنګه کولای شم دا معاش پرېږدم او په جنګونو کې کابل ته لاړ شم.))

د تنظیمي مشر او د پوهنتون د استاد له دې خبرو دې نتیجې ته ورسېدم، چې د غیر دولتي موسسو په ډېرو معاشونو اموخته شوي افغانان خپلو پخوانیو کارونو او یا د هېواد نورو موسسو ته بېرته نه ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې کسان په دې نظر دي چې که ځینې لیکوال بهر ته هم لاړ شي، د فرهنګي خدمت وړتیا له لاسه نه ورکوي، غوره بېلګې یې په جرمني کې زرین انځور او په ډنمارک کې عبدالمالک بېکسیار او ځینې نور په نورو هېوادونو کې دي چې په کم وخت کې یې ډېر فرهنګي خدمتونه وکړل، ستاسې په نظر دا مسئله څنګه ده؟

فرهنګي کار چې د هر چا له خوا په هرځای کې وشي، په زیاته په اوسنیو شرایطو کې هغه د ډېرې یادونې او زیاتې منندې وړ دی. ځکه زموږ فرهنګ تر هر بل وخته اوس زیات کار ته اړتیا لري. هغه افغانان چې په اروپا کې ناست دي، خپله هم کار کوي او نور افغانان هم هڅوي چې په فرهنګي کار کې برخه واخلي، افغانان باید د دغو کسانو ډېر ډېر درناوی وکړي. ښاغلیو انځور، بېکسیار، جمال رحمن، خلیل الرحمن رسولي، اجمل روهي، خوشال روهي، امام الدین ساپي، په لندن کې ایمل پسرلي، په هالینډ کې ښاغلیو حمیدي، ټکور، په هند کې پوهندوی عبدالخالق رشید او په مسکو کې استاد نومیالي، ارمان، دوکتور لطیف بهاند، عارف خزان او نورو ښاغلیو چې کوم کارونه کړي دي او یا یې کوي دا ټول زموږ د فرهنګ په وده کې اغېزمن دي. د دې کارونو پایښت به زموږ د فرهنګ په بډاینه کې خپل ځانګړی مقام ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ځيني ليکوال او تحصيل کړي اشخاص چې په تېرو اوو اتو کلونو کې په هېواد کې پاتې شول، هم له ذهني او فزيکي پلوه استهلاک شول، خو يو شمېر چې نورو ټولنو ته لاړل هلته حل شول، ستاسې په اند په دغو دوو لارو او حالاتو کې بايد کومه لاره انتخاب شي؟

هغه ښاغلي چې په نورو هېوادونو کې حل شوي، بيا يې غږ نه دی اورېدل شوی او هغه ښاغلي چې په هېواد کې پاتې دي او ټول استعدادونه او فزيکي قوه يې د يوې مړې ډوډۍ د پيداکولو لپاره استهلاکېږي. دواړه حالته يې زموږ لپاره زيانمن دي. دا اوسني ناوړه شرايط چې زموږ پر خلکو تحميل شوي. د دې سبب شول چې د فرهنګ د موسسې ډېر کارکوونکي د هېواد دننه او تر هېواد د باندې خپله اصلي پېشه پرېږدي او کورنۍ ته د ډوډۍ د پيداکولو لپاره پر نورو کارونو اخته شي.

په دې دوران کې زموږ ډېرو فرهنګياليو خپل صلاحيتونه له لاسه ورکړل. د فرهنګ د موسسې د بېلابېلو څانګو هغه کارکوونکي چې لا تراوسه د هېواد دننه پاتې دي. زما په پوهه د ډېرې ستاينې او شاباسۍ وړ دي. دوی که اوس د خپلو کورنيو د خېټې مړولو لپاره نورو کارونو ته لاس اچوي، د نور کار ترڅنګه له خپلو موسسو سره هم تړاو لري، اړيکې يې تر نه دي پرې شوي. که يو ځل د لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای(ج) په فضل دنیا رڼا شوه او د هېواد دننه د فرهنګي موسسو بیا رغونه پیل شوه او په بنسټیزډول دا موسسې بېرته فعالې شوې، نو د هېواد دننه فرهنګیان به ځانونه بېرته ډېر ژر عیار کړای شي. اما هغه فرهنګیان چې له هېواده بهر له خپلې پېښې لرې په نورو چارو بوخت دي، له خپلو اصلي کارونو سره د دوی بېرته پیوستون یو څه ستونزمن کار دی.

لکه څنګه چې مو ړ ته معلومه ده، د اولادونو عاطفي فشار او ان د ځینو دوستانو ټینګار تاسې دې ته مجبور کړي یاست چې جرمني ته سفر وکړئ، د بېرته راتګ په باب دې په ذهن کې کوم پلان جوړ کړی دی؟

ارواښاد استاد روهي به تل له جرمني نه ماته او خپلو نورو دوستانو ته په لیکنو کې لیکل چې کله په هېواد کې انساني کرامت ته د درناوي فضا پیدا شي، نو بیا دې ته نه ګورو چې په کابل کې څوک پر تخت ناست دی، سملاسي را روانېږو او شپه هم هلته نه کوو. خو موږ ولیدل چې د هغوی د ژوند تر پایه داسې فضا په هېواد کې مساعده نه شوه او استاد په لرېتوب کې د هېواد په ارمان هلته په جرمني کې ساه ورکړه.

زه هم دا درته وایم چې لوی خدای(ج) دې زما له تګ سره سم په هېواد کې د سولې، امنیت او د ټولو افغانانو لپاره د ژوند فضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپیدا کړي. میاشت به هم تېره نه کړو او بېرته به له کورنۍ سره راشو.

اما که شرایط همداسې دوام وکړي او موږ د بچیانو د روزنې او نورو اړتیاوو پر بنا هلته پاتې شو، نو په هغه صورت کې د بېرته راتګ مساله د سفر له اسنادو سره اړه پیداکوي، اوس دا نه ده معلومه چې موږ ته د المان حکومت کله په افغاني پاسپورټ ویزه راکوي؟ البته که دغسې اسناد ترلاسه کړم، او په اقتصادي لحاظ د سفر وړتیا ولرم، نو ضرور به په خیر بېرته راځم.

په پېښور او ان کابل کې دې ګڼ شمېر لیکوال او د کتاب مینوال په وړیا کتابونو روږدي کړي وو او ((جاریه صدقه)) دې ور کوله، هلته خو به دومره کتابونه نه وي، لاسونه به دې خارښت و نه کړي؟

ګران یون صاحب! ډېره ښه پوښتنه دې کړې ده. په کابل او په پېښور کې چې ما د کتابونو د وړیا وېش لپاره کومه هڅه کوله، هدف مې دا و، چې زموږ زیاتره لیکوال او شاعران د کتابونو د اخیستو وس نه لري. که زه وکولای شم، دوی ته وړیا کتابونه برابر کړم، نو به مې دوی ته څه خدمت کړی وي. په دې لړ کې به له لیکوالو پرته ځینو نورو کتاب لوستونکیو ته هم وړیا کتابونه رسېدل.

زه خپله هم دا فکر کوم، چې په جرمني کې به څنګه کوم، ته دعا کوه، چې هلته هم داسې شرایط برابر شي، چې زه خلکو ته وړیا کتابونه ورکړای شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملي مسايلو کې خو دې په کابل او پېښور کې له ډېر زيات احتياط نه کار اخيست، په جرمني او ټوله اروپا کې خو دا مسايل اوج ته رسېدلي دي، هلته به هم ستاسې پاليسي پر همدې بنسټ ولاړه وي؟

ګرانه ! په ملي مسايلو کې له احتياطه کار اخيستل زما په خټه کې اخښل شوي دي. دا کار زه له ډاره او يا له مضره احتياطه نه کوم، بلکې زما دا عقيده ده چې په دې مسله کې افراطي عمل د هېواد او خلکو په ګټه کار نه دی. دا کار که هر څوک له هرې خوا کوي، زما په عقيده سم کار نه دی.

زه به په خير په جرمني کې هم دا پاليسي تعقيبوم، نور چې څوک څه کوي خپله خوښه يې ده.

په پېښور کې دې د نورو ګڼو کارونو ترڅنګ څو درانه څېړنيز کارونه ترسره کړل چې په دې کې (د پښتو نثر اته سوه کاله) او (په هند کې د پښتو ادبياتو د ودې او ايجاد پړاوونه) مغتنم کتابونه هم شامل وو، د پښتو نظم د تاريخ ليکنې پروژه به دې څنګه شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما دمخه د يوې پوښتنې په ځواب کې هم درته ليکلي دي، چې زما په لومړنيو کارونو کې د پښتو نظم تاريخ ليکل شامل دي. زه له لويه خدايه توفيق غواړم، چې دا کار وکړای شم.

په جرمني او ځينې نورو اروپايي هېوادونو کې د پښتو د ځينو خطي نسخو څرک شته او له خطي نسخو سره خو ستاسې مينه هر چا ته څرګنده ده، د دې نسخو لټون لپاره دې هم کومه خيالي نقشه جوړه کړې ده او که نه؟

د اروپا په ډېرو هېوادونو کې لکه: روسيه، المان، فرانسه او جرمني کې پښتو نسخې معلومې دي، چې ځينې يې فهرست شوې هم دي. له امکانه لرې نه ده، چې د ځينو نورو هېوادونو د ختيځپوهنو په څانګو کې هم پښتو نسخې وي. که ما ته شرايط مساعد شول، زما لومړنۍ وظيفه به دا وي چې زه دغه نسخې وګورم. فهرست يې کړم. په دې باب زما پروګرام شته.

د پېښور په اته کلن مهاجر ژوند کې دې خوږې او ترخې خاطرې کومې دي؟

د پېښور اته کلن ژوند کې خوږې او ترخې خاطرې ټولو ليکل ځانته رساله کېږي، خو له ډېرو خاطرو به دوه درته وليکم:

الف- د ۱۹۹۲م کال د جون ۲۴مه نېټه وه، چې وفا کې زما د مقررۍ پر څلورمه ورځ زه د ناصر باغ کمپ ته تللم. په بوړه کې مې وليدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پولیسو افغان ترکاري پلورونکیو ته ډېر بد او سپک ښکنځل کول، په ځاپېړو یې وهل او ترکاري یې ورته نهر ته ارتولې. دې وضعې دومره بد تاثیر راباندې وکړ، چې هغه شپه مې ډوډۍ ونه خوړه.

ب– بله ترخه خاطره مې دا ده چې زه تېر ژمی له جلال اباده پېښور ته راتلم، له اوسنۍ پولې چې واوښتم، سرحدي موظفینو، واړه افغان ماشومان درولي وو او تېرېدو ته یې نه پرېښودل. له دغو افغان ماشومانو سره یو ګلن تېل، له چا سره من اوړه، نیم من بوره او څه وو، یو ماشوم لړځان وښوراوه، یو ملېشه دومره وواهه چې له خولې یې وینې روانې شوې، هغه ورځ باران هم شوی و، ماشوم یې دومره په ختو کې ورغړاوه، چې کالي یې ټول په ختو ککړ شول. خو ماشوم په دې حال کې هم د تېلو ګلنه په غېږ کې کلکه نیولې وه.

خپل تېر ادبي او علمي ژوند څنګه ارزوئ، له خپل کړي کار څخه راضي یاست؟

ګران یون صاحب! زه نه پوهېږم چې زه په څه ډول روانې رنځ اخته یم، خپل کړي کارونه مې هېڅ نه خوښېږي.

په بهر کې مېشتو افغان لیکوالو او نورو د واک او امکاناتو له خاوندانو څخه څه هیله لرې چې په افغانستان کې د اوسنۍ فرهنګي خصوصاً خپرنیزې خلا د ډکولو لپاره څه وکړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول هغه افغانان چې په غرب کې اوسېږي، که هغه فرهنګي کار کوونکي دي او که نه دي د افغاني فرهنګ د بيا تاند ساتلو لپاره بايد په يو ډول نه يو ډول د فرهنګ له موسسې سره مرسته وکړي. په افغاني مجلو کې بايد اشتراک وکړي، چاپ شوي کتابونه راونيسي، له فرهنګي موسسو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتني فرهنګ ته کار زياته قرباني غواړي، ستاسې قرباني او زيار ټولو ته څرګند دی، خو ټول عمر بې امتيازه قرباني هم دوام نه شي موندلای او انسان اخر د ژوند چارو ته هم اړتيا لري، ستا په نظر داسې يوه لاره شته چې نه سيخ وسوزي او نه کباب، يانې هم ژبې ته خدمت وشي او هم د ليکوال ژوند يو څه خړوب شي؟

زما خپله تجربه دا ده چې له فرهنګي کار سره مينه سړی له نورو کارونو پاته کوي. د دې مينې مهارول او بلې خواته توجه ښايي ډېر زور وغواړي، چې زما په وس نه ده پوره. زه تل په کورني ژوند کې بريالی نه يم. زما د کور زياتره مکلفيتونه، اروانښاد استاد روهي، زما محترمې خوانښې او ګرانو خوشال روهي او اجمل روهي سرته رسولي او ما خپل عمر په مطبعو کې تېر کړی دی.

په ټوليز ډول د پښتو اوسنی ادبي بهير (شعر، کره کتنه او څېړنه) څنګه ارزوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسني دوران کې خو زموږ په فرهنګي کړیو کې کره کتنه ګرد سره نه شته او که وي په معیارونو، ادابو او شرایطو برابره نه ده. د څېړنې کار خو اوس په ټپه ولاړ دی، یوه نیمه څېړنه چې کېږي هغه هم په معیار نه ده برابره.

د خپل هېواد او فرهنګ راتلونکي ته څه هیلې لرئ؟

هېواد لپاره د نورو ټولو افغانانو په څېر زما دا هیله ده، چې لوی خدای پکې سوله او امنیت راولي، چې ترېنه ټول تللي بچي یې بېرته تودې غېږې ته ستانه شي.

زموږ فرهنګ ډېر کار ته اړتیا لري، لوی خدای دې لکه تا غوندې څو نور ځوانان هم ورپیدا کاندي چې د تاند ساتلو لپاره یې په لېونۍ مینه کار وکړي.

دا چې د سفر په ګڼو مصروفیتونو کې دې زموږ ګڼو پوښتنو ته ځوابونه راکړل، ډېره مننه درڅخه کوو، کور دې ودان او بچیان دې سوکاله.

تاسې نه هم ډېره مننه، په فرهنګي چارو کې درته زیات بریالیتوب غواړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کاڼو کې غمی

یوه یوه نیمه لسیزه وړاندې پښتو یوه داسې ژبه وه چې له نویو برېښناییزو پرمختیاوو او کمپیوټري خوړلنیو څخه بې برخې وه، خو ځینو ځوانو افغان

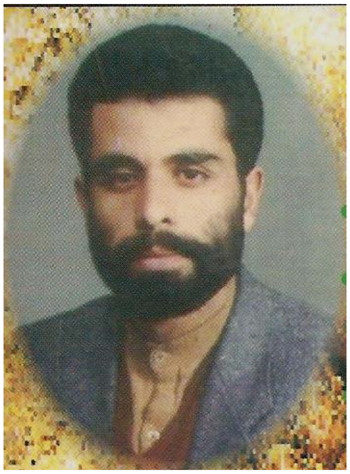

کمپیوټرپوهانو او په تېره بیا ځوان او تکړه کمپیوټرپوه ښاغلي نورالرحمن لېوال د خپلو زرګونو ساعتونو ذهني او فزیکي کار په پایله کې پښتو له کمپیوټر سره داسې غاړه غړې کړه چې ان تصور یې هم نه شو کېدی. اوس د دوی د کمپیوټري پروګرامونو له مخې پښتو ژبې ته اکثره هغه اسانتیاوې شته چې د نړۍ ډېرې وتلې او بډایه ژبې یې لري. د همدغو اسانتیاوو له کبله اوس په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبه ګڼ شمېر مجلې، کتابونه او نورې خپرونې چاپېږي. پښتو ژبې او افغان ولس ته دا اسانتیاوې او برې په وړیا ډول ترلاسه شوي نه دي، بلکې د څو تنو د زیات زیار او کړاو پایله ده. ښاغلی نورالرحمن لېوال له دغو هڅندویانو، مخکښانو او سرغندویانو څخه دی.

ښاغلی لېوال یو سمونپال، ټولنیز، سمونچار، سوله پال، فرهنګپال او پرمخیال شخص دی، د خپلې ټولنې په هر درد و غم دردمن او خوږن دی، کله چې له لېوال صیب سره څوک پر ټولنیزو مسایلو ګړېږي، نو فکر کوي چې لېوال صیب یو کمپیوټر پوه نه، بلکې یو ټولنپوه دی. د ټولنې لپاره د دوی هر علمي کار ډېر ګټور دی. د ټولنې په هر ډګر کې که د لېوال صیب په شان نور لېوالان پیدا شي، نو بې له کوم شکه به د ټولنې هره برخه ډېرې بریاوې ترلاسه کړي.

څرنګه چې لېوال په ډېر کم عمر کې د ټولنې د خدمت لپاره ډېرو سترو کارونو ته اوږه ورکړې، نو د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۹ل کال دویمه) ګڼه کې مو ښاغلی لېوال ګړولای او دلته یې مرکه په ګډه لولو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېوال صيب هيله ده تر هرڅه لومړی درنو لوستونکو ته خپل ځان وروپېژنئ؟

زه د افغانستان د لوګر ولايت اوسېدونکی يم او تېر ۱۷ کاله مې په پېښور کې د نورو هېوادوالو په څېر په هجرت کې تېر کړي، ډېرې سړې تودې مې ليدلي، د هجرت په لومړيو کلونو کې مې څو کاله د مجاهدينو په څو دفترونو کې کله يو او کله بل کې وړې دندې درلودې، وروسته مې بيا دملګرو ملتو د روغتيا له نړېوالې ادارې سره او په پای کې د خپل کاروبار تر پيله وړاندې دملګرو ملتو له پرمختيايي ادارې سره کار کاوه. په دغه لړ کې مې د افغان معيوبينو ټولنې او يو څه نورو افغاني غيردولتي ادارو سره همکاري کړې ده، دخپل کار په اوږدو کې مې ډېرو غونډو، سيمينارونو او ننداړتونو کې برخه اخيستې. استراليا، کاناډا، انګلستان، مراکش، سينګاپور، دوبی، تايلنډ او ايران ته مې لنډ سفرونه هم ورسره کړي، ډېرې ښې او بدې خاطرې ورڅخه لرم، له ښو څخه يې د نوموړو هېوادونو پرمختګ او ښکلا ده او له بدو څخه يې زموږ له هېوادوالو سره د ډېرو هېوادونو زورزياتی دی.

څنګه دې وکولای شول د کمپيوټر پېچلې او پرمختللې نړۍ ته لار پيدا کړې؟

زما نوښتګر کسان او د هغوی نوښتونه تل خوښ وي او د هغو څېړنه او معلومات راته تل په زړه پورې وي، دغه مې يوه مشغولا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. ما لومړی ټايپستي زده کړې وه، د دې لپاره چې ماموريت پيدا کړم، د دفتر لپاره ماته د ټايپستي زده کول غوره په نظر راغلل، هغه و چې ما په ايران کې د ټايپستي يو کورس په داسې وخت کې وواېه چې د ورځې به مې مزدوري کوله او ماښام به کورس ته تلم، ستر کړاو په کې دا و چې د ايران حکومت افغانانو په تعليمي، صحي، خوراکي او دولتي ادارو کې له کار او ګډون څخه بېخي منع کړي وو، او که څوک به په دغو ادارو کې ګير شول د اسلام کلا له لارې به بې روسانو ته ورسپارل.

هغه وخت به خلکو ويل او ما به په ځينو خپرونو کې لوستل چې نن سبا کمپيوټر د ټايپ لپاره کارېږي چې ډېر دقيق او ډېر ګړندی دی، هغه و چې زه په دې لټه کې شوم چې کمپيوټر زده کړم، بيا مې په اسلام اباد کې دعربانو ورونو په مرسته يو درې مياشتنی کورس ولوست او دا له نورو څخه د کمپيوټر په برخه کې زما لومړنۍ او وروستۍ زده کړه ده. يون صيب! کمپيوټر سره له دې چې ماشين دی يو ښوونکی هم دی، له کمپيوټر او د هغه له هر پروګرام سره ډېر بشپړ کتابونه او مرستندويه اسانتياوې وي چې د کمپيوټر او د هغه پروګرام په زده کړه کې بشپړه مرسته کوي او که هر څوک له دغو کتابونو او مرستندويه پروګرامونو څخه کار واخلي، نو استاد ته ډېره کمه اړتيا پېښېږي. ما چې هر څه کړي هغه مې له کتابونو او کمپيوټر څخه په خپله زده کړي، هر څوک چې کمپيوټر زده کوي، زما لارښوونه ورته دا ده چې لومړی دې ځان ته کمپيوټر واخلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا هر پروګرام چې زه کوي د هغه له کتابونو او د کمپیوټر له مرستې څخه دې کار واخلي.

یوازې مینې دې کار ته راکاږلی یې او که استعداد دې هم په همدې برخه کې درسره ملګرتیا کړې ده؟

زما په اند هر کار له یوې غوښتنې څخه پیلېږي چې مینه، رښتینولي او اخلاص ورسره مل شي، نو بریالیتوب یې مقدر شي، او که الله تعالی چاته غوره استعداد هم ورکړی وي نو بیا خو یې بریالیتوبونه په انتظار وي، زه له خدای پاک څخه ډېر شکر ادا کوم چې پر ما یې ډېره لورونه کړې ده، خو زما په اند که هر کار په مینه، رښتینولي او بیا بیا هڅه ترسره شي، نو د ډېرو دنیاوي کارونو ترسره کول هېڅ ګران نه دي. دا زما تګلار ده چې زه د خپلې ټولنې د ربړو په کمولو کې خپله ونډه واخلم، له کمپیوټر او عصري تکنالوژۍ سره زما مینه نه شته، خو زما مینه د خپلو هېوادوالو له خوشحالۍ، سوکالۍ او د هېواد له ابادۍ سره ده، نو لکه څنګه چې کمپیوټر د وخت او زمونږ د ټولنې مهمه اړتیا او غوښتنه وه، نو دغې غوښتنې زه دې ته وهڅولم چې کمپیوټر پښتو کړم، او خدای پاک(ج) دې مونږ ته وس راکړي چې خپلې ټولې ستونزې اوارې کړو.

کله چې له نن نه یوه لسیزه مخکې به مې د کمپیوټر خپلو هممسلکو سره دا خبره شریکوله چې کمپیوټر ته باید پښتو پروګرامونه جوړ کړو. هغوی به ویل: په امریکا کې په زرګونو خلک پر یوه پروګرام کار کوي، په ملیونونو ډالر لګوي، او تاسې یې یوازې کوئ، او په خندا به یې وویل دا ناشونې ده لکه څنګه چې ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې وویل که هر څوک په خپله غوښتنه کې رښتینی وي او په مینه کار وکړي نو ډېر ناشوني کارونه ترسره کولای شي.

تر اوسه پورې دې څو مره او کوم کوم پروګرامونه پښتو کړي دي؟

ما له ۱۹۸۹ کال نه راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي. پر ۱۹۹۳ کال مو په لومړي ځل په نړۍ کې د هغه وخت تر ټولو غوره پروګرام ورډپرفیکټ ۵،۱ پښتو ته واړاوه او پښتو لیکل په کې تر انګرېزۍ هم ښه وشول. ځکه چې دغه پروګرام په انګرېزۍ کې په اکثره چاپندیو (پرنټرو) په بېلابېلو اندازو چاپ نه شو کولای، خو پښتو په هر چاپندي تر یو زر پاینټه پورې اپ وکړ، یانې د پښتو یو خط په یو زر اندازو کې چاپ شو او دغې یوې اندازې په اته ډوله ښه بدلوله چې هر خط اته زره خطه شو. په دې ډول ۱۸ خطونه ۱۸۰۰۰ ډولونه راکړل. بیا مو د خدای تعالی په مرسته له څلورو کلونو خواریو وروسته وینډوز ۹۵ پښتو ته واړوله. د یادونې وړ ده چې وینډوز ۹۵ د ټولې نړۍ په سلو کې ۹۰ کمپیوټروالا کاروي او بیا مو پرله پسې وینډوز ۹۸ پښتو کړه او د خدای تعالی ډېر ډېر شکر دی چې سږ کال مو له انګرېزي وینډوز سره یو ځای وینډوز ۲ زره هم جوړه کړه، د دې مطلب دادی چې په دغه کار کې موږ له امریکایانو سره یوشان شولو. همدارنګه مو د پښتو ځینو نورو پروګرامونو لکه یونیورس او یونیورسلورډ ته هم پښتو خطونه جوړ کړي دي.

د پښتو پروګرامونو په جوړولو کې موږ له پښتو معیارونو او نړیوالو کمپیوټري معیارونو یا سټنډرډونو نه لکه ((یونیکوډ))،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په کمپیوټر کې د ژبو معیار دی کار اخیستی. همدارنګه موږ د افغان معیاري (پښتو/دري) لیکمن یا کیبورډ معیار، د پښتو تورو د جوړولو معیار او نور ورته کارونه کړي، هیله ده چې نور افغان کمپیوټر پوهان ورڅخه کار واخلي.

دخدای تعالی(ج) شکر دی اوس پښتو په هغو پروګرامونو لیکل کېږي، طرح کېږي او څېړل کېږي چې د نړۍ عصري ژبې لکه انګرېزي ورباندې لیکل کېږي. اوس کمپیوټر ته پښتو او انګرېزي هېڅ توپیر نه لري، هر سړی چې په پښتو پوهېږي، نو ان شاالله چې هغه ته به په کمپیوټر د پښتو لیکلو ربړه نوره نه وي او بلهدا چې پښتو په کمپیوټر کې اوس د سیمې له نورو ژبو نه ډېره مخکې ده نورې ژبې یوازې په کمپیوټر لیکل کېږي او پښتو کې ټول هغه څه کېږي چې خلکو به انګرېزي ته اختصاصول.

د څښتن تعالی په برکت اوس زموږ پروګرامونه په هېواد کې او له هېواد څخه بهر په ټوله نړۍ کې د پښتو، دري او اردو لیکلو لپاره کارېږي، چې په هر برخه کې خلک ترې کار اخیستلای شي، زموږ پښتو وینډوز سیستم له وینډوز سره سره افیس ۴،۳ افیس ۹۵، ۹۷ او ۲۰۰۰ پروګرامونه لکه ورډ، ایکسل، پاورپواینټ، اکسیس، کورلډرا، اوټلوک ایکسپریس او داسې نور ډېر پروګرامونه پښتو ته اړوي. تر ټولو غوره خبره داده چې له مایکروسافت کمپنۍ سره موږ د عربي وینډوز ۲۰۰۰، افیس ۲۰۰۰ او انټرنټ ایکسپلورر ۵ کې ډېره مرسته کړې وه چې هغوی ډېره ستاینې او د مایکروسافت په ویبپاڼه کې له موږ څخه مننه هم شوې. دغه شان د ایران او پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپیوټر پوهانو هم زموږ کارونه ستایلي. پر ۱۹۹۰ کال د پاکستان ساینس فاونډیشن او د ملګرو ملتو د یوې پروژې له خوا په پېښور کې د کمپیوټر او د هغه د پروګرامونو په نندارتون کې موږ ته لومړۍ جایزه راکړل شوه.

تاسو چې په پښتو ژبه د کمپیوټر د پروګرامونو را اړول پیل کړل، تر تاسو د مخه بهیر یا هغه کار چې په دې برخه کې شوی څنګه ارزوئ؟

ما له ۱۹۸۹ میلادي کال څخه، چې د ځانګړي کمپیوټر (یا پرسونل کمپیوټر) لسیزه ورته وایي را په دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړې او زما یقین دی چې نورو ډېرو پښتنو به ډېرې هلې ځلې کړې وي او ډېرو نورو ته سخته اړتیا ده، خو تر ما د مخه په خپرونو کې چې د کومو هېوادوالو یادونه شوې، هغه ډاکټر عبدالقادر ودان دی چې د ټول پښتنون مجلې د ۱۹۹۰ کال په دویمه ګڼه کې ورسره مرکه شوې، د پښتو پر کمپیوټري کولو یې پیل کړی و، خو څه پیداوار یې بازار ته نه دی راویستی، ما ورته دوه درې ځله لیک استولی خو ځواب یې نه دی راکړی چې ده څه کړي دي. همدارنګه ګاما کمپنۍ په (اپریټینګ سیسټم) پروګرامونه، برېښنالیک او ویبپاڼو یا (ایمېل او ویبپېج) پروګرامونه، جالیز یا ((نیټورک اینګ)) پروګرامونه پښتو شول.

خو لکه څنګه چې ما مخکې وویل موږ ته ډېر نور کار کول په کار دي، زه هیله کوم چې زما نور پښتانه ورونه به زموږ کارونه یو ځل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا له سره نه کوي او پر هغو به دعوه هم نه کوي او نوي پروګرامونه به جوړ کړي. اوس موږ په ای بي ایم کمپیوټر کې په وینډوز ۹۸ او ۲ زره کې پښتو په بشپړه ډول دننه کړې او چې کومې نیمګړتیاوې لري هغه وخت پر وخت سموو زما هیله ده چې زما پښتانه هممسلکي به زموږ له کړي کار څخه کار واخلي او لاندې کارونه به ورباندې وکړي:

پښتو لوستل په کمپیوټر یانې دا چې کمپیوټر پښتو ولولي.

پښتو سکېن کول یا لیکل شوی متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته ورل.

پښتو ویبپاڼې جوړول.

د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل، یانې زموږ د پروګرامونو، ایملس، یونیورس، یونیورسل ورډ، یوني ټایپ، ګلوبل رایټر، انپېج او داسې نورو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل راوړل.

په جاوا کې پښتو لیکل

په یونېکس کې پښتو لیکل او لوستل.

همدارنګه موږ او بي بي سي میکنتاش ته هم یو څه کار کړی او نور کار ته ډېره اړتیا ده.

د خوشحالۍ زېرې دادی چې زموږ د پروګرامونو په مرسته زموږ د کمپیوټر ژبې لکه ((ویژول بیسیک، او ((ویژول سي)) کې پښتو پروګرامونه په داسې اسانۍ جوړېدی شي لکه څنګه چې انګرېزي ته جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ستاسو يو شعار دى ((هېڅ شى بايد وړيا ورنه کړاى شي، ځکه چې ارزښت يې کمېږي)) په تجارتي برخه کې خو ستا شعار سم دى، خو فرهنگي کار يو څه قرباني هم غواړي ما نا دا چې د ولس دهڅوني او ويښتيا لپاره بايد يو څه مالي او مانيزه قرباني هم ورکړو، تاسو تر کومه بريده قربانۍ ته حاضر يئ؟

((هېڅ شى بايد وړيا ورنه کړاى شي)) څخه زما مقصد دا نه دى چې موږ ټول عمر يوازې په گټې پسې وگرځو، بلکې مقصد مې دادى چې موږ پر خپل ځان متکي شو، نه د نورو په مرستو، که زه خپل پروگرامونه وړيا ورکړم، نو زما په خيال زه به يې يوازې زرو پښتنو ته ورسوم او که زرو پښتنو زما پروگرامونه واخيستل نو زه به يې نورو يو مليون پښتنو ته د رسولو جوگه شم؟ د رحمان بابا څه خوندور شعر دى:

د دلبرو صدقې لره يې غواړم
هسې نه چې په دنيا پسې زهير يم

امريکا کې د ((املس)) پروگرام چې د پښتو ترڅنگ دېرې نورې نړيوالې ژبې په کې وې د ۱۹۹۰ کال په شاوخوا کې راوويست، چې د يوه ساده ليک ليکلو لپاره و، همدارنگه په دغو وختو کې د ((يوني ورسل ورډ)) پروگرام هم بلې امريکايي کمپنۍ راوويست، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

املس ته ورته دی. دغه د ((ډاس)) زمانه وه، خو چې کله مایکروسافت وینډوز راغله او کمپیوټرونه تېز شول نو د ډاس په پروګرامونو د کمپیوټر د کارکوونکو مینه نه ماتېده، بیا دوه درې کاله وروسته ګاما کمپنۍ د یونیورس په نوم پروګرام راوویست، چې په وینډوز ۳،۱ کې کار کوي، موږ دغه پروګرام ته هم د پښتو څو نوې لیکبڼې (فنټونه) ور جوړې کړې، همدارنګه په جرمني کې چا ورته یو څو پښتو لیکبڼې جوړې کړې دي، دغو پروګرامونو د پښتو لیکنو اړتیاوې نه شوې پوره کولای، نو موږ په دغه وخت کې ورډ پرفیکټ ۵،۱ پښتو ته واړاوه، چې څه ناڅه له وینډوز نه کم نه دی. او د هغه وخت غوښتنې یې پوره کړې. د یادونې وړ ده چې ځینو وړو کمپیوټرچیانو زموږ د پښتو ورډپرفیکټ او په جرمني کې جوړوشویو لیکبڼو په باب وخت پر وخت د ځان ښودنې لپاره ځینو خلکو ته ویلي چې دا پروګرام موږ پښتو کړی دی.

د وینډوز په راتلو سره ټولو کمپنیو منډه پیل کړه چې داسې پروګرامونه جوړ کړي چې ټوله وینډوز په یوه او بله ژبه کار وکړي، مایکروسافت خپله وینډوز ټولو اروپایي ژبو ته واړوله او بیا یې عربي هم راوویستله او نورې هغه ژبې یې چې د بازار له مخې لږ ګټې وې په وینډوز کې ورګډې نه کړې.

د ډاس لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شول چې د ژوند په هر اړخ کې یې مرسته کوله، خو کمپیوټر پر یو وخت یوازې یو پروګرام چلولای شو اوله یوه پروګرام څخه بل ته د کار شویو موادو وړل راوړل ډېر ګران کار و، نو وینډوز پر یوه وخت په ډېرو پروګرامونو کې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړای شو او د پروګرامونو ترمنځ دشوي کار وړل راوړل اسانه شول. نو په دغه وخت کې ګاما کمپنۍ ((یوني ټایپ)) پروګرام راوویست، دوی هڅه کوله چې ټولې هغه ژبې چې د مایکروسافت کمپنۍ پروګرامونه یې نه لیکي د دوی یوني ټایپ یې په وینډوز کې ولیکي، چې اصلي متن به په یوني ټایپ کې ټایپېده او د وینډوز په بل پرګرام کې به اچول کېده، که څه هم د دوی هڅې د ځینو اروپايي ژبو لپاره بریالۍ وې، خو په پښتو کې یې ستر کړاو دا و چې یو لین به په یوه ځل لیکل کېده، سمونه، لوېدل او کوچني کېدل به په کې نه کېدل. نو دا هغه وخت دی چې موږ ((د اسیا سافت پښتو سیستم د وینډوز ۳،۱ او وینډوز ۹۵ لپاره)) راوویست. چې وینډوز ۹۵ او دهغې یو زیات شمېر پروګرامونه یې په بشپړ ډول پښتو کړل.

د کمپیوټر پروګرامونه هم پر ډولونو وېشل شوي، دمثال په ډول ((ورډ)) د لیکلو لپاره یو پروګرام دی او (ایکسل)) د شمېر یا حساب کتاب لپاره دی. زموږ د هلو ځلو په لړ کې بنسټیز یا ((ډیټابیز)) پروګرامونه؛ خپریز یا ((ورډ پروسیسنګ)) پروګرامونه، یا چلیز. یون صیب! په نړۍ کې چې کومو ولسونو وده کړې هغه یې په دې نه ده کړې چې ګڼې یو لېوال او یا کوم بل... صیب په کې پیدا شوی، چا پروګرامونه جوړ کړي، وړیا یې ورکړي او چا ((هیله)) غوندې مجله د زړه په وینو لیکلې او بیا یې دهغې د چاپ لپاره لګښت او د نورو چارو په لټون پسې لالهانده شوی دی. که هر څوک هر چاته هر څومره شیان وړیا ورکړي بیا به هم هغه موږ نه شي. یو شعر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه په عمر مړېده شته نه په مال
نه په مينه څوک مړېږي نه په سوال

پر مختلليو ولسونو ګډه ملګرتيا او راکړه ورکړه کړې، دغه راکړه ورکړه د دوه اړخيز درناوي سبب شوې، يو کار يو کړی يو بل کړی، هغه يې د سوداګريزو اصلو پر بنا سره شريک کړي او سترې سترې کمپنۍ ترې جوړې شوي چې نن سبا نړۍ چلوي. تاسو به هرومرو د ((سترې لوبې)) په باره کې لوستلي وي، نن سبا هغه پنځه سوه کمپنۍ نړۍ چلوي، چې پيداوار يې د نړۍ په هر هېواد کې خرڅېږي، د امريکا مشر کلنټن يوازې خبرې کوي، خو کار د امريکا کمپنۍ کوي، چې د خپلو ځانګړو ګټو لپاره د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ډول ډول ستونزې راولاړوي.

نو مطلب دا که چېرې موږ خپله هره لاسته راوړنه چې په ډېره قرباني او زيار مو لاسته راوړې وي په وړيا ډول د يوه ځل لپاره ټولنې ته وړاندې کړو، نو که دغه اړتيا موږ ته بيا بيا راپېښه شي بيا به څه کوو؟ زه دا قضاوت لوستونکو ته پرېږدم چې موږ ته څه په کار دي. د ساري په توګه زما تل ستاسې او ځينو نورو ليکوالو سره همدا بحث وي چې ياره دا مجلې او کتابونه وړيا مه ورکوئ ځکه چې که وړيا ورکړای شي، کېدی شي بې قدره خلکو ته هم په لاس ورشي، نو هغوی يې په قدر نه پوهېږي، ځکه چې د زرو په قدر زرګر پوهېږي، خو که زرګر پيدا شي نو خدای پاک خپله ورته زر پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ سوکال او خوشحال ژوند او ښېرازه هېواد غواړو، نو ټول راز مو پرڅان باندې په متکي کېدو کې پټ دی، نه په وړیا وېشلو او وړیا ترلاسه کولو کې!

خپله فکر وکړئ تر څو پورې به یو څو تنه قرباني ورکوي او تاسې ته به د کارونو لپاره پیسې رالېږي، فرض کړه که هغوی پیسې راونه لېږي نو دلته به د خپرونو بهیر سقوط شي، ښه داده چې موږ د ګټې او لګښت ترمنځ یو انډول وساتو، خیر دی هغه څوک چې اقتصاد یې ډېر کمزوری وي، هغو ته دې په ټیټ قیمت وړاندې شي خو د وړیا ورکړې مخالف یم. تر کومه ځایه چې د قربانۍ خبره ده، ښه داده چې موږ زیات زیار وباسو ټولنې ته په مناسبه بیه او ښه کیفیت د ټولنې د اړتیا وړ اسانتیاوې وړاندې کړو، همدا خپله یوه نسبي قرباني ده او که موږ خپل هر څه قرباني کړو، په راتلونکي کې به مو هر څه له لاسه ورکړي وي او هېڅ به نه لرو چې ټولنې ته یې وړاندې کړو. او بل دا چې موږ خو د خلکو مرستو ودان کړي یو. زما خو اوس له وړیا ورکولو او مرستو نه دومره کرکه ده چې دغه مرستې د هېواد د ورانۍ اصلي لامل بولم وګوره روسانو او امریکایانو له موږ سره مرسته کوله او د نورې نړۍ هېوادونه هم تل مرستې کوي او راروانې دي. دا چې ټول مرستې کوي پوښتنه داده چې زموږ هېوادوال ولې وژل کېږي او هېواد مو ولې ورانېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له طالبانو سره خو دې هم څه ناڅه منډې ووهلې، په افغانستان کې ستاسو کار تر کومه بریده ګټور و او دی؟

لکه څنګه چې تاسو ټولو ته څرګنده ده چې زموږ ګران هېواد وران ویجاړ دی، هر څه وران شوي دي، موږ تل غواړو چې د هېواد په ابادۍ کې له خپلو نورو هېوادوالو سره اوږه پر اوږه خپله ونډه ولرو، کمپیوټر چې د هېواد په ابادۍ کې څه مرسته کولای شي له هغې مو چارواکي خبر کړي او تر خپله وسه مو هڅه کړې چې هغوی ته داسې مشوره ورکړو چې د هېواد په ګټه وي، اوس د هېواد په زیات شمېر ادارو کې زموږ پروګرامونه کارېږي.

کمپیوټر، برېښنالیک یا ایمېل او انټرنېټ زموږ له وران هېواد سره ډېره مرسته کولای شي، خو دا هله چې د کارولو لپاره یې کارکوونکي وروزل شي او هغوی ته دنده وروسپارل شي. پر ۱۹۹۷م کال موږ د مخابراتو وزارت ته یوه پروژه وړاندې کړه چې د هېواد لوی ښارونه د برېښنالیک د شبکې په واسطه له نړۍ سره وتړو، تر ځلور کلنو خبرو اترو وروسته د مخابراتو وزارت زموږ پروژه د وزیرانو شورا ته واستوله او په هغه شورا کې ځینو چارواکو هغه ناروا وګڼله همدارنګه موږ غوښتل چې هېواد ته د انټرنېټ له لارې ټلیفون راولو په دغه کار کې هم موږ ته اجازه رانه کړای شوه.

دغه راز موږ په کابل کې خپل دفتر جوړ کړ، خو بیا به هم ډېر زیات کسان پېښور ته راتلل نور خو پرېږده کمپیوټرونه به یې په پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې زموږ له دفتر څخه اخیستل؛ بل دا چې په کابل کې له خپل دفتر سره زموږ د اړیکو ټینګولو ستونزې وې، همدارنګه چارواکو زموږ پروژې و نه منلې، له همدې کبله موږ دغه دفتر ساتل غوره و نه ګڼل او بند مو کړ موږ په دغه چلند ډېر خپه یو . له هېوادوالو او چارواکو نه دا هیله کوو چې په هېواد کې دننه کاروبار ته د ودې ورکولو لپاره له هغو شخصي ادارو سره چې په هېواد کې کار کوي همکاري وکړي.

سره له دې چې اکثره پښتانه ستاسو کار ته په درنه سترګه ګوري او په غیاب کې مو ډېره ستاینه کوي، خو ځینې کسان وايي: ((یاره لېوال صیب ټول شیان په خپل نامه پورې تړي، تر ده وړاندې هم ډېرو خلکو پروګرامونه جوړ کړي خو دومره شهرت خوښي نه دي)) تاسو په دې باب څه وایئ؟

لومړی خو دا چې د ځینو نورو په شان موږ هم څه ډېره غټه توره نه ده کړې، زه په ډېره خواشینۍ سره دا وایم زموږ کارونه چې زموږ ولس ته ستر برېښي، په دې هم زه خپه یم، ځکه ولې دوی ته دا واړه کاروه دومره ستر دي، خلک له ستورو سره خبرې کوي، موږ لا په ځمکه سره نه جوړېږو ، یو بل نه شو زغملی، روا او ناروا مو لا نه دي پېژندلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د خپل ځان ستاينه نه ده کړې، خو يو څه به مې کړې وي چې خلک مې پېژني، په کتهوه کې که څه نه وي په ځمځۍ کې څه نه راپورته کېږي! دومره ستونزمن کار چې زه کوم که نور ترې خبر شي نو بيا به پوه شي چې دا هر څه په وړيا ډول نه رامنځته کېږي، همدې مينې او زيات کار زه يو ځای او بل ځای ښه او بد ياد کړی يم. په حقيقت کې زما د شهرت وسيله زما خپل کار دی او بس، خوشال بابا څه ښه فرمايي:

عشقه ته تر اورنګزېب پاچا بهتر يې
چې خوشال دې مشهور کړ په عالم

تر ما دمخه چې چا څومره کار کړی هغه به د هغو په نامه پورې تړلی وي. څوک د چا کار نه هېرولای او نه غلا کولای شي. زه ټولو هغو کسانو ته چې تر ما يې دمخه کار کړی هم په درنه سترګه ګورم او اوس چې څوک کار کوي هغو ته هم په درنه سترګه ګورم او هيله لرم چې نور به ترما ډېر څه وکړي خو ما او نورو کې توپير دادی: زه چې څه کوم هغه په رښتينولی، مينه او بيا بيا هڅه کوم او کوم ملګري چې ګيله من دي دهغوی مثال د هغو زرکو دی چې سر په واورو ومنډي او وايي چې زه نړۍ نه وينم نو نړۍ ما هم نه ويني، له ګيلو نه څه نه جوړېږي، ما مخکې تاسو ته وويل چې نور د څه کار ترسره کولو په کار دي هغه بايد وکړو.

او بله دا چې که دغو ګيله منو څه کړي وي او په هغو يې مور او ولس نه يو خبر کړي، نو زه دوی بخيلان بولم چې يوازې د ځان لپاره يې کار کړی دی خو زه د ځان لپاره نه، بلکې د ټولنې لپاره کار کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل انتقاد چې پر تاسو کېږي البته د پردې تر شا ((هغه دا دی: ځینې کسان وايي چې لېوال صیب تجارتي اخلاق یا چلند د هغه پر فرهنګي هغو ډېر زورور ښکاري)) مانا دا چې لېوال له آره یو ګټیالی شخص دی نه فرهنګیالی، تاسو په دې باب څه وایئ؟

ځینې کسان منفي نظر لري، د هر څیز د منفي اړخونو څېړنه یې خوښه وي، له خبرې خبره پیدا کوي، ځینې کسان چې په اصطلاح د فرهنګپالنې لاپې شاپې وهي، را دې شي او خپل کړی کار دې له موږ سره د انصاف له مخې پرتله کړي. موږ لاپې نه وهو خو کار کوو، د فرهنګپالنې او ګټې خبره موږ په دې ډول ارزوو چې کار کول خپله د فرهنګپالنې په مانا دی، او بل دا چې موږ کوم کار کوو هغه ته د ټولنې اړتیاوي، د اړتیاوو د پوره کولو او د اسانتیاوو په رامنځته کولو سره د مشکلاتو له منځه وړل غواړو.

موږ تخنیکپوهنه مجله خپروو؛ په کتابي او کمپیوټري ډول د پښتو زده کړې مواد برابروو، همدارنګه پښتو ته مو د چاپي چارو ډېرې اسانتیاوې برابرې کړي او برابروو یې. زموږ پروګرامونو چې پښتو ته د چاپ او خپرونې کومې اسانتیاوې اوس برابرې کړي او د نن اکثره معتبره پښتو خپرونې ترې ګټه اخلي ایا دا فرهنګپالنه او د فرهنګي بهیر د ودې ګړندي کول نه دي؟ که ځینې خلک دا سې فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي چې خپل ټول وسایل په څو ورځو کې پر فرهنګ ولګوو نو بیا به فرهنګپال شم نه ګڼیالی، نو دا خو ځکه امکان نه لري چې هر څه به همدلته سقوط شي. بیا هم زه قضاوت درنو لوستونکو ته پرېږدم.

دا نیوکې چې ما یې یادونه وکړه دا خو به غالباً تر تاسو نه وي رارسېدلي خو اوس دا راته ووایه چې د پښتنو او ناپښتنو له خوا د دومره زیاتو خدمتونو او هڅو له امله کله ستایل شوی هم یې او که نه؟

زه پر خپله مسلمانۍ، پښتو، پښتونولۍ او د خپلو خلکو پر کارنامو ویاړم چې تل یې دنړۍ توله برابره ساتلې ده، تاریخ لیکلي چې سکندر له یونان نه راپاڅېده، چنګېز له منګولیا راولاړ شو، انګرېز له لندنه راپاڅېده او بیا لنډ روس ته ګوره چې:

لا تراوسه یې ماغزه په قرار نه دي
چاچې ماسره وهلی سر په ښنګ دی

دوی ټولو غوښتل چې د نړۍ انډول خراب کړي او پر کمزورو هېوادونو خپټه واچوي همدا زموږ باتوران وو چې مات یې کړل او د کش شوي ربړ په شان بېرته پر خپل خپل ځای کېناستل، نو یون صیب! ته دا وایه چې د چا به زړه نه غواړي چې د داسې یوې غیرتي او مېړنۍ ټولنې خواخوږی او خدمتګار نه وي. سره له دې چې زموږ هېوادوال له ډېرو ستونزو څخه سترې او ستومانه دي، بیا هم زه له دوی څخه ډېر زیات خوښ یم، ماته یې ډېر څه راکړي او راکوي یې، ډېر مې ستایي او زه له ټولو څخه د زړه له کومې مننه کوم. زما یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارمان دی چې زه دوی ټول سوکاله او خوشحاله ووینم دوی چې خوشحاله وي نو موږ به خوشحاله یو موږ ته دهېواد پوهنتون، او داسې نورو غیردولتي ادارو او اشخاصو ډېر ستاینلیکونه رالیږلي چې د قدر وړ دي، د هېوادوالو ټولو خپرونو زموږ سره ډېره همکاي کړې او کوي یې چې د مننې وړ دي.

د ناپېښتنو په حساب په غټو کمپنیو کې د مایکروسافټ کمپنۍ، د اډوب کمنپۍ، د ملګرو ملتو دمعیارونو ادارې (ای اس او) یوني کوډ او داسې نورو ادارو زموږ کارونه ستایلي. همدارنګه په ګاونډیو هېوادو کې د پاکستان ساینس فاونډیشن موږ ته پر ۱۹۹۹ کال جایزه راکړه، پر انټرنټ ډېرو هېوادوالو او بهرنیانو زموږ ستاینه کړې چې د ایران ټایم ویبپاڼه هم په کې شامله ده.

زه خو چې کله تاسو ګورم هر وخت د کمپیوټر مخې ته ناست یې هغه د چا خبره ((نږدې دی چې په کمپیوټر کې ننوزې)) دا راته ووایه چې په شپه او ورځ کې څو ساعته کار کوې؟

زه د کال ټولې ورځې کار کوم له خوب نه پرته ټول ساعتونه د خپل کار، خپل ژوند او د هېواد د ډېرو ستونزو د حل په لټه کې یم. زما د بریالیتوب راز هم دا ډېر کار او زغم دی چې د ناپیلون دغه نکل یې ډېر ښه تمثیلوي: د ناپیلون د شان او شوکت په زمانه کې دده دماشومتوب د وخت یو ملګری چې پر ده باندې په ورکوټوالي کې زورور و په ډېره حیرانتیا له ده څخه پوښتنه وکړه چې زه خو تا پېژنم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نه زما په شان زورور او نه له ما نه هوښيار وې، خو نن دې نه پرېږدم چې دا راز راته ونه وايې چې څنګه ناپيلون شوې؟
وايي چې ناپيلون ورته ويل: پرېږده دا ستا د وسې کار نه دی! تر ډېر ټينګار نه وروسته ناپيلون وويل چې خوله پرانيزه، خپله ګوته يې د هغه په خوله کې ورکړه او هغه ته يې ويل چې خپله ګوته د ده په خوله کې کېږدي، بيا يې غږ وکړ چې په غاښ يې کړه، ناپيلون د ملګري او ملګري د هغه پر ګوتې باندې زور راوړ، خو له څو شېبو وروسته يې ملګري وويل، پرېږده، پرېږده! د ناپيلون ګوته يې پرېښوده، خو ناپيلون لا هغه شان ګوته نيولې وه او نور زور يې ورکاوه، کله چې هغه ډېرې چغې ووهلې نو يې پرېښود، ورته يې وويل چې پوه شوې؟ ويې نه!
ورته يې وويل چې زما ګوتې هم ستا د ګوتې په شان درد کاوه، خو تا څو شېبو درد ته غاړه کېښنبوده او زما ګوته دې پرېښوده، دغه زما د برياليتوب راز دی.
وايي:

بې زحمته راحت نه شته زما وروره
که راحت غواړې زحمت در لره بويه

دومره ذهني بوختيا دې روغتيا ته زيان نه رسوي؟

زما په اند روغتيا هله خرابېږي، چې کله انسان قناعت ونه کړي، د خدای پاک پر ورکړل شويو نعمتونو چې ژوند، روغه سينه، شتمني او نور وسايل دي قناعت ونه کړي، نېستی، رنځوری او ربړو ته يې له صبر سره دهغو د ښه کولو په لار کې همت او غيرت ونه کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو بیا ناروغ خو پربېږده روغه سته هم ناروغه شي، او ل دا چې خدای پاک انسان د ښېګڼې او عباداتو لپاره پیدا کړی دی، نو هر څوک چې قانع او هڅاند وي هو مره د هغه روغتیا هم ښه وي. زه چې کله کار ونه کړم نو بیا ورو ورو راته احساسېږي چې د لټۍ خواته روان یم او دردونو ته مې خیال شي.

څومره کسان دې تراوسه پوې روزلي او په راتلونکي کې د کوم روزنیز مرکز د جوړولو نیت لرې او که نه؟ او که لرې یې دا به څنګه او چېرته وي؟

زه خپله پر زده کړه، څېړنه او جوړونه دومره بوخت یم چې ځان د ښوولو جوګه نه بولم، که ژوند و او خدای پاک راسره مل و او د هېواد پوهنتونونو د کمپیوټر د زده کړې په څانګه کې څه ګامونه پورته کړل، او چارواکو راسره همکاري وکړه نو په هېواد کې به د کمپیوټر د پروګرامونو د جوړولو یوه داسې اداره جوړوم چې نه یوازې د هېواد کمپیوټري ستونزې حل کړي، بلکې له نورو نړۍ سره مرسته او کاروبار هم وکړو.

خو په بنسټیز ډول زه دې څلورو کارونو ته د سوداګریزې بڼې ورکولو کلک مخالف یم. لومړی مذهب، دویم مشرتوب او حکومت، دریېم زده کړه او څلورم روغتیا پالنه او رنځپوهنه. باید ټولنه او حکومت دغو څلورو مسلکوالو ته د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې کړي، چې دوی د خپلې خېټې او کورنۍ د خړوب لپاره د نورو ژوند ته خطر نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم موږ د روزنې مرکز نه لرو، خو چې څوک هم زموږ پروګرامونه زده کوي هغوی ته یې په خپل دفتر کې وړیا ورښیو او تر اوسه موږ په دغه طریقه په لسګونو کسان روزلي چې اوس په دولتي او غیردولتي ادارو کې کار کوي.

اوس پر کومو نوښتګرو هڅو بوخت یې یانې کوم نوي پروګرامونه دې تر لاس لاندې دي؟

اوس پر دې لګیا یم چې کمپیوټر څنګه کړه او سمه پښتو ولیکي، نو د دې لپاره پښتو کمپیوټري قاموس جوړول په کار دي، دا قاموس اوس زموږ تر کار لاندې دی، د دغه قاموس د جوړونې طریقه داده چې موږ اوس ټول پښتو قاموسونه چې تر اوسه په پښتو کې شته هغه کمپیوټر ته ورا چوو او بیا هغه د پښتنو د شپږو غټو لهجو په پښتو پوهانو ګورو چې د هغه کره پښتو ټکي په صحیح املا کمپیوټري قاموس کې ځای پر ځای شي.

همدا رنګه لاندې کارونو باندې کار کوم:

د کمپیوټر په واسطه پښتو لوستل، دلوست کمپیوټري پروګرام؛ پښتو سکېن کول یا لیکل شوي متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته ورل، پښتو ویباڼې جوړول؛ د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل؛ په جاوا کې پښتو لیکل؛ په یونیکس کې پښتو لیکل او لوستل؛ همدا رنګه د یو دوه کتابونو پر لیکلو او د کمپیوټري اصطلاحاتو پر ډیکشنرۍ اخته یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو ځله دې لیکوالو ته په ډېر ټینګار سره ویلي چې کمپیوټر زده کړي، دا د وخت غوښتنه ده، ستاسو په نظر که هر پښتون لیکوال کمپیوټر زده کړي، د لیکوال په کار کې به څومره اسانتیاوې راشي او پښتو ژبې ته به یې ګټه څومره وي؟

زما په خیال په دې یوه لسیزه کې کمپیوټر په خاص ډول پښتو کمپیوټر د پښتو اثارو چاپ ته سرعت ورکړ. پخوا به که یو اثر چاپېده نو مخکې تر مخکې به یوه خطاط ته سپارل کېده. میاشتې میاشتې به پرې اوښتې او تر ډېر شواخون وروسته به لوستونکو ته رسېده، خو اوس په اوونۍ کې د یو څو تازه کتابونو او مجلو د چاپ شاهدان یو، نن سبا د کتابونو د چاپ بازار ګرم دی او د فرهنګي ارزښتونو ترڅنګ دغه کتابونه لیکوالو ته اقتصادي ارزښت هم لري، مانا دا چې په یوه ژبه کې څومره ډېر اثار خپاره شي دومره لوستونکي هم پیدا کوي.

هرې ژبې چې ډېر لوستونکي پیدا کړل دا سې یې وبوله چې دغه ژبه د اوج خواته روانه ده. همدا رنګه د ژبې پرمختیا د لیکوال لپاره اقتصادي پرمختیا ده، ښه لیکنه ښه اقتصادي ګټه هم لاسته راوړی شي، همدارنګه د لیکنو اقتصادي بازار چې څومره ګرم وي هومره د لیکنو معنوي ځلا هم لوړېږي او دغه شان یو شهکار بل ته لار پرانیزي، یوه ژبه او دهغې ژبې ادب په همدې ډول افاقي حیثیت پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که پښتو ژبه له دوو لسيزو مخکې وختونو سره پرتله کړو يو کيفي بدلون په کې راغلی دی، دا بدلون که له يوې خوا د ليکوالو په هنري او تخليقي لوړتيا پورې تړو، له بله پلوه د کمپيوټر او چاپ له تخنيکي اسانتياوو څخه هم انکار نه شو کولای، په عاجزۍ به درته ووايم چې د کمپيوټر په برخه کې همدا زموږ پښتو پروګرامونو او هلو ځلو دېر داسې کسان دي ته هڅولي چې کتابونه ليکل ورته اسان کار ښکاري او بل داسې کسان مو روزلي چې د پښتو ليکنو په کمپوزولو کې دېر ماهر دي. زموږ له کمپوزرانو څخه نن يو شمېر ليکوال دي چې د قلم زور يې د کمپيوټر په ملګرتيا ورته دېرې دروازې پرانيستي او نن سبا يو کس او يو کمپيوټر پوره يوه مجله چې پخوا په کې د لسګونو کسانو اړتيا وه په يوازې ځان راوباسي.

له تخنيکي او طباعتي پلوه اوس پښتو ژبه د نړۍ له نورو يادو ژبو سره سيالي کولای شي؟

په تخنيکي چارو کې اوس پښتو له انګرېزۍ سره خوا په خوا تللای شي، ځکه چې اوس په امريکا کې هم خلک د انګرېزي ليکنو لپاره دغه وينډوز ۹۵، وينډوز ۹۸، وينډوز ۲ زره او د وينډوز پروګرامونه کاروي او دلته هم کارېږي. همدارنګه په طباعت او طراحۍ کې ((کورلډرا)) په تول نړۍ کې کارول کېږي چې اوس پښتو هم د انګرېزي په څېر په کې کارېدی شي، زموږ پښتو شوي پروګرامونه نن سبا د دولتي او شخصي ادارو او عامو هېوادوالو هره کمپيوټري اړتيا پوره کوي او هغوی ترې کار اخيستلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې ماته معلومه ده تاسې بهر ته ډېر ځله تللي یاست او بیا هم تللای شئ او هم هلته پاتې کېدو امکانات درته ډېر زیات دي، ولې مو دا ځای غوره کړی دی؟

دلته زما د پاتې کېدو اصلي وجه داده چې د دربېمې نړۍ خلکو او په ځانګړې ډول زموږ له هېوادوالو سره دا مفکوره ده چې موږ د پرمختللو هېوادونو د اوسېدونکو په څېر کار نه شو کولای، دهغو په شان وسیلې زموږ سره نه شته، خو له کومې ورځې چې زه پر ښو او بدو پوهېدلی یم، د دوی له دغې مفکورې څخه خپه یم او په دې هڅه کې یم، هغه کارونه وکړم چې دوی یې ناشوني بولي. نو د کمپیوټر پروګرامونه پښتو ته اړول هم ددغې لړۍ یوه کړۍ ده. که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي یو، په دې کې شک نه شته چې ډېر پرمختللي هېوادونه ښې زرخېزه ځمکې او ښه اقلیم لري چې دوی په خپله ماړه ساتي.

او د نورو اسانتیاوو د برابرولو لپاره هڅې کوي. زموږ هېواد هم یو ښه زراعتي هېواد دی، خو که موږ د نورو د ملامتولو پرځای متې راونغښتې او د جګړو، تربګنیو پرځای مو کار وکړ او د یو بل د پرځولو پرځای مو له یو بل سره مرسته وکړه، نو د نورې نړۍ په څېر که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي یو، تر دوی به ډېر پرمختګ وکړو او ټول به خوشحاله او سوکاله شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د يو افغان کمپيوټر پوه په توګه د تخنيکي پرمختګونو له پلوه د پښتو ژبې او پښتنو راتلونکې څنګه ارزوئ؟

پښتو ژبه به هله د نړۍ له نورو ژبو سره سيالي کوي چې پښتانه سيالۍ ته چمتو او له دغو ستونزو څخه فارغ شي چې اوس زموږ په هېواد کې روانې دي. پښتو تر هغه پرمختګ نه شي کولای چې پښتانه مخکې شوي نه وي، پښتانه او پښتو بايد يوشان پرمختګ وکړي، اوس ربړه دا ده چې ځينو پښتنو دومره پرمختګ وکړ چې له پښتو څخه ووتل او په ځينو خپرونو کې پښتو دومره پرمختګ وکړ چې پښتانه پرې نه پوهېږي.

خو بيا هم اوس پښتو کال پر کال د پرمختللو ژبو پړاو ته ځان نږدې کوي، خو پښتنو ته د پښتو ليکنو پر کيفيت ډېر ټينګار په کار دی، په پښتو کې علمي او مذهبي ليکنې ډېرول او ښه کول د وخت اړتيا ده، مطلب دا چې پښتو دحکومت، سوداګرۍ او د علم ژبه کول په کار دي. پښتو اوس يوازې زموږ د پښتو ادب غيرتمندو په خپلو ښشانه خواريو راټينګه کړې ده، نورو تخنيکي او علمي کارونو په کې چنداني پرمختګ نه دی کړی.

د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره د تخنيکي چارو د ماهرينو او ليکوالو ګډو هڅو او هلو ځلو ته اړتيا شته او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې (کوم کار په سلا وي هغه بې بلا وي)، د ژوند په هر يو ډګر کې ګډ کار ته اړتيا شته، په ګډه کار کولو کې برکت وي، په ګډه کار کې زده کړه هم کيږي، وخت هم نه ضايع کيږي او سرچينې هم نه خرابيږي. زه خو چې هر وړوکی او لوی کار کوم، په هغه کې لومړی له هغه چا څخه مشوره اخلم چې په هغه کې ډيره ښه پوهه لري او بيا له هغو کسانو سره خپله مفکوره شريکوم چې څه پروګرام ورته جوړوم يا څه کار ورته کوم.

د مثال په ډول کمپيوټر ته د پښتو تورو اچولو نه مخکې ما له هر پښتو پوه او ليکوال سره مشوره کړې. همدارنګه اوس موږ د ماشومانو لپاره د پښتو زده کړې يو پروګرام جوړوو چې پر يو يو ټکي يې ما له پوهانو څخه مشوره اخيستې او بيا مې کار کړی چې يو پړاو يې جوړ شي پر خپلو ماشومانو يې په بشپړ ډول څو څو ځله ازمويم.

خدای پاک دې هغه ورځ راولي چې زموږ چارواکي هم دغه چلند خپل کړي او کله چې يو کار کوي، په هغه کې د خپل ولس له پوهانو او بيا خپله له ولس څخه مشوره وغواړي او هر کار په خپل سر ونه کړي، که نه نو د دوی وړه تېروتنه به د مليونونو وګړو ژوند ته ګواښ وي، او دوی به خپله هم په کې راګير وي.

هيله لرم يوه لويه او کوچنۍ هيله دې هم بيان کړې؟

زما هيله او غوښتنه له خپلو هېوادوالو او د درېيمې نړۍ له خلکو نه دا ده چې دا مفکوره له خپلو مغزو نه وباسي چې موږ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانه کم یو او د بل چا په شان کارونه نه شو کولای، زه وینم چې دوی له نورو څخه ډېر تکړه دي خو که لږ زیار وباسي، نو ډېر بری به ترلاسه کړي، زه دوی ته دا هم په ډاګه وایم چې استعمار ګر له بېلابېلو لارو هڅه کوي چې تاسې داسې وپوهوي چې ګواکې تاسې څه نه شئ کولای!

له خپلو سیاسي ورونو څخه په ځانګړي ډول د خدای(ج) لپاره هیله کوم چې کله قدرت ته ورسېږي، له ټولو اکۍ څخه دې لاس واخلي، نن سبا په نړۍ کې هر یو مسلک ډېر زیات اختصاصي شوی او هر سړی هر څه نه شي کولای، پر خپلو خلکو دې اعتماد وکړي، څه دې خپله وکړي او څه دې نورو ته پرېږدي او چې کوم کار خپله نه شي کولی هغه دې ضرور نورو ته پرېږدي. دولتي انحصارات دې پایته ورسوي، خپلو خلکو ته دې پر بهرنیو کمپنیو ترجیح ورکړي، حکومت او سیاست دې یوازې لارښوونې، څارنې یا کنټرول او ساتنې ته متوجه کړي.

د صنعت، سوداګرۍ، تجارت او نورو اسانتیاوو برابرول دې دې خلکو ته پرېږدي او د حکومت د چلښت لپاره دې مالیه زیاته کړي، حکومت دې خپله تجارت نه کوي، څوک یې چې ښه او بد مخالفت کوي، هغه دې نه ځوروي، هر مخالف دښمن نه وي، نو هله به دوی او نورو هېوادوالو ته په هېواد کې د سولییز ژوند لار برابره شي. خدای دې هغه ورځ راولي چې ټول هېوادوال د ورونو په شان یو له بل سره ((تېر په هېر)) معامله کړي او په راتلونکي کې ټول د نېکو کارونو ژمنه وکړي، زما هیله همدا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې د غوړېدو په تحریک کې باید منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري

ښاغلی عبدالوکیل شینواری د هېواد یو ځوان، تکړه او پیاوړی لیکوال

دی. په لنډه کیسه او نورو ټولنیزو، سیاسي، پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې لوی لاس لري، تراوسه یې په ګڼو خپرونو کې یو شمېر په زړه پورې لنډې کیسې او نورې پوهنیزې او څېړنیزې لیکنې خپرې شوې دي. سربېره پر دې یې یو شمېر فرهنګي خدمتونه هم ترسره کړي دي، دا مرکه یې د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ل کال په څلورمه ګڼه کې شوې ده، چې ستاسو پام ورته را اړوو:

خپل ځان او د خپل فرهنګي ژوند څومره والی او څرنګوالی راته په لنډه توګه راوپېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ډېر خام عمر نه مې له ادب سره په زړه کې د مينې ګلان راټوکېدلي او لکه د هېواد د ډېرو نورو ليکوالو په څېر زما ادبي خوځون هم پر شعر پيل شوی دی. په څلورم ټولګي کې وم چې شعر مې وليکه دا چې څنګه شعر و ، ښه مې په ياد کې نه دي پاتې خو ډېره کليوالي ښه يې درلوده، دويم شعر مې پسرلی نومېده، پر دغه وخت په شپږم ټولګي کې وم. خدای بښلي سيد محمد طاهر بينا ډېرې کمونې او سمونې په کې راوستې. دا زما لومړنی شعر و چې په ننګرهار ورځپاڼه کې خپور شو. وروسته مې د شعرونو ترڅنګ د ادبي ټوټو پر کښلو هم لاس پورې کړ، چې زياتې يې په ننګرهار ورځپاڼه او مجله کې خپرې شوې دي، پر ۱۳۵۷ل کال کې مې لومړنی لنډ داستان د: ((هغه وړی و)) تر سرليک لاندې وکښه چې سملاسي په انيس ورځپاڼه کې خپور شو. که رښتيا وو ايم داستان ته نه پاتې کېده، خو دا چې د وخت حاکمې سلطې پر مزاج برابر و او څه به زما د هڅونې موخه هم په کې ملهوه راته خپور يې کړ.

د شعرونو ، ادبي ټوټو او داستانونو ترڅنګ مې وروسته د ډرامو ليکلو ته مخه شوه، که رښتيا راباندې واېې، زما له ډرامې او تمثيل نړۍ سره لېونی مينه وه، لا ډېر کوچنی وم، چې د راډيو افغانستان پرله پسې راډيويي ډرامې مې يوه هم نه قضا کوله او له اورېدو نه مې ډېر خوند اخيسته. پر ۱۳۵۸ل کال مې د لومړي ځل لپاره راډيويي پرله پسې ډرامه ((د غېچ اور)) وليکه، پر دغه وخت په لسم ټولګي کې پر زده کړو بوخت وم. دا ډرامه ډېر ژر له دغې راډيو څخه خپره شوه، تر دې وروسته مې پر بل کال بل نکل ((هغه څنګه لېونی شو)) هم خپور شو. د ښوونځي د زده کړو په بهير کې مې د ښوونځي زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو ته ځيني ستېج ډرامې ليکلې، په خپله مې هم د لوبغاړي په توګه پکې برخه اخيسته.

د ډرامو تر ليکلو وروسته ورو، ورو له شعره لرې کېدم او داسې يو وخت راورسېد چې ما نوره له شعر ليکلو سره بېخي مخه ښه وکړه، ما نه يوازې د ډرامو پر ليکلو ګوتې پورې کړې، بلکې د ډرامې په باب مې ليکل او لوستل هم پيل کړل.

پر ۱۳۶۲ل کال د پنځو کلونو لپاره د لوړو زده کړو په موخه (پخوا روسيې) جمهوريت ته لاړم، په دغه موده کې ما هېڅ ونه ليکل خو کله چې راوګرځېدم بېرته مې ادبي هستونې وکړې، تر دې وروسته مې د ليکنې تر څنګ ژباړه هم پيل کړه، خو له بده مرغه زما د ژباړې تر ادبي برخې نورې متفرقې ژباړې درنې دي او زه پر دې کار ډېر پښېمانه يم.

په دغو کلونو کې مې سينما ته هم مخه شوه او څه ليکنې مې د سينما د هنر په هکله هم وليکلې، سره له دې چې ما د سينما او ډرامې له هنر سره خورا کمه بلدتيا لرله او په دې برخه کې مې هېڅ ډول زده کړه نه وه کړې، خو دا چې د پښتني هنر دا برخه خورا ډېره کمزورې وه، د يو رسالت له مخې مې دا کار وکړ، په دغو کلونو کې مې يوه نيمه تمثيلي ډرامه هم وليکله چې د راډيو تلويزيون له لارې خپرې شوې دي.

پر ۱۳۷۱ل کال مې يوې ډرامې (خوکۍ) د افغانستان د هنرمندانو د اتحاديې له خوا نقدي جايزه واخيسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په افغانستان کې وم، د ادبي هستونو زياته برخه مې ژباړې او د ډرامې په باب ليکنو جوړوله، خو پر ۱۹۹۳م کال کله چې پېښور ته راکډه شوم ټوله مخه مې لنډو کيسو ته شوه، خو بيا مې هم ډېرې کيسې ونه ليکلې، خو هغه څه چې مې وليکل، زما له پخوانيو کيسو سره يې ډېر توپير درلود، دا چې دا کيسې مې د کيسو پر معيار سره برابرې دي که نه؟ پرې نه غږېږم، خو يوه خبره چې بايد ويې کړم په دې لار کې ماته ډېر نږدې دوستان ګران هېوادمل صاحب، کاروان صاحب، اسدجان غضنفر، نثار، سالک، عابد... او نور زما ډېر هڅوونکي دي، د دوی ډاډ زما د کيسه ليکنې په روزنه او هڅونه کې لوی ځای لري.

له بده مرغه چې زه د خپل تخليق او ژباړې هېڅ جونګ نه لرم او دا هر څه خواره واره دي، خدای تعالی(ج) دې برې راکړي، چې که نور نه وي د خپلو کيسو يو جونګ خو په خير خپور کړم.

د چاپېريال بدلون د يو ليکوال پر هنري زېږونو څه اغېز لري او تاسې خپل مثال هم وړاندې کړئ؟

څرګنده خبره ده چې د چاپېريال بدلون د يوه ليکوال پر هنري زېږونو خورا اغېزناک دی. په نوي چاپېريال کې ليکوال نوی انسان، د هغه غوښتنې، هيلې او ... ويني او له نورو اقتصادي، ټولنيزو او کلتوري اړيکو سره اشنا کېږي او طبيعي ده چې په نوي چاپېريال کې به د هغه تخليق ارو مرو له دغو مناسباتو نه اغېزمن وي، خو يوه خبره چې روښانه او د ليکوال د برې رمز دی، په نوي چاپېريال کې د هغه د خپل وطن د انساني ارمانونو انځور دی. زما په اند که موږ يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بل هېواد لیکوال وغواړي په دې چاپېریال کې د پردي انسان په انځورونه یې د خپلې ټولنې انسان هېر کړي، اثر به یې ډېر بې خونده پنځولی وي نن د نړۍ ډېر شاهکارونه شته چې لیکوالو یې په پردېسۍ کې لیکلي دي، خو کیسې یې د خپل وطن او خپلو انسانانو دي.

له ښه مرغه زموږ ځینې پردېس لیکوال په دغه برخه کې ډېر بریالي دي ښه بېلګه یې د شپون صاحب ګټیالی نومې ناول دی. پردېسۍ زما پر هستونو هم خپل اغېز ښندلی درې څلور کیسې مې د پردېسۍ د چاپېریال کیسې دي. له بده مرغه د پردېسۍ په دغه ټوله موده کې مې یوازې همدومره ولیکلای شول.

تاسو خو د نړۍ په یو شمېر هېوادونو کې وګرځېدلئ، په ټولیزډول د نړۍ په ادبي بهیر کې کوم مسایل زیات مطرح دي؟

سره له دې چې اوسنۍ صنعتي نړۍ د خپل پرمختګ لوړو پوړیو ته رسېدلې او دغه پرمختګ د هرې ورځې په تېرېدو سره چټکېږي، خو دغو پرمختګونو ډېرې ستونزې هم رامنځته کړي، د چاپېریال ککړتیا، د ذروي وسلو مسابقې، ماشیني ژوند، کلتوري انحطاط او نوره... دغه نړۍ له جدي ګواښ سره مخامخ کړې ده. د صنعتي نړۍ د نننیو آثارو ګڼ موضوعات همدغه ستونزې جوړوي. نننی صنعتي پرمختګونه یوازې د آثارو پر مضمون خورا اغېزناک دي، بلکې تر ډېره یې د آثارو کلاسیکو بڼو ته هم بدلون ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې وخت ځينې ادبي پنځونې د خوشحالۍ او غم د اوج له کبله راټوکېږي تاسو دا مسئله څنګه ارزوئ؟

خوښي او غم، عواطف او احساسات زېږوي، چې د يوه هنري اثر د هستونې د خوځون اصلي محرک دی او د هرې خوشحالۍ او غم تر شا بيا ځانګړې پېښې او شېبې پټې وي. د نړۍ زيات ادبي شاهکارونه د ځانګړو تاريخي پېښو محصول دي، ښه بېلګه يې د الکسي تولستوي ((سوله او جګړه)) ده چې له ناپليون سره د روسانو د (۱۸۱۲-۱۸۱۴) کلونو د جګړې نادودې بيانوي او يا هم د ارنسټ همينګوی (له ټوپک سره مخه ښه) چې د لومړۍ نړيوالې جګړې د بدمرغيو انځور کاږي.

زموږ ډېر آثار هم زموږ د کورنۍ جګړې د بدمرغيو انځورونه دي، خو خدای تعالی(ج) دې وکړي چې زموږ ليکوال زموږ د کړېدلي ولس د خوښۍ او هوساينې د شېبو انځورونه هم په خپلو تخليقاتو کې وکاږي.

موږ بهر ته ستاسو تر تګ وړاندې ستاسو يو شمېر لنډې کيسې لوستې دي، خو اوس دې د لنډو کيسو څرک نه ليدل کېږي، علت يې څه دی؟

تاسو پوهېږئ، بهر ته تګ دومره اسانه خبره نه ده، زه چې کله کډوال شوم، پوره يو کال د يو ګونګ او نامعلوم برخليک په لومو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ښکېل وم او که رښتيا درته ووايم، نه يوازې دا چې ليکلو ته مې تابيا نه جوړېدله، بلکې د لوستلو پر وخت به هم تل په ډېرو نورو چرتونو کې لاهو وم، وروسته کله چې مې برخليک معلوم او دعا مې قبوله شوه او د سياسي کډوال په توګه ومنل شوم په دغه هېواد کې چې اوسېږم پوره ډېر وخت مې د کار روزګار لټون ونيوه بيا راباندې د کارونو او بوختياوو بوج شو.

بل علت يې د فرهنګي دوستانو لرېوالی هم و، زه چې په کې استوګن يم دا هېواد د جرمنې، انګلستان، امريکا، کاناډا، روسيې، هالينډ او نورو په څېر له ليکوالو او فرهنګي کړيو نه ډک نه دی، چې سړی اړ او وهڅول شي او زه ځينې ملامتياوې پر خپل ځان هم اچوم. که رښتيا راباندې وايې مونږ ټولو ليکوالو او فرهنګيانو هومره چې مو په خپل وطن کې په خوند او مزې ليکنې کولې، دلته يې نه شو کولای.

زمونږ ځينې ليکوال وايي: هغه افغان ليکوال چې په بهر کې اوسي، طبعاً يې يوه بهرنۍ ژبه زده ده، که چېرې د دوی لپاره زيات وخت د څېړنيز او تخليقي کار امکانات نه وي، نو ښه لاره داده چې دوی د ژباړې له لارې فرهنګي خدمت وکړي، ستاسو هم بهرنۍ ژبې زده دي، نو بيا ولې ژباړې نه کوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښه خبره ده، ډېرو ليکوالو تر ډېره حده دا کار کړی دی، دا چې زه ولې تر نورو ډېر وروسته پاتې يم، دوه علته لري، يو دا چې له دغې ژبې سره هومره اشنا نه يم چې ښه ژباړه پرې وکړم او بله دا چې دغه هېواد لکه د دې سيمې د نورو هېوادونو په څېر دومره وتلي ليکوال او آثار نه لري.

په بهر کې د مېشتو افغان فرهنګيانو د فرهنګي کار د سمون او خوځون لپاره څه وړاندېزونه لرئ؟

له بده مرغه په بهر کې د افغانانو د سياسي اتحاديو او جريانونو په څېر د هغوی فرهنګي ټولنې هم ډېرې متفرقې دي او د کار او فعاليت ډېره برخه يې له يوه بل سره دښمني جوړوي، چې دا يوه لويه بدمرغي ده، زما له نظره به ښه وي، که دغه فرهنګي حلقې په يوه واحد مرکز کې راټولې وي زه د دغو ټولنو د ډېروالي مخالف نه يم خو دوی بايد د خپلو ځانګړو غوښتنو ترڅنګ يو واحد هدف تعقيب کړي.

زما په اند به ډېر ښه وي، که په اروپا او امريکا کې بېلابېلې لويې فرهنګي ټولنې جوړې شي او بيا د دغو ټولنو د کار اساسي مرکز زموږ هېواد يا پېښور ښار وټاکل شي او دلته پر يوه معين، هدفمند او پراخ فرهنګي کار پيل وشي دا کار څه ستونزې لري خو ناشونی نه دی.

اوس، اوس بهر ته د افغانانو د تګ لړۍ په ډېر شدت سره روانه ده، که دا لړۍ همداسې روانه وي نو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد کې به پر څه پوه خلک پاتې نه شي، دا کار څه ډول ارزوئ؟

دا زموږ د وطن د کورنۍ جګړې په څېر یوه تراژیدي او یوه لویه بدمرغي ده که دا لړۍ په همدغه قوت روانه وي، د دې پایلې خورا ډېرې خرابې وینم. دا سمه ده، هلته د ژوند شرایط خورا ښه دي، خو هلته هم زموږ پر وګړو د بې شمېره غمونو پېټي پرېوزي د نورو ترلاس لاندې هر ډول کارونه، ماشیني ژوند ، پردېسي، حقارت... او ډېر داسې نور چې په رښتیا سړی ډېر ځوروي. تر هر څه زیات زموږ د کوچنیانو د ملي هویت او غرور روزنې مسئله د اندېښنې وړ ده، اوس خو ډېرو کورنیو ته دا ساده برېښي، خو ډېر ژر به یې سرونه له دې کبله ځړېکې پیل کړي او د ډېرې زیاتې خواشینۍ ځای دی، چې په بهر کې مېشت افغانان د دغې ستونزې د حل په هکله ډېر کم په خپلو منځو کې د یو عملي مېکانیزم په باب غږېدلي دي.

په هېواد کې د لنډې کیسې د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

هسې چې د لنډې کیسې عمر د ادبیاتو په تاریخ کې کم دی، زموږ د لیکوالو تجربې هم ډېرې اوسنۍ دي. سره له دې چې پر پښتو لنډې کیسې له پیله پوره شپږ اوه لسیزې تېرېږي خو ایله وروستنۍ دوه، درې لسیزې د لنډو کیسو ډګر لږ تود کړی دی، په دغه موده کې تر ډېره حده پر معیارونو برابرې کیسې کښل شوي، خو له بده مرغه زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه زموږ د شعر په څېر لا نه ده پخه شوې او لا هم زموږ کیسه لیکونکو ته په دې ډګر کې ډېر مزلونه پاتې دي.

لکه څنګه چې ماته معلومه ده، په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې پټېيلې چې هر کال په څېړنيز، ادبي او پوهنيز ډګر کې افغان ليکوالو ته جايزې او ستاينليکونه ورکړي، ددې کار مالي لګښت تاسو پر غاړه اخيستی، ددې کار اصلي موخه مو څه ده؟ ايا نور کسان هم بايد په دې لړۍ کې شامل شي که نه؟

ددې کار موخې دوه دي: يو دا چې نور مې د داسې ورته ګامونو اوچتولو ته هڅولي وي او بل مې خپل فرهنګيان د ښو او نايابو اثارو کښلو ته هڅولي وي.

په اوسنيو وختونو کې د هېواد لپاره په کم کيفيت ډېرې خپرونې ښې دي او که په ښه کيفيت کمې خپرونې؟

زما په اند په اوسنيو وختونو کې په ښه کيفيت کمې خپرونې ښې دي، اوس خو که رښتيا ووايو، د خپرونو ډېرو شمېرو د خپرونو ارزښت ډېر کم کړی. بې کيفيته خپرونې نه يوازې دا چې د وخت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیسو بې ځایه لګښت دی، بلکې تر ډېره حده زموږ په چاپېریال کې د لوستلو خوند هم له منځه وړي.

بهر ته تګ او هلته استوګنه یا ژوند کول مو په هېواد کې له استوګنې سره څه ډول پرتله کوئ؟ مانا دا چې څه دې له لاسه ورکړي او څه دې ترلاسه کړي دي؟

په بهرني ژوند کې خو مې ارومرو څه ګټه کړې: یوه مې بهرنۍ ژبه زده کړه، له نوي اقتصادي او کلتوري مناسباتو سره بلد شوم، اقتصادي برلاسی مې ترلاسه کړ، ... خو ډېر څه مې له لاسه هم ورکړي، پردېسي، ددې هېواد د ځینو وګړو کرکجن تو پیري نژادي چلند، د خپلو خلکو، کور، وطن، خپلوانو او دوستانو ځنې لرېوالی... هغه څه دي چې سړی خورا ځوروي، تر ټولو غټه خبره د هغه اشتیاق او مینې مړینه ده چې د هغو له مخې مې پر له پسې لیکنې کولې.

د خپل شخصي او فرهنګي ژوند کومه خوږه او ترخه خاطره که راته ووايې؟

له شخصي ژونده به یې راواخلم دا زما د پردېسۍ یوه خاطره ده: کله چې په هنګري کې وم او سلواک ته مې د تېښتې لار لټوله، د ژمي میاشت وه، موږ باید په یوه لویه ویاله پورې وتي وای او په سلواک کې مو ځان د دغه هېواد مرکز پراستلاو ته ور رسولی وای، خو دا راته ډېره سخته وه، ځکه نه خو مې لامبو زده وه او نه مې هم سلواک لیدلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې حملو ګوانېن راته کاوه: د ژمي سختو سړو، په ویاله کې ډوبېدل او په لار کې ورکېدل، خو پر دغو ټولو مې سترګې پټې کړې، ځان مې اوبو ته واچاوه، نېغ راپورې وتم او په ډېر ښه شان خپل منزل ته راورسېدم. دويمه فرهنګي خاطره مې دا ((زنګونه، اټکلونه)) لنډ داستان دی.

ستاسو په نظر پښتو ژبې ته او سني فرهنګي کار د هيلو وړ دی که د نهيليو؟

زما له نظره پښتو ژبې ته او سني کار ښه دی، خو دا کار بايد لږ څه سيستيماتيکه بڼه ونيسي، لا د پښتو ژبې عملي رسمي کولو او عاملو ته ډېره لار پاتې ده.

يو شی چې زه يې ډېر مخالف يم، هغه دا دی چې پښتو ژبې د غوړېدو په تحريک کې بايد منفي او افراطي ذهنيتونه ځای ونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرونو کې ښترو وي او په کلي کې چنار
په زړه کې مګر څانګې څانګې وغزېږي يار

د چنارونو او ښترو شاعر

پيرمحمد کاروان د هېواد پياوړی او نوميالی شاعر دی، د عمر د ځوانۍ په شېبو کې يې د شعر دمينې خوږې وږمې پر ټول هېواد خورې ورې شوې. مينه، عاطفه، لوړ انساني ارزښتونه، هېواد پالنه او رنګينه ښکلا د ده په شعر کې په څپو دي. کاروان تراوسه

پورې ((له ماښامه تر ماښامه)) او ((چنار خبرې کوي)) په نومونو د شعرونو دوه ټولګې او ((له نرګسه تر نرګسه)) د لنډو کيسو يوه ټولګه خپرې کړې دي. زموږ د وخت د يوه افغان کره کتونکي او ليکوال په وينا که پښتانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتمې پېړۍ ته له شلمې پېړۍ نه کومه ډالۍ لري، نو یوه به پکې ((چنار خبرې کوي))، د کاروان ښکلې شعري ټولګه وي. د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په دربیمه ګڼه کې د کاروان صاحب دا مرکه چاپ شوې، چې تاسې یې لوستلو ته رابولو:

له څه وخت راهیسې دې شاعري پیل کړې ده؟

که له شاعرۍ نه دې مطلب د شعر په نامه د کتابونو خپرول، په غونډو کې شعر اورول، په مجلو، راډیو او ورځپاڼو کې د شعر په نامه د یو څه خپرول وي، نو زیات و کم پنځلس شپاړس کاله به کېږي.

ستا د شاعرۍ اساسي لاملونه څه دي او هم په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟

سل په سلو کې په خدای که به پوهېږم چې زما د شاعرۍ اساسي لاملونه به څه وي؟ هو دومره مې اورېدلي دي چې شاعري د خدای ورکړه ده. هغه د خوشال بابا خبره چې:

شېخ دې لمونځ روژه کړي زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره کنه

که مونږ یو ګل په پام کې ونیسو چې څنګه وده کوي؟ څنګه راوټوکېږي، څانګې، خانګې وغځېږي، غوټۍ یې وسپړېږي او ګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل شي؟ د دې عملیې لپاره تر ټولو د مخه د ګل تخم باید وي. بیا په خپل وار سره مناسبه ځمکه، په مناسبه اندازه اوبه، شبنم، لمر، د ګل پالنه او څارنه او نور طبیعي عوامل په کار دي.

شاعري هم داسې درواخله، تر ټولو د مخه د شاعرۍ فطري تومنې لپاره شاعرانه جذبه، تخیل، شاعرانه فکر، سندریزه ژبه، شاعرانه پېښې، شاعرانه اتوموسفیر، هنري منطق او ریاضیت دا ټول په کار دي. شاعري په غم او ښادۍ کې زما ډېره خوږه ملګرې ده. شاعري د محرومیتونو پر وړاندې یو ښکلی تسلیت دی. له بل هر څه نه مې زیات له شاعرۍ سره زړه تړلی دی. لکه سیوری یوه بل پسې روان یو. کله دا مخکې زه ورپسې، کله زه مخکې دا راپسې. که د خپل ژوند شېبې د شاتو مچۍ وبولم، نو شاعري مې ملکه ده. زه فکر کوم چې د انسان په فطرت کې یوه داسې پټه غوټه ده چې هنرمندان یې په خپلو هنرونو کې پرانیزي. یا لږ تر لږه د پرانیستو ریاضت یې جاري ساتي او تسلي پرې کوي. د نورو کارونو مینه وال یې په هغو کارونو کې د پرانیستو هڅه کوي چې له نور هر څه نه زیات یې زړونه ورسره تړلي دي.

هو، پاتې شوه ستا د همدې سوال بله برخه چې ویلې دې وو: ((په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟))

یون صیب که ګستاخي نه کېږي، زه ستا سوال داسې اړوم، چې په خاص ډول ولې یو سړی شاعرۍ طرف ته مخه کوي؟ یا شعر ولې د شاعر په زړه اخته شي؟ فکر کوم د دې برخې ځواب هم په پورتنیو خبرو کې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعري د نورمال فکر زېږنده ده که د ټکان خوړلي؟

د دواړو، د نورمال فکر شاعري نورماله شاعري ده او د ټکان خوړلي فکر ټکان خوړلې. هو، يوه خبره شته هغه دا چې ټکان بايد روښانه شي چې ښکلی ټکان يې خوړلی دی او که بدرنګ، که فکر ښکلی ټکان خوړلی و، نو طبعاً انعکاس به يې ښکلی وي او که بدرنګ ټکان يې خوړلی و، نو هسې په اوتو بوتو به سر وي.

که يو مهين جام راوغورځي، نو يو مترنمه شرنګ به شي او که د خامو خاورو لوښی راوغورځي د ماتېدو اواز به يې نامترنم وي.

د بې فکره هنري شعر او د فکري بې هنره يا بې تخيله شعر (نظم) په باب ستاسې نظر څه دی؟ کوم يو ستاسې د تائيد وړ دی او که نه د دواړو ترمنځ د فکري هنري شعر تائيد کوئ؟

په شعر او بل هر هنر کې اساسي ټکی ښکلا ده. په شعر کې چې هر څه راځي، بايد شعر شي او بايد ښکلا شي، که فکر وي، که تخيل وي، که ارمان وي او که پيغام وي. دا ټول بايد سره غاړه غړې شي او يوه ګډه مناسبه شعري ښکلا راوپنځوي.

هغه شاعر يا د شعر په نامه ليکنه چې هنر او تخيل ونه لري نه ورته شعر وايم او نه هم د شعر کيفيت او خوند ترې اخيستی شم. هو که يو شعر فکر هم نه لري او نورې ښکلاوې ولري خوښېږي مې او قبول مې دی. که بيا يو شعر د تخيل، جذبې، شاعرانه او سندريز انځورونو ترڅنګ فکر او پيغام هم ولري، بيا خو نو نور علی نور، بس پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدو باندې چې هر څومره غوړي توېوي خوند يې زياتېږي او له نعمت نه نعمت الله جوړېږي. په شعر کې تخيل جذبه او نورې هنري ښکلاوې داسې دي لکه د يوه ګل رنګ او وږمې او که بيا له همدې ګل نه ګل قند او د روغتيا درمان هم جوړېدی شول دا يې د فکر او پيغام برخه ده چې د ګل ارزښت يې نور هم زيات کړی دی. په شعر کې هم د نورو ښکلاوو ترڅنګ پيغام او فکر ښکلا ييز ذوق هغه وخت د منلو وړ دي چې د شعر پر مناسبه ښکلا باندې بې ځايه بار نه شي. فکر او پيغام بايد په شعر کې داسې حل شي لکه په ګل کې د رنګ او خوشبو ترڅنګ د ګل قند او درمان جوړېدلو تومنه، يا لکه په خوړو کې مالګه.

کينه د شعر په ټوکولو کې زيات رول لري که عاطفه او که دواړه؟

د شعر او بل هر هنر په تار وپود کې مينه، ښکلا او عاطفه غځېدلې په نظر راځي. دا چې انسان مينه کوي مانا دا چې کرکه هم کوي. که يو څوک له يوه څه سره مينه ولري د هغه څه (معشوق) له دښمن سره به خامخا کرکه لري. خو اصله خبره داده چې په هنري پنځونو کې کرکه هم بايد په ښايست بدله شي او عاطفي ترڅنګه يو مناسب رنګ ځان ته غوره کړي. داسې نه شي لکه شال او شړۍ دې چې سره پيوند کړي وي. ځکه خو ويلای شم چې عاطفه او کرکه پر خپل خپل ځای په هنري پنځونو کې ځانګړې ارزښت لري. هنرمند تل له ښکلا سره مينه کوي او له بدرنګيو کرکه. خو مقصد دادی چې د مينې او کرکې له کش مکش نه چې کوم عمل منځته راځي هغه بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوونکی وي. یو شاعر په خپل شعر کې د یوې شل کلنې افغانې نجلۍ داسې انځور راوړی چې پر تنده یې شل مېخونه ټک وهل شوي دي. که دلته د شاعر عاطفه راپاربدلې نو د هغو لاسونو پر وراندې یې کرکه هم راپاربدلې ده چې د نجلۍ پر تندي یې مېخونه ټک وهلي دي.

د شاعر او د هغه د شعر ترمنځ روحي او اخلاقي اړیکې څنګه ارزوئ؟

تر ډېره ځایه شعر او هنر د انسان د باطني او ظاهري کیفیاتو انځورول دي، تر یوه ځایه روحي کیفیت او اخلاق د شاعر پر شعر سیوری کوي، خو په شعر او هنر کې ښایست باید د سوي لاس په څېر وساتل شي. هغه د چا خبره چې د ښو غوښو ښه ښوروا وي. همداسې د ښکلیو روانې او اخلاقي کیفیاتو او ښکلي ضمیر انعکاس به په شعر کې هم ښکلی راځي. که دلته د اخلاقو په باب وغړېږو خبرې به ډېرې شي. همدومره وایم چې په بشري ټولنو کې اخلاقي معیارونه هم یو له بله سره توپیر لري. زه خو وایم چې شعر د ښایست د اظهار لپاره یوه صادقانه او صمیمانه غږ دی، چې په ښکلیو اراوو او ښکلیو زړونو کې سندریزه وده مومي.

داهم وایم چې که شاعر فنافي الشعر شي نو هنر به یې د نورو نیمګړتیاوو پرده پوښ شي او یا به لږ تر لږه له ډېرو بدیو واوړي. دا ځکه چې ښکلا او نېکي ډېر سره لرې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شاعر د چاپېريال د ښکلو ښه انځورونه کولای شي؟

دا پوښتنه په کلي ډول دوه ځوابونه لرلای شي:

۱- هغه شاعر چې شاعرانه نبوغ ولري.

۲- چې د ښکلو خوند يې څکلی او ښکلې يې لمس کړې دي.

ايا شاعر بايد ټول عمر مين وي؟

هو کې يون صيب، بختور به وي چې ټول عمر مين وي. خو مينه هم کله داسې شي چې هر ځومره ورپسې ګرځې، په لاس به نه درځي، کله بيا د ښکار غوندې پر سرې ورپېښه شي. هغه د خوشال بابا خبره ده چې وايي:

خدايه ته په زړه کې اچوې دا مينې
چې په ښکار دې مبتلا کړم ته مې وينې

تاسې پوهېږئ چې شاعر يو عاطفي موجود دی او کله چې د ښکلو تر اغېزو لاندې راځي، نو د شعر غېږې ته پناه وړي او خپل ځان تسکينوي. که يو شاعر د عواطفو د توپاني حالت په پايله کې د شعر له غېږې پرته ناوړه څښاک او څکاک ته پناه يوسي، نو دا به د ده پر شعر ناوړه اغېز ونه کړي؟ له هغه سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې واټن زيات نه کړي او د خپل شعر د بې باورۍ په مانا به يې نه وي؟

د ماشوم لپاره مهربانه غېږه د مور غېږه ده او د شاعر لپاره ښکلې او مهربانه غېږه د شعر غېږه ده. بختور دی هغه شاعر چې تل يې د شعر په غېږ کې سر ايښی دی. د کندهاريانو په اصطلاح د مور شيدې دې يې شي. اوس به راشو دې نورو غېږو ته ستاسو په اصطلاح د ناوړه ښناک او څکاک غېږو ته. په دې هکله دومره ويلای شم چې ښه شعر له تصنع نه پاک وي. د ښناک او څکاک په غېږ کې د تصنع خوا ته لاره غځېدلې ده. دا غېږې دومره ډېر طبيعي سکون نه لري. ددې غېږو خوبونه مصنوعي دي. په طبيعي خوبونو کې الهامي خوبونه هم ليدلی شو. بيا هم زه قاطع حکم نه شم کولای چې هر ناروړدی به له روږدې ښه هنر وپنځوي. په يوه کتاب کې مې لوستي وو: ((چېرته چې ښه شعر شته شرابو ته حاجت نه شته.))

او يا که بيا څوک دې لنډۍ د ښناک خوا ته څکولې وي چې وايي:

ما د چلم نرۍ لوګی کړې
چې د جانان له لرمانه راتاوه شمه

نو زموږ توصيه ورته داده چې د شعر په غېږ کې دې سرونه کېږدي او لاهوتي للو ته دې غوږ غوږ شي.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ عيني انځورونه زيات وکارول شي که ذهني؟ ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې عيني انځورونه د چاپېريال عکاسي کوي. لوستونکي او اورېدونکي ترې ژر خوند اخيستلای شي، خو ځيني نور فکر کوي چې له عيني انځورونو نه ژر خوند اخيستل کېږي او مانا يې ترلاسه کېږي. په شعر کې د ذهني انځورونو کارونه ضرور ده ځکه چې د لوستونکي د ذهني ځواک د ودې او په کار اچولو سبب کېږي او تر يوې تحليلي عمليې وروسته لوستونکی د خوند او مانا حد ته رسېږي. نو ددې لپاره چې شاعر د لوستونکي ذهني ځواک په کار اچولی وي، بايد ذهني انځورونو ته زياته پاملرنه وشي. تاسې د دواړو په هکله خپل نظر څرګند کړئ؟

د شعر انځورونه بايد ښکلي روښانه او طبيعي وي. که ځای ځای پېچلي هم وي، بايد شاعرانه ښکلا او هنري منطق ولري. که په شعر کې عيني انځورونه راغلي وي او که ذهني شعريت به يې په دې کې وي چې د ذوق خاوند ترې ښکلاييز کيفيت واخيستلای شي. که د انځورونو لاره په مارپېچي ډول تاوه راتاوه هم وي، خو بايد سهي او سلامته دنګې ښکلا ته ورسېږي. دا لاره که ډېره ګرانه او مشکله هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، خو ښکلې باید وي. روښانه باید وي او د تصنع له غبار نه لرې باید وي.

یون صیب! تاسې لیکلي دي چې له عیني انځورونو ژر خوند اخیستل کېږي او له ذهني په ځنډ سره خوند اخیستل کېږي. زه خو وایم چې که چېرې انځورونه شاعرانه، مناسب او طبیعي وکارول شي که ذهني وي که عیني خوند به ترې ژر واخیستل شي. شعر باید له اوربدلو او لوستلو سره جوخت هم خوند او ښکلا ییز کیفیت ولري او له پای ته رسېدو سره یې د یوه بل خوند پیدا کول هم کمال دی. د شعر هره مسره او بند د یوه ټال د ټالۍ په څېر باید وي، چې له هرې ټالۍ نه سملاسي خوند واخلو. ښه شعر خو د ډول او اتڼ په څېر سملاسي هنګامه جوړوي، نه داسې چې ((اتڼ سوړ شو او موزی اوس تود شو.)) زما مطلب دادی چې په شعر کې هر ډول انځورونه وي، باید شاعرانه وي، شاعر چې په هره لار ځي، باید د ښکلا مکې ته ځان ورسوي، خو شته ډېر داسې ښاغلي چې د مکې په نیت راوتي وي، لاره ترې نه ورکه شي او ترکستان ته ورسېږي.

په اوسني وخت کې پښتو شاعري او په ټولیز ډول ادبي بهیر ته هیله من یې که نهیلی؟

نهیلي ګناه ده. خدای شته ډېر هیله من یم، دا زړه مې داسې راته وایي چې د ډېرې سترې ښکلا د پنځونې وخت رارسېدلی دی.

(له نرګسه تر نرګسه) په نوم ستا د لنډو کیسو یوه ټولګه خپره شوې ده. د لوستونکو د ارزونې له مخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډو کیسو په اړوند ستاسې شاعري لوړه ارزول شوې، تاسې دا خبره څنګه ارزوئ؟

له لوستونکیو نه دنیا دنیا مننه چې زما شعر او نثر یې دواړه لوستي. نه پوهېږم چې کومې لېونۍ مینې له شعر او نثر نه معشوقه راته جوړه کړې ده. معشوقه یوه ده، خو خبره په لباس کې ده. دا چې دا معشوقه د شعر په رنګینو جامو کې ښه ښکاري خدای دې وکړي چې د نثر په ساده جامو کې یې هم ښه وښکاروم.

ستاسې په نثري لیکنو ان په ځینو سریزو او کره کتنو کې د لیکنې ژبه هنري او له تخیله ډکه برېښي، په پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې دې ډول ژبې ته اړتیا شته؟

ما تل پر شعر او نورو هنري مسایلو یو څه لیکنې کړې دي. پر شعر باندې لیکنې باید د شعر سکنۍ خویندې وي. خربوزه خربوزې ته ګوري رنګ اخلي. لیکوال باید له موضوع سره برابره ژبه او لهجه وکاروي، که د علمي او تخنیکي مسایلو په هکله لیکنه وي، نو ژبه باید ساده او علمي وي. که د هنري مسایلو په هکله لیکنه وي نو ژبه باید یو څه هنري وي. د غلبېل سیوری سوری سوری وي. د شعر او هنر په هکله خبرې هم باید شعر او هنر ته ورته وي.

زموږ په ټولنه کې ولې د نثر په اړه ول شعر (نظم) ته زیاته پاملرنه کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د څپو او سېلابونو ژبه ده او په اسانۍ سره د موسيقۍ او ترنم زړي په کې زرغونېدی شي. ډېر ښه مثال يې پښتو ټپه ده. د پښتو متلونه هم تر ډېره حده موزون دي. د اتڼ نارې، د ماشوم للو للو، د کيسو او نکلونو غاړې، حتی ځينې کيسې (چيستانونه) موزنې راغلي دي. مورې چې ماشومان وو، نو موزونې کيسې به مو يو بل ته اورولې او د مقابل طرف له بې ځوابۍ به مو خوند اخيست. د سېلاب لپاره يو يو موزونه کيسې وه چې له غورځنګه ډک وزن لري:

((له بره بابا راغی بابا تل وهي ډولونه)).

همداسې ويرنې او حماسې در واخله. يانې ټول د کار شيان په پښتو کې موزون راغلي دي. ځکه خو شعر ته تر نثر زياته پاملرنه شوې ده. که د پښتو فوکلوريکو افسانو او نکلونو ته پام وکړو په منځ منځ کې يې موزونې نارې ويل کېږي. دا نارې په هره برخه کې ډېرې ښکلې راغلي دي.

تراوسه پورې (وزن) د شعري فورمونو ان ازاد شعري فورم يو اساسي توکی ګڼل کېږي، تاسې د منثور شعر او ددې نومونې په باب څه نظر لرئ؟

په دې هکله به درته لنډې خبرې وکړم:

منثور شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په خبرو کې بيانوي. موزون شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په سندره کې بيانوي او له ښکلي سُر او تال سره مهينه نڅا هم کوي. په شعر کې وزن د نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلاوو ترڅنګ یوه ښکلا ده. که شعر یو باز وبولو نو ښکې یې نورې شعري ښکلاوې دي. همدارنګه وزن هم ددې باز یوه ښکه ده. که د باز یوه ښکه هم ماته وي خریدار ورته ګوته نیسي. زه په خپل وار منثور شعر ته هم شعر وایم خو چې له ځینو شعري ښکلاوو څخه برخمن وي.

ځینې په دې نظر دي چې شاعر باید په شاعرۍ کې یو سپېڅلی معشوق ولري چې له هغه سره مینه ولري، ستاسې معشوق څه شی دی؟

شاعر او بل هر هنرمند باید له خپل هنر سره د عبادت تر سرحده مینه ولري. بې له مینې یو هنر هم هنر کېدی نه شي. له شعر او هنر سره دومره زړه تړل په کار دي لکه یو ژوندی یې چې د ژوند کولو له ارمان سره لري. هر ارمان چې ترسره شي ډېر عادي ښکاري. خو شعر او هنر هغه ښکلي ارمانونه دي چې له ترسره کېدو سره سره ښکلي پاتې کېږي. دوی هېڅکله د نورو ارمانونو په څېر د عادي کېدو درجې ته نه راټیټېږي. زما په نظر شعر د هغې سترې ښکلا د یو څو تصویرونو د حضور هنداره ده. په شعر کې د یوې نه پیداکېدونکې ورکې د پښو خوړه ښکالو او ربدل کېږي. ستاسې د پوښتنې د دویمې برخې په باره کې باید ووایم چې: زما ایډیال او معشوقه یوه ښکلې او ورکه شاعره ده چې زه یې تل په لټه کې یم، خو په انساني څېرو کې مې لا نه ده لیدلې. یا د شمس تبریزي په قول: د هغې همزولې ښاپېرۍ په لټه چې له شاعرانو سره له ازله همزولې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر (چنار خبرې کوي) وروسته دې نوې پنځونې څومره دي؟

يون صيب ! که په څومره والي يې ووايم ډېرې دي، خو خبره داده چې په ډېرو لږو مې زړه اوبه څښلای شي. که د غزلونو په هکله ووايم زه فکر کوم، ډېر لږ غزل به مې داسې وي چې د چنار خبرې کوي د غزلونو سيال يې وبولم. هو يو څو اوږدې منظومې مې ليکلې دي چې يو وړوکی کتابګی ترې برابرېږي. خدای شته ډېر ورته زړه نا زړه يم او وېرېږم چې هسې نه له (چنار خبرې کوي) نه ډېرې رالوېدلې نه وي. ځينې دوستان يې د خپرولو ډاډ راکوي. په هر صورت که خير و ان شاء الله په دې وختونو کې به يې خپرې کړم.

که تر چاپ وروسته پرې ډاډمن نه شوم، نو اضطراب خو رانه چا وړی نه دی. ګوندې دا اضطراب مې په راتلونکو پنځونو کې برکت او ښايست واچوي.

کله چې يو شاعر يا هنرمند اوج ته ورسېږي. نو بېرته د نزول خواته روان شي. ستاسې په نظر ستاسې شاعري اوس اوج ته رسېدلې، يانې تاسې خپل زړه او اند تش کړی او که نه دواړه د خوځون په حال کې دي او له ناويلو خبرو ډک دي؟

شعر او نور انساني هنرونه هېڅکله هم اوج ته نه شي رسېدی. دا منم چې شاعران او هنرمندان په خپلو هنرونو کې تل په يوه حال نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. ټيټ و پاس په کې خامخا راځي. ځينې د ځوانۍ په شپېو کې ښه شعر تخليق کړي خو وروسته ترې خرابه شي. ځينې په اول سر کې ښه نه وي ورو ورو پسې ښه شي. ځينې په اول کې هم ښه وي او تر پايه ښه پاتې شي. ځينې نه په اول کې ښه وي نه په منځ کې او نه په پای کې. کله کله شاعرانه پېښې او شاعرانه اتومو سفير هم پر شاعر اغېز کوي، د نويو او ښکليو پنځونو دروازې ورته پرانيزي. په نړۍ کې د داسې شاعرانو او هنرمندانو مثالونه شته چې تر شپږويشت کلنۍ، شپږ دېرش کلنۍ او څلوېښت کلنۍ يې ژوند کړی او شهکارونه يې پنځولي دي. ځينې بيا شته چې د ژوند په وروستۍ برخه کې يې شهکارونه پنځولي دي. د مولوي جلال الدين بلخي په هکله ويل کېږي چې دی عادي ملا او تر اته دېرش کلنۍ پورې يې طالبانو ته درس ورکاوه، ناڅاپه شمس تبريزي ورباندې پېښ شو او د مولانا په زړه کې يې د مستانه شعر سوز و گداز واچاوه. نن مولانا په نړۍ کې له لويو شاعرانو ځني يو دی.

د خپل ځان په هکله يوه خبره په ډېرې عاجزۍ خو په دعوې سره کوم هغه دا چې د ښو شعرونو د لوستلو يو لېونی مينه وال يم. پاتې شو خپل شعر مې، له خپلو ويل شويو شعرونو نه په خدای که دومره ډېر راضي يم. په زړه کې مې ډېر نا ويل شوي شعرونه گرځي. که د لوی خدای رضا وه او دا نا ويل شوي شعرونه يې راباندې ولورول نو ايله به مې روح په ارام شي.

په ادبي نړۍ کې دې کومه خوږه يا ترخه خاطره په زړه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یون صیب ! په ادبي نړۍ کې مې زښتې زیاتې خوږې او ترخې خاطرې په یاد دي. پر ګلپاڼو شبنم څومره ښکلی ښکاري؟ له ښکلیو سره موسکا څومره ښکلې ښکاري. همداسې خاطرات دي چې د شاعر او هنرمند زړه ته یوه دنیا ښکلا راوړي. د شاعر او هنرمند خاطرات د ده په راتلونکو هنري پنځونو کې غځېږي او را ژوندۍ کېږي. که پر خپلو خاطراتو لیکنه وکړم، کېدی شي خبره له کتاب نه هم پسې واوړي. دلته به صرف دوه وړې خاطرې سره غوټه کړم، چې کېدی شي هم ترخه ولري او هم خواږه:

څو کاله وړاندې مې یو چاته زښت زیات عقیدت درلود یو وخت د همدې عقیدت وړ بنیادم زما زړه مات کړ. ډېره موده ډېر وکړېدم. ومې نه کړای شول چې همدغه درد په شعر کې راونغاړم، څه موده وروسته مې کلی را په یاد شو ماشومتوب مې راپه یاد شو او د کلي د ګودر په خوا کې هغه چنار رایاد شو، چې موږ به یې تر څانګو لاندې پر توره تخته الف و ب لوستل. زما په زړه کې یوه نغمه په غږېدو غونډې وه په دې وخت کې مې د ((چنار خبرې کوي)) منظومه ولیکله.

څو ورځې وروسته په اردو ساینس بورډ کې د افغان ادبي بهیر لومړنۍ غونډه وه، غونډه او مشاعره روانه وه، له ما سره چنار خبرې کوي شعر و. خدای شته زه چې هر نوی شعر اوروم وېرېږم، ځکه په پښتو کې به ازاد شعرونه ډېر لږ داسې وي چې له پښتو غزل سره سیالي وکړي. باور وکړئ له پسرلي صیب نه لا ډېر وېرېدم ځکه چې د پسرلي صیب ذوق ډېر لوړ دی او د شعر ښکلا ییز کیفیت ته ډېر ژر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېږي، خو په هر صورت کله چې زما د شعر وار راغی نو ((چنار خبرې کوي)) مې په ډار ډار ولوست.

مشاعره پای ته ورسېده پسرلی صیب سټېج ته ولاړ او ویې ویل چې تاسې کینئ زه یو څو خبرې کوم. موږ ټول غوږ غوږ شو، پسرلي صیب خپلې خبرې داسې پیل کړې:

((زه نه سلطان محمود غزنوي یم او نه کوم بل پاچا، ګنې کاروان به مې د ده د شعر له وجې په طلاوو نمانځلی وای خو زه کاروان ته یو قلم ډالۍ کوم، پسرلي صیب ما ته په ډېره مینه قلم راکړ. د پسرلي صیب د مینې او لورېینې هغه کیفیت مې اوس هم په زړه کې پټ ساتلی دی او کله کله ځان رایادوي.

د هېواد لپاره دې په تخیل کې کومې هیلې روزلې دي؟

د یوه داسې صوفیانه نظام په تمه یمه چې هر دویم تن یې منصور وي او دار هېڅ نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالباري جهاني له ((وركې مېنې)) تر ((شيش محله))

عبدالباري جهاني د هېواد نوماند، غښتلی او پیاوړی شاعر دی.

د جهاني شعر له دوو لسیزو راهیسې زموږ د خلکو په

زړونو او ذهنونو کې لکه د یوې خوږې وږمې په څېر چلېږي او هغو ته ښکلا، ارام او تودوخه بښي.

دده په شعر کې، مستي، مایوسي، بغاوت، درد، سوز، اوښکې، مې، بزم او رزم، اهونه او ګلونه ټول ځلېدلي او ځلېږي. ((ورکه مېنه)) د جهاني د شعرونو لومړنۍ چاپي ټولګه ده، ((پایکوب)) یې د شعرونو دویم چاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډ دی او ((شیش محل)) یې د شعرونو اوسنی شعري غونډ دی چې د چاپېدو په درشل کې دی.

دا چې شاعر به په خپله ((ورکه مېنه)) کې ارام، سوزمن او ډاډمن ښکاري او که په ((شیش محل)) کې او یا دا چې د کومې شعري جونګړې شعرونو به یې د خپل سوي لوي هېواد د اوښکو او اوسېليو ښکلې انځور ګري کړې وي دا به د ((شیش محل)) تر چاپ او پرتلنې وروسته څرګندېږي، خو د شاعر هغې ګړنۍ مرکې ته چې ما (یون) ورسره (د طالبانو د واکمنۍ پرمهال) په پېښور کې کړې وه او پورتنی عبارت هم پر همغه وخت لیکل شوی و، ستاسې پام را اړوو. دا یوه ګړنۍ مرکه ده چې له راډیو کسټ څخه د کاغذ پر مخ پلې شوې ده او همغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۷۷ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده.

تر هر څه لومړی که د خپل شعري ژوند د پیل په اړه خبرې وکړې خوښ به شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر د پيل په باب بايد ووايم چې چندان د پيل وخت يې ځکه راته معلوم نه دی چې له ډېر کوچنيوالي مې پر شعر ليکلو پيل کړی دی، تقريباً له اووم ټولګي څخه مې شعر پيل کړ، دا چې شعري کيفيت يې څنګه و او اوس د شعري ارزښتونو له مخې ورته شعر ويلی شو او که نه؟ دا نو ښه خبره ده. څرنګه چې هېڅ مشوق مې په کور او چاپېريال کې نه درلود، نو څوک را څخه خبر هم نه شول، چې زه لا شعر ليکم، نو په شعر ويلو مې پيل وکړ، تقريباً يوه کتابچه مې له شعرونو ډکه کړه، هغه بيا راڅخه پاتې شول، اوس مې په لاس کې نه شته. په پوهنځي کې مې د ملګرو په زياته هڅونه بيا د شعر نړۍ ته مخه کړه، شعرونه مې ليکل، خو جمع کول مې نه، لنډه دا چې هغه وخت چې زه متوجه شوی يم او يا متوجه کړای شوی يم چې شعر ليکلی شم او شعر کې مې يو څه شته نو هغه مې د پوهنځي دوران دی. تر دې وروسته بايد دا حقيقت ووايم چې زما د شعر په تشويق، روزنه، هڅونه او پالنه کې په سلو کې پنځوس زما خپل فطري استعداد او زما کورنۍ رول درلود، نو په سلو کې پنځوس اغېز د محمد صديق روهي و، زه هغه شاعرۍ ته تشويق کړی يم، سيمينارونو او غونډو ته يې بللی يم. هغه زه په دې وپوهولم چې زه شعر ليکلی شم او د شعر استعداد لرم.

د يو شخص شاعر کېدل يا د فردي او يا هم د ټولنيز درد زېږنده ګڼل کېږي، ستاسې د شاعرۍ علت څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له کوچنيوالي څخه له موسيقۍ سره مينه لرله. زما د شاعرۍ يو اساسي علت په کوچنيوالي کې همدا موسيقي وه. زه له موسيقۍ سره سخته مينه لرم او اوس هم دا مينه لرم، په کندهار کې داسې دود و چې چا به کوم غزل يا شعر ليکلی و، هغه به يې پټ په کتابچه کې ځان سره ليکلی و، بل چاته به يې نه ورکاوه، که ورکاوه يې هم نو غلط نقل، دغه بيتونه چې د کندهار شاعران يې ليکي، زه هم کولای شم سره پيوند کړم، نو ما به د هغو پر طرز باندې شعر جوړ کړ او بيا به مې خپله وايه او يا به مې د کوڅو هلکانو ته ورکول، هغو به ځان سره په ترنم کې ويل، خو که شعر د شعر په مانا او يا هم د يوې اجتماع لپاره وقف شوی وي او يا شعر د خلکو لپاره وي چې زه خپله هم ځان همداسې يو ژمن شاعر بولم او خلک بايد زما په شعر پوه شي، نو هغه وخت د پوهنتون وخت دی. خيانت، رشوت، ظلم، فساد، شاته پاتې والی، مفاهيم په مظاهرو، جريدو، مجلسونو، مجلو او هر ځای کې يادېدل، نو طبيعي خبره ده چې شعرونه هم دغه مسير ته سوق شوي دي. نو زما شعر هم له دغه مسير څخه مستثنی کېدی نه شوای، نو ما هم په دغه ترڅ کې شعرونه ويل او د هغه وخت استبداد ته به مې ګوته نيوله، نو انګېزه به يې د هغه وخت ټولنيزې نيمګړتياوې وي. وروسته خو بيا تاسې ته معلومه ده چې زما شعر د وخت په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېل رنګونه اخيستي دي. هر وخت چې زه شعرونه ليکم نو ملګرو ته وايم چې له ما نه مه خپه کېږئ، زما شعرونه د پردېسۍ رنګ لري او که اوس د پردېسۍ رنګ ونه لري نو د څه شي رنګ به ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ما یا تشویقوي او یا د شعر په اصطلاح اغېزمنوي، نو هر وخت که زما د شعر چینه وچېدله یو علت به یې دا وي چې زه د شعر لپاره هېڅ ډول چاپېریال نه لرم.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ په شعر کې باید کوم ډول انځورونه زیات وي، عیني، ذهني؟ که د دې دواړو انډول وي؟

زما په نظر دې که د انډول خبره چندان مطرح کېدی نه شي، فکر کوم دا د شاعر خپل خیال دی، کله کله شاعر په خپل خیال کې دومره ډوب شي چې د واقعیتونو له پولو ووځي، د تخیل دنیا ته ځي او هغه دنیا بیا د ده په الفاظو او ترکیباتو پورې اړه لري. کله کله داسې الفاظ او ترکیبونه استعمال کړي چې هغه د تخیل نړۍ دومره درته رانږدې کړي چې دده خپله فکر نه وي چې دومره به یې ښه مجسمه کړی شم. نو په خپله ځینې مجسمه شي او کله کله شاعر بیا په خپله دا تصمیم نیولی وي چې یوه منظره، یوه تابلو، د یو غریب سړي کور، استبداد او یا هر شی چې وي، هغه ته د واقعیت جامه واغوندي، تصویر او انځور یې کړي. زه په دې مسئله کې شاعر مختار بولم، یوازنی شی چې زه فکر کوم کله کله د انځور مخه نیسي هغه د غزل چوکاټ دی، د غزل په چوکاټ کې زیاتره ښکلي ترکیبونه او احساسات ښه رسېدلی شي، نسبت دې ته چې انځور دې ورسېږي، انځور د خپل ځان لپاره لږ شان پراخه چوکاټ ته ضرورت لري، چې هغه ازاد نظمونه او یا د اوس په اصطلاح چې دا زما لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوې ده او (پېيلي نظمونه) ورته وايي، هغه د انځور د ترسيم لپاره ډېره زمينه لري.

ځينې کسان يا شاعران د هنري او ژور تخيلي شعر په نامه تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ان کېدی شي لوستونکي هم ذهناً تېر باسي، په دې باب ستاسې نظر څه دی؟

په دې باب زه وايم چې کله شاعر شعر ليکي بايد خپل لوستونکي په پام کې ونيسي، چې دغه شعر چاته ليکم؟ که ماته څوک دغسې يو شعر وړاندې کړي، زه پرې پوهېږم او که نه؟ زه سره له دې چې زه ځان شاعر نه بولم، خو زه چې څه ليکم، زما تعهد له خلکو سره دادی چې زما پر ژبه بايد خلک پوه شي، البته سل په سلو کې د خلکو پوهېدل امکان نه لري، شعر څوک دومره راکښته کولی نه شي چې پر هغه باندې ټول بېسواده خلک پوه شي، شعر د يو ډول خلکو لپاره ويل کېږي چې شعر ورباندې درک کړي، نو که چېرې داسې شعرونه وليکل شي چې دا ډول خلک دې هم پرې پوه نه شي، نو زه خو شاعر ته فرمايش ورکولای نه شم چې دغه راز شعرونه وليکي، خو زه خپله ورسره يو څه مخالف يم.

د پښتو اوسني شعر په باب هيله من ښکارې که نهيلی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یوازې دا چې هیله من یم، بلکې زما تر توقع ښځې لوړ دی، خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه زما تر توقع ډېر لوړ دي. باور وکړئ چې ماته لږ رخه هم راشي، چې بیا وګورم اکثره ځوان شاعران زما د زامنو په سن دي، ماته داسې ښکاري لکه زما زامنو چې شعر ویلی وي او یا لکه ما چې په خپله ویلی وي. پښتو زه خپل مال بولم، د پرمختګ په باب یې که له ما څخه څوک پوښتنه وکړي نو زه وایم چې د پښتو شعر او نثر هېڅوخت د نن ورځې په شان پرمختګ نه و کړی، زه پوهېږم چې په دې حالت هم دا شعرونه نه پاتې کېږي، په ډېر سرعت باندې دغه حالت ته راغلي او دغه حالت چې زه ګورم نو په هره برخه کې یې متوازن پرمختګ او وده کړې ده، نو زه په سلو کې زر هیله من یم.

ستاسې: ((دا د مستو پسرلی دی)) خصوصاً ((زمونږ کښتۍ یې ډوبوله خپل دریاب یې توپاني شو)) شعر ډېر عام مقبولیت او منښت پیدا کړی دی، ستاسې په شعرونو کې نور داسې شعرونه ستاسې په نظر کوم دي چې دې پوړۍ ته رسېدلي وي؟

زه د دې شعر په مقبولیت نه یم خبر، دا مې ستاسې له خولې واورېده، کېدی شي دا د لوستونکو او اورېدونکو ځاني نظر وي، چې زما د دغه شعر په باب یې لري، تاسې ته مې مخکې هم وویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې زه شعر لیکم، نو ورته ژاړم، نو ما یو شعر لیکلی دی ((ځوانه دا څوک یې چې ګولۍ اوروې، - د خپل نیکه او د ابا پر کلي)) فکر کوم دا شعر هم ډېرو خلکو اورېدلی او هلته په امریکا کې یې ډېر خلک خوښوي او د کندهار خلک معمولاً ((زما کندهاره د زمرو وطنه!)) دا هغه وخت ویل شوی دی چې روسان کندهار ته راغلل او کندهار کې قیام شروع شو، څلور پینځه ورځې وروسته دا شعر لیکلی شوی دی، د کندهار خلک دغه شعر ډېر خوښوي، دغه دوه شعرونه زه یادولی شم.

له خپل اصلي چاپېریال څخه د شاعر لرې کېدل د هغه پر شعري ژوند څه اغېز لري؟

د بل چا پر ژوند څه نه شم ویلی خو زما پر شعري ژوند یې پوره اندازه اغېز کړی، زما شعر یې د مایوسۍ خواته کش کړی دی، زه ځینو شاعرانو لکه په دې پېښور کې ځینو شاعرانو ته حیران یم، ځکه چې دوی په شعر کې ډېره ښه مستي لري، په اصطلاح نغمې یې ناځي، بیتونه یې ناځي، خو زما په شعر کې له کلو کلو راهیسې مستي نه شته، نڅا پکې نه شته، زما هر شعر چې در واخلې، غزل وي که ازاد، ما په دې نیت نه دی لیکلی چې هغه دې د پردېسۍ رنګ ولري، مګر زه چې هر څومره ځان ترې ګوښه کوم، نه کېږي یو بیت یا نیم غزل یا بېخي ټول شعر خامخا دغسې وي چې هغه دې د پردېسۍ رنګ لري. له خپل محیط لرې کېدلو زما پر شعر دغه تاثیر کړی چې د مایوسۍ خواته یې کش کړی دی. زه کله کله بېرېږم چې هغه ستاسې په اصطلاح د شعر چینه مې وچه نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې نړیواله شاعرۍ مطالعه کوئ، په دې باب په ټولیز ډول څه فکر کوئ چې کوم مسایل په کې زیات مطرح دي او کوم لور ته روانه ده؟

تاسې خپله د یو شاعر او محقق په توګه دې ته اشاره وکړه چې د شاعر شعر له خپل چاپېریال څخه متاثر وي، د نورې نړۍ خصوصاً د امریکا یا د غرب ادبیات چې موږ ته رارسېږي او لولو یې، د هغو شاعري هم له خپل محیط څخه متاثره ده، هغه انعکاسات چې تاسې یې په پښتو شعر کې وینئ دا تمه مه کوئ چې هغه دې د غرب په ادبیاتو کې ووینئ، البته د غرب ادبیات ځانته خپله خوږلني او شریني لري، خپل ترسیمونه او انځورونه لري او شرقي ادبیات ځانته جلا رنګ لري او دا رنګ یې له ډېره وخت څخه جلا و. که پښتو ادبیات په پام کې ونیسو، نو د پښتو اوسني ادبیات د داسې خاصو شرایطو محصول دي چې هغه د هېڅ له شرایطو سره د مقایسې وړ نه دي. د غرب شرایط او د پښتو شرایط بېخي سره بېل دي، نو شعر یې هم سره بېل دی.

په پښتو شاعرۍ کې ستاسې په نظر داسې شعرونه شته چې هغه د نړۍ په نورو ژبو واړول شي او هغوی ترې خوند واخلي؟

غربیان له شرقي شاعرۍ سره هېڅ وخت نابلده نه وو، له فارسي شاعرۍ سره بلد دي، هلته یې پر دې شاعرۍ ډاکټرۍ اخیستې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز له پښتو ادبیاتو سره، د خوشال، رحمان بابا، هجري، کاظم خان شیدا، له شاعرۍ او ادبیاتو سره خلک ډېر بلد وو، پر هغوی یې ډاکترۍ اخیستي، خصوصاً په روسیه او انګلستان کې د پښتو ادبیاتو په باب ډېرې څېړنې شوې دي او اوس هم خلک ورسره بلد دي، خو که چېرې له ما څخه د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ په باب پوښتنه کوې، نو زموږ شاعرۍ په هېڅ صورت شاته پاتې نه ده او که چېرې ترجمه شي، نو زه پر دې یقین لرم چې هلته به هم خلک ترې ښه خوند واخلي او هم به سبا ورځ پرې ماسترۍ واخلي.

زیات تخنیکي او ان فزیکي کار د شاعر پر شعري زېږېدنې څه اغېز لري؟

د بل چا د ژوند په باب څه نه شم ویلی، خو زه یې ډېر متاثر کړی یم، ډېر یې له کاره ویستلی او ستړی کړی یم، ځکه چې له سهاره تر ماښامه یا ژباړه کوم یا میک ته ناست یم، چې دا دواړه زما کارونه نه وو، په افغانستان کې زما ډېر ښه او خوږ محیط پښتو ټولنه او د علومو اکاډمۍ وه. ما د ژوند خوږې ورځې هلته تېرې کړې، ځکه چې امضا به مې وکړه، نو بیا به مې هغه کار کاوه چې زما زړه غوښته او پر هغه به حکومت ماته معاش راکاوه. ما به کله کله ملګرو سره ټوکې کولې چې دا څومره عادل حکومت دی چې موږ خپل کتاب لولو او دوی موږ ته پیسې راکوي. هغه کار چې د سړي له مسلک سره جوړ وي نو بیا لویه نېکمرغي ده، خو اوس مې په اوونۍ کې پینځه ورځې ټولې په ډېر غیر مسلکي کار باندې چې زه ورسره هېڅ ډول علاقه نه لرم، مصرفېږي او دا یوازې د ډوډۍ د برابرولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. يوازې په كور كې شعر ليكم او تاريخ مطالعه كوم چې هغه بيا زما له كار سره اړيكې نه لري. زه فكر كوم ورځينۍ چارې سړى ډېر متاثر كوي.

سره له دې چې تاسې په نسبتاً خوشاله او سوكاله ټولنه كې اوسېږئ او ظاهري صورت مو هم ګلاب رنګه معلومېږي، خوپر شعرونو مو يو ډول نهيلۍ سيورى كوي، دا له مهاجرت پرته كوم بل علت هم لري؟

له مهاجرت پرته بل عامل نه لري، زه د خداى(ج) په فضل په كورني ژوند كې له خپلې مېرمنې او اولادونو سره پوره صميمي ژوند لرم، يوازينى علت يې له هېواده لرېوالى دى. زما هېواد يادېږي، ما همېشه خلكو ته ويلي، چې زما لپاره په دنيا كې جومات، جنت او كعبه اول كندهار دى او دويم پېښور. نه پوهېږم چې دغه دوه ښارونه مې ولې په نړۍ كې ډېر خوښ دي. زه په دې دوو ښارونو پسې هر وخت خپه كېږم، خاصتاً چې د ځوانو شاعرانو شعرونه لولم، زړه مې غواړي چې هره جمعه د دوى په منځ كې ناست واى، سړى يو شعر دوه شعره تصنعي ويلاى شي، ټول نه شي ويلاى، نو ځكه زما په شعرونو كې د نهيلۍ رنګ دى.

ستاسې په نظر د يو ښه او اوچت شعر ځانګړنې كومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر کمال د شعر موسیقیت او د شعر شعریت دی، سړی چې خپله شعر وګوري بیا پرې قضاوت کولای شي، چې قوي دی، که ضعیف، خو یوازې دا وایم چې شعر باید دومره قوي نه شي چې د هغو خلکو له ذهني سطحې هم اوچت شي چې همېشه شعر لولي. د ښه شعر بیا چندان تعریف ځکه نه شم کولای چې د هر چا په نظر بېل تعریف لري.

په تېرو شلو کلونو کې پښتو شعر د څومره والي او څرنګوالي له پلوه څنګه ارزوئ؟

پښتو شعر ته اوس زیاتې هیلې شته، له پخوا څخه یې زیات توپیر کړی دی، که روسانو افغانستان وران کړ، خو د دې ورانۍ ګټه بیا ادبیاتو ته ورسېدله. یو وخت چا داسې تصور نه کاوه چې پښتو کې به په دومره زیات شمېر ښایسته شعرونه وویل شي. په پښتو کې پخوا ښه شعرونه موجود وو، خو په اوسني مقدار نه وو، اوس چې هر غزل او یا ازاد شعر را واخلې تر هغه بل ښه خوند کوي.

د شاعرۍ ترڅنګ دې نور کوم اثار لیکلي او یا هم ترلاس لاندې دي؟

اوس خو مې یو تاریخ لیکلی چې په دې نږدې وختونو کې باید چاپ شي، دا کتاب ((د هرات پښتانه او ستره لوبه)) نومېږي. په دې اثر کې د ایران او برتانیې ترمنځ رقابت څېړل شوی دی، ایران غوښتل چې د روسیې په مرسته هرات د ځان کړي او برتانیه غوښتل چې هرات د هغوی لاسته ور شي، دا په بېلابېلو پړاوونو کې د هرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ دی. نوري پروژې مې دا دي: پښتانه په ۱۸مه پېړۍ کې، پښتانه په ۱۹مه پېړۍ کې او پښتانه په ۲۰مه پېړۍ کې. دا هر یو ځانته جلا جلا اثر دی.

د پښتو په اوسنۍ شاعرۍ کې دې د چا شعرونه ډېر خوښ دي؟

شاعران زما په خیال داسې دي لکه ګلان، هر یو ځانته بېل رنګ او بېل بوی لري او بېل ښایست، زما لپاره هر شاعر جلا جلا ګل دی، جلا رنګ لري او جلا خوند، ما ته د هر شاعر کلام خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه ډېر خوند راکوي.

د موسیقۍ او شعر ترمنځ اړیکي څنګه څېړې؟

موسیقي شعر د ټولو خصوصاً د بېسوادو خلکو غوږو ته رسوي، هغوی کتابونه نه شي لوستلای، نو که یو سندرغاړی یو شعر په خپل اواز کې د خلکو غوږو ته ورسوي، نو قوت یې څو چنده زیاتېږي، خو که چېرې شعر موسیقۍ ته وقف شي، نو په دغه وخت کې د ابتذال خوا ته ځي.

وروستۍ پوښتنه مې سیاسي غونډې ده: تاسې د یو مهم هېواد په سیاسي- تبلیغاتي دستګاه کې کار کوئ، دلته داسې اټکل کېږي چې تاسې به له حالاتو ژر خبرېږئ! ایا په نږدې راتلونکي کې داسې هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته چې د افغانستان دا غمیزه نوره پای ته ورسیږي؟

هېڅ ولس له داسې ستونزې سره نه دی مخامخ شوی، چې سرې د هغې ستونزې حل ناممکن وبولي، افغانستان پخوا هم له سختو ستونزو سره مخامخ شوی، یو وخت په افغانستان کې اتیا کاله پرله پسې ګډوډي راغلې، خو افغانستان د هغه اغتشاش له دورې څخه هم ووته، سړی ورته هیله کوی شي، دا چې څه وخت دا ستونزه حلیږي، نو سړی د وخت دقیق اټکل نه شي کولای، خو که څوک له ما څخه وپوښتي چې دا ستونزه به حل شي، نو ورته وبه وایم چې زه په دې ایمان لرم چې حل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخگو چیگ په افغانستان کیگ قانون حاکم نه شي

دمطبوعاتو ازادي ممکنه نه ده

شگاغلی حاجي سیدداود د هیگواد له أیگرو تکؤه ژورنالیگستانو او د ژورنالیگزم له لویو خدمتکگارانو خگخه دی، ده دجهاد په کلونو کیگ په أیگرو سختو حالاتو کیگ افغان نشراتي مرکز فعال کؤ او له دیگ لاریگ ییگ تگولیگ نؤۀ ته د افغانانو اوازونه او فریادونه ورسول، دغه راز ییگ په سلکگونو ژورنالیگستان وروزل او تگولنیگ ته ییگ وؤاندیگ کؤل، حاجي سیدداود پر ژورنالیگستکو خدمتونو سربیگره هیگواد ته یو لؤ نور یاد وؤ تگولنیز خدمتونه هم وکؤل او په سیاسي أکگر کیگ ییگ هم د ملي ارمانونو د بري لپاره أیگریگ هلیگ حگلیگ او ستاینیگ وؤ مبارزه وکؤه، دی اوس هم خپلو دیگ أول ملي او فرهنگگي هخگو او فعالیتونو دوام ورکوي. دا مرکه ییگ له پورتنی متن سره یوحگای د طالبانو نظام ترؤنکگیگدو نؤدیگ اته میاشتیگ وروسته هیلیگ د ۱۳۸۱ل کال ۳ کگنگه کیگ خپره شویگ ده چیگ دلته ییگ تاسو لوستو ته رابولو:

که تر هرخگه دمخه د افغان نشراتي مرکز یا میأیا سنتگر د فعالیتونو نچوؤ راته وو ایئ أیگره مهرباني به مو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشراتي مرکز له پنځلسو کلونو را په دېخوا د پاکستان په صوبه سرحد کې د ویډیو، عکاسۍ او د خبرونو د ټولولو په برخه او همدا رنګه دیو شمېر لنډو مودو کورسونو او راډیو تلویزیون د انستیتوت په دایرولو کې خپل فعالیتونه ترسره کوي، په دې موده کې مو تقریباً درې زره ساعته ویډیویي مطالب د افغانستان له (۲۹) ولایتونو نه راټول کړي دي، دغه ویډیویي مطالب یوازې په جګړو کې یا مهاجرت پورې اړه نه لري، مواد هغه موضوعات چې په افغانستان کې منځته راغلي لکه شګوونه او روژنه، کرکیله، روغتیا، عادي ژوند او همدا اول د خلکو مهاجرتونه، جګړې او ځینې نور په دغه ارتباط باندې مواد ویډیویي مواد د افغانستان له (۲۳۲) ولسوالیو نه راټول کړي دي.

د عکاسۍ په برخه کې مو تقریباً یولکو پنځوس زره رنګه، تور او سپین عکسونه، اولترا یکسا یلاًیدرز او همدا اول (۲۰۰۰) ساعته راډیویي مطالب په خپل ارشیف کې ساتلي او همدا سې مو نورو راډیو ګانو ته ورکړي دي. زموږ د لنډې مودې په کورسونو کې تقریباً درې سوه شپېته کسه خبریالان، درې سوه شپېته کسه کمره مینان روزل شوي، چې ځینې یې اوس عملاً د افغانستان راډیو تلویزیون سره کار کوي او یو شمېر یې په غیر دولتي موسسو کې کار کوي، د افغانستان د راډیویي تعلیماتو انستیتوت چې تقریباً په ۱۹۹۰_۱۹۹۱ کې یې دوه درې دورې شاګردان فارغ کړي، چې ددوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیگر هم (۴۰) تخنیکګکرانو او خګلوبګشګتو پروأیوسرانو تـه رسیګإي، د دغـه انسـتیتیوت مـوده یـو کلنـه ده چیـګ زیـاتره هغـه استادان چیـګ پـه کابـل کیـګ د ژورنـالیګزم پـه خګانګګـه کیـګ تدریس کوي، له موإ سره همکاري لري. دلته تقریباً هر کال (۲۰) کسـه پروأیوسران، شل کسه تخنیکګکران روزل شوي دي.

تر دیګ وروسته کله چیګ په افغانستان کیـګ د طالبـانودوره وه زیـاتره مـو د عکاسـة، ویـدیویي فعالیتونـه نـه درلـودل، د افغـان نشراتي مرکز یو شمیګر نوریګ پروژیـګ لکه دمیأیا یانیـګ د ألـه ییزو رسنیو سرویګ کول، په افغانستان کیګ دا معلومول چیګ د افغانسـتان خلـګ کومیـګ راأیوکګانیـګ اوري او خپـل ورحګنـي معلومات له کومو منابعو خګخه لاسته راوؤي. موإ تقریباً دریـګ حګلـي پـر ۱۹۹۰ پـر ۲۰۰۰م کـال او اوس دریـګ میاشـتې مخکیـګ تقریباً دوه زره غوشګتنلیکونه چیـګ د افغانسـتان خلـګ ورحګنـي معلومات له کومو منابعو نه ترلاسه کوي، ترتیب کؤي، بیا پـه دغـو منابعو کیـګ کومـه سرچینه زیاتـه اوري، کوم اخبار زیات لوسـتل کیګـإي، کومـه مجلـه پـه خلکـو کیـګ محبوبیـت لـري، لـه دیـګ سرویګ سره موإ دعامه افکارو سرویګ په افغانستان کیګ کوو، چیـګ پـر ۲۰۰۰ زرم کـال تقریبـاً شـپإزره غوشـګتنلیکونه مـوإ د افغانستان د راتلونکو حالاتو، شګوونیګ او روزنیګ لپاره ترتیب کؤي پـه تیګره بیـا پـه دیـګ سرویګ کیـګ موإ جوتـه کؤه چیـګ د افغانستان خلـګ د شګحګو لـه کار سره خګومره علاقه لري، یانیـګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعاً دوی غواړي چېرته ددوی لوټنه شوي، په دې وخت کي ټولې شيان ددوی لوټنې ته ورسولې او ورسره نور ته مهم کار وکړي.

دغه سروې ګټې ته په سره پرته په دې سره موږ دا هم ډېره وخت ته ګرد دې ميګزونه چې تقريباً له شوو کلونو را په دېغو ډول په نړيوالو راډيو ګانو په ټېټه ډول بيا بي بي سي، امريکا غږ همدا اوس د ازادۍ راډيو، دغه کسان چې راډيو ګانې اوري له دغو راډيو ګانو نه ښه ترلاسه کوي، د دغو راډيو ګانو ګټې ښه دي، يانې دغه راډيو ګانې ښه شاهتونه او توپيرونه سره لري. په دې اوه مو يو شميګر ګرد دې ميګزونه داير کړي او بيا يې نړيوالو منابعو ته ورکوو چې په افغانستان کې ميډيا ښه مرسته رول لوبولی دی.

دغو اثارو خو هغه وخت هم تاريخي ارزښت درلود، خو د وخت په تېرېدو سره به نور ارزښت هم پيدا کړي، د دې اثارو د ساتنې او پالنې لپاره ښه ترتيبات شته؟

هو! دا ډېره ښه پوښتنه ده، موږ د دې لپاره چې له دغو موادو نه د افغانستان ځوان کهول او هم هغه خلک چې غواړي د افغانستان په تېر شل کلن، څلوېښت کلن تاريخ ځان خبر کړي، موږ د امريکې د ويليمز کالج سره قرارداد کړی هغوی موږ ته يو شميګر وسايل راليږلي، موږ دا غواړو چې ښه مواد چې په ارشيف کې لرو هغه د دې کاپي کړو، يوه کاپي خپل دفتر کې وساتو، يوه کاپي کابل پوهنتون يا د افغانستان راډيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګلوېزیون په ارشیف کې ګ وساتو ، یوه کاپي باید په خارج کې ګ و اوسي او دا مو له مخکې ګ نه هم ورکوېدي، چې ګ موږ دغه مواد لرو ، دغه ویډیو ګانې ګ دي چې ګ هم په افغانستان کې ګ افغانان او هم په بهر کې ګ خلک تری ګ ګټه اخلي.

دې ګ خګو کلونو کې ګ چې ګ تقریباً تر لسیزې ګ نه زیاته موده وشوه، کومو نړیوالو اژانسونو ستاسو له موادو نه أیګره ګټه اخیستې ګ ده؟

موږ په شروع کې ګ درې ګ ځګانګګې ګ درلودې ګ ، یانې ګ پر ۱۹۸۲م کال کله چې ګ موږ دا دفتر پرانیست پر **۱۳۶۵**ل کال کې ګ موږ أیګرې ګ هلې ګ ځګلې ګ وکړې ګ چې ګ زموږ خبرونه، عکسونه، ویډیویي مطالب، نړیوال د خپلو رسنیو له لارې ګ نشر کړي، په هغه وخت کې ګ دا باور چا نه کاوه، د هغه وخت مشکل دا و چې ګ تنظیمونه وو ، دوی خبري اژانسونه درلودل، دوی فرهنګګي کمیګتګې ګ درلودې ګ ، دوی به مبالغه کوله، یو تګانک به یې ګ سل تګانکه شګودل، یا دوی به مثلاً په یو جنګګ کې ګ ګګأ وو ، کله چې ګ موږ په مسلکي معیار کار شروع کړ، نو موږ د یوې ګ حادثګې ګ عکس، د حادثې ګ ویډیویي فلم او د حادثې ګ ریپورتګ درې ګ واړه یوځګای اژانس ته ورکول، یانې ګ هغه ځګه چې ګ په فلم کې ګ و ، هغه ځګه چې ګ په عکس او خط کې ګ و تګولو به له یو بل سره اوږخ لګګاوه. نو تر دې ګ شپږو میاشتو وروسته زموږ خبرونه پرانس پریس، نیوزلینأ ، اسوشیست

(c) ketabton.com: The Digital Library

پریس ته ورسیگدل او حگینو نورو نؤیوالو اژانسونو له موإ سره قرارداونه وکؤل او هغوی زموإ خبرونه نشرول.

زموإ زیات ویأیویي مطالب په لندن کیگ د I-T-M تگلویزیون له لاریگ او W-I-M له لاریگ خپریگدل، پخوا ویزنیوزو، اوس رویتگرنیوز دی، هغوی سره موإ قرارداد کاوه، د ۱۹۸۸کلونو په شاوخوا کیگ کله چیگ CNNأکگر ته راووت، د اول حگل لپاره په دغه سیمه کیگ موإ CNN سره هره اوونة دریگ دقیقیگ دنؤیوالو ساعتونو په نامه یو پروکگرام کیگ قرارداد وکؤ چیگ د افغانستان په باره کیگ به ییگ هره اوونۍ دریگ دقیقیگ زموإ خلاصه خبرونه د خپل تگلویزیون له لاریگ نشرول، زیاتره زموإ عکسونه د (سیلما) چیگ د عکاسة نؤیواله ایجنسي ده او په فرانسه کیگ ده، بلیگ (کمره کیس) په نامه چیگ په نیویارک کیگ ده دوی زموإ عکسونه اخیستل او زموإ ویأیویي مطالب زیاتره د ایران، چین، جاپان تگلویزیونونو او ددغو هیگوادونو له ورحگپانگو خگخه نشریگدل، خو زیاتره په دیگ وخت کیگ د امریکیگ غإ او بي بي سي له لاریگ خپریگدل.

له نوي تحول سره زیاتره موسسیگ داخل ته انتقال شوي دديگ مرکز د انتقال په باب ستاسیگ نظر خگه دی؟

له نیگکه مرغه موإ هم د ۱۳۸۰ل کال په وروستیو شپو ورحگو کیگ هغه مهال چیگ زه کابل ته ولاؤم هلته ما سرویگ وکؤه، چیگ موإ خگنکگه کولای شو خپل فرهنکگي فعالیتونه له خپلو افغانانو ورونو سره اوإه پر اوإه په تیگره بیا په ولایاتو ، ولسوالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او علاقه داريو كيګ سرته ورسوو، بالاخره مواږ پر ديګ بانديګ وتوانيګدو چيګ د اسد په مياشت كيګ د افغان نشراتي مركز اوونيزه (اراده) كابل ته انتقال كړو، اوس زمواږ خپرونه (اراده) په كابل شګار كيګ چاپيګږي او هلته ويګشل كيګږي او له هغه حګايه ننګګرهار، لغمان، كونړ، ميدان، هرات، كندهار او حګينو نورو ولايتونو ته ليګږدول كيګږي او په راتلونكي كيګ افغان نشراتي مركز هيله لري چيګ په راتلونكي نږديګ وخت كيګ يو چاپحګى هلته فعال كړي او خپله ورحګپانګه به تقريباً د كابل له شګار نه د هيګواد حګينو ولايتونو ته وويګشي، كله چيګ مو چاپحګى فعال كړ، نو مواږ يو بل پروګګرام هم لرو او هغه دا چيګ مواږ خګنګګه كولاى شو چيګ محلي راأيو كګانيګ فعاليګ كړو، يانيګ اوس خو أيګريګ راأيو كګانيګ بي بي سي، امريكيګ غږ، ازادة راأيو او سهار په خير اوريګدل كيګږي، تقريباً زياتيګ راأيو كګانيګ شته خو مواږ كوشش كوو كه مواږ وكړاى شو افغاني پروأيوسران افغاني تخنيكګګران وروزو، د افغانانو په مرسته افغاني ستګيشنونه جوړ كړو، كه سبا ته دغه نړيوال كاليګ راأيو كګانيګ حګي چيګ زمواږ په ملك كيګ حد اقل دومره راأيو كګانيګ خو وي چيګ خلك ييګ واوري او خلك د راأيو له خپرونو نه محروم نه شي.

په افغانستان كيګ د مطبوعاتو له ازادة نه خګومره أاأمن يا ست؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه دا عرض کولای شم، کله چیگ پـه یـو ملـک کیـگ سیگستم نـه وي، کله چیگ په یـو هیگـواد کیـگ نظام نـه وي، کلـه چیـگ پـه یـو ملـک کیـگ پـر تگوپـک باندیگ اتکا وشي، هلتـه هیگخگ أول ازادي نـه شتـه. متاسفانه چیـگ پـه افغانسـتان کیـگ خگلریشـت کلنیگ جکگؤیگ زموإ دغه تگول بنیادونه نؤولي دي او مـوإ تـه پـه میـراث کیـگ یـو ویجـاؤ افغانسـتان، پـه اقتصـادي، سیاسـي او فرهنگگـي لحـاظ کمـزوری افغانسـتان راپاتیـگ دی، اوس مـوإ د نؤیو الیگ تگولنیگ په مرسته هخگه کوو چیگ موإ د مطبوعاتو د ازادة پر لوري کگام واخلو، تر هغیگ چیگ د مطبوعاتو او نشـراتو د ازادة پـه رنگـا کیـگ افغانسـتان یـو سیگسـتم پیـدا کـؤي او پـه افغانستان کیـگ قـانون حـاکم شي او تـر هغیـگ پوریـگ چیـگ پـه افغانسـتان کیـگ قـانون حـاکم نـه وي افغانسـتان کیـگ سیگسـتم رامنحگتـه نـه شي تاسـو پـه دیـگ برخـه کیـگ شـگه پوهیگـإئ دا مشـکله ده چیـگ مـوإ ووایـو هلتـه د مطبوعـاتو او نشـراتو ازادي تظمینیگدلای شي.

تاسـو دلتـه أیگـر کـار کـؤی، أیگـره شـتمني مـو خونـدي کؤیگ که دفتر تگول کابل ته انتقال کؤئ او خدای مـه کـؤه کومه پییگشگه رامنحگته شي دا به أیگره غتگـه ضـایعه نـه وي؟

اوس لــه نیگکــه مرغــه د افغانســتان راتلونکیــگ دنــؤة لــه راتلونکیـگ سـره غوتگـه شـویگ ده، کـه چیگریـگ نؤیـو ال بیـا افغانستان له یـاده وباسي او افغانسـتان تـه شـا کـؤي لکـه خگنگگـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ پـه تیګـرو لسـو کلونـو کیـګ ییـګ کؤیـګ وه، هـر ملـک، کګاونأیو هیګوادونو، او نؤیوالو له افغانستانه صدمه ولیده، زه هیله مند یم چیګ اول به کګاونأیو هیګوادونو په افغانستان کیګ له مداخلو او لاسوهنو خګخه، له بربادیو او تباهیو خګخه یو خګه پند اخیستی وي، نؤیوالو په تیګره بیا امریکا هم پر دیګ باندیګ معتقد شویګ ده چیګ په افغانستان کیګ سوله دمنطقیګ سوله ده، په افغانستان کیګ سوله د نؤۀ سوله ده، نو ددغیګ خوشبینیو په رنګا کیګ موإ وایو که چیګریګ له یویګ خوا موإ هغه افغانان چیګ دغه وطن ته غواؤي یو خګه کار وکؤي او له بلیګ خوا کګاونأیان زموإ په کورنیو کیګ چارو کیګ لاسوهنه ونه کؤي، نؤیواله تګولنه له موإ سره مرسته وکؤي، هیله ده چیګ هلته په تدریج سره یو باثباته هیګواد رامنحګته شي او هلته دغه فعالیتونه لکه خګنګګه چیګ تاسو اشاره ورته وکؤه، کوم چیګ موإ دلته کؤي چیګ دا په خپل وطن کیګ، په خپل نظام کیګ د خپلو خلکو په منحګ کیګ ترسره کؤو، زه فکر کوم دا به په راتلونکیګ کیګ زموإ تاریخ روشګانه ساتي.

اوس به راشو سیاسي أکګر ته! تاسو پر هغه وخت چیګ دلوییګ جرګګیګ خبره چا نه شوه کولای، د افغانستان د ملي زعامت د تګاکلو لپاره د لوییګ جرګګیګ غوشګتنه کوله، خو په بیګؤنۀ لویه جرګګه کیګ چیګ د افغانستان ملي زعامت تګاکل کیګده، تاسو حاضر نه وئ، ایا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوییـګ جرګګیـګ خګخـه مطمـین نـه وئ او کـه کو مـه بلـه ستونزه وه؟

متاسفانه مـوإ لکـه خګنکګه چیـګ تاسـو اشـاره وکـؤه، ددغیـګ لوییګ جرګګیګ د کمیسیون له اعلان سره سم د خلکو پـه منحګ کیګ یو أول نا امیدي رامنحګته شوه، که خګه هم کوم کسـان چیـګ دغه کمیسیون ته پیشنهاد شوي وو، موإ یو بل سره شګه پیګژندل، دوی دلوییـګ جرګګیـګ لـه نـوم سـره حساسـیت درلـود، دوی لـه دموکراسة سره حساسیت درلود، نو دغه کسـان چیـګ کلـه انتخـاب شول، په خلکو کیګ ددیګ کار عکس العمل أیګر منفي و او ما هم شخصاً په دغه ارتباط تر کومه چیګ زما له لاسه کیګدل یـو شـمیګر ورحګپـانګو او نؤیوالـو اژانسـونو سـره خبریـګ وکؤیـګ، خـو بدبختانه نؤیوالیګ تګولنیګ او هغو هیګوادونو چیګ غوشګتل ییګ په افغانستان کیګ سوله راشي، هغوی ته داسیګ ویل شوي وو، چیګ په دغو شرایطو کیګ تر دیګ زیات شګه کمیسیون نـه جوؤیګإي او تـر دیـګ قابـل خلـک پـه افغانسـتان کیـګ نـه شـته، یانیګ نؤیوالیګ تګولنیګ په تیګره امریکایانو پـر أیګـرو غلطـو معلوماتو باندیګ اتکا وکؤه او اوس هم دوی پـر غلطـو معلومـاتو اتکـا کـوي، لـه دیـګ پرتـه یـو شـمیګر خلـک دي چیـګ دا وضـعه امریکایانو تـه بـل أول شګیي، یانیـګ پـه دیـګ مانـا چیـګ د خپـل اقتدار د دوام په خاطر دا هلیګ حګلیګ کـوي چیـګ امریکایـانو، غربیانو او نؤیوالو تـه ووایـي چیـګ پـه دغـو شـرایطو کیـګ واقعـي لویه جرګګه نه کیګإي، پـه دغـو شـرایطو کیـګ هغـه افغانـان چیـګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواؤي واقعاً افغانستان ته خدمت وکؤي بيگرته نه راحگي، په دغو شرايطو کيگ د افغانستان بيا جوؤول اسانه کار نه دی، موإ بايد دغو قوماندانانو او تگوپکسالارانو ته موقع ورکؤو او همدغه کسان چيگ دلته اوسيگدلي او له تنظيمونو او جنگگي ألو سره تؤاو لري دغه کسان شگه دي، نظر هغو کسانو ته چيگ هغوی سوليگ، دموکراسة او ثبات ته کار کوي، نو کله چيگ دغه أول معلومات ملکگرو ملتونو، امريکايانو او يو شميگر نورو اژانسونو ته ورکؤل شول، ما له دغه نظر سره مخالفت وشگوده او اوس هم زه په ديگ باور يم چيگ افغانستان أيگر رسيگدلي کسان لري، هغه تعليم يافته چيگ په داخل کيگ دي او زده کؤي او مسلکي خلک چيگ په ايران، پاکستان او اروپا کيگ دي، دوی تگول غواؤي چيگ په ديگ هيگواد کيگ و اوسي او خپل هيگواد ته خدمت وکؤي، يانيگ هيگخگوک نه غواؤي چيگ افغانستان ديگ ديويگ سيميگ او يو کگروپ په کنتگرول کيگ وي، افغانستان ديگ له يو قوم سره وي، افغانستان د تگولو افغانانو کگأ کور دی. نو که پر دغه اساس هر قدم پورته کيگإي زه ورسره يم، زه ددوی په خدمت کيگ يم زه په سر او مال، په وينو حاضريم خو که چيگريگ دغه تگول امکانات يانيگ زموإ ملي منافعيگ دحگينو ألو او اشخاصو د شخصي منافعو په خدمت کيگ وي، زه هيگخگکله دغسيگ لوبيگ جرکگيگ، دغسيگ سيگستم او اداريگ سره کار هم نه شم کولای او توافق هم ورسره نه لرم، خو يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی دی دا وطن پر ما حق لري زه ځکه د دې وطن بچی ګڼم
نو ځکه زما له لاسه کېداى شي هغه به کوم.

تاسو اشاره وکړه په لویه جرګه کې هغو خلکو ګډون
وکړی و چې د لویې جرګې له اصل سره یې
مخالفت درلود، نو ځینې خلک بیا دا خپله یو بری
بولي ځکه هغه کسان چې د لویې جرګې له نامه
سره یې حساسیت درلود هغوی هم په دې قانع شول
چې لویه جرګه د افغانستان د سیاسي مسایلو یوه
اساسي حل لاره ده، همدا پرمختګ بس دی چې اصل
ومنل شو په بله لویه جرګه کې کېدای شي یو څه
زیات پرمختګ وشي، تاسو څه نظر لرئ چې بېګڼه
لویه جرګه تر کومه حده مثبته وه او د راتلونکي لویې
جرګې لپاره مو وړاندیزونه څه دي چې کیفیت
یې اوچت شي؟

زه غواړم دومره عرض تاسو ته وکړم چې پر ۲۰۰۱م کال مو اوه شپږ
زره مرکې د افغانستان په دننه کې وکړې، په شپږ زره مرکو
کې (۴۸۰۰) افغانانو یا نې قاطع اکثریت د لویې جرګې
پلوي کړې وه، په هغه وخت کې لا طالبان موجود وو، پاتې
دوه درې سوه کسانو به د اسلامي شورا او ځینو هم نظر نه و
ورکړی، خو (۴۸۰۰) تر (۵۰۰۰) پورې افغانانو د هېواد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کگوتگ کگوتگ کیگ یانیگ هغو افغانانو چیگ ددوی اواز چا نه و اوریگدلای، هغو افغانان چیگ په سیاست کیگ شگکیگل خلک نه وو ، دا هغه افغانان وو چیگ په ۲۳ کلونو کیگ ییگ د هر چا له لاسه ازار لیدلای و ، خو کله چیگ دیگ پوشگتنیگ سره مخ شول چیگ له کومیگ لاریگ غواؤي د افغانستان مسئله حل شي، هغوی تگولو دلوییگ جرکگیگ لاره غوره بللیگ وه، نو دغه لویه جرکگه چیگ دایره شوه مواِ غوشگتل هغه عظمت چیگ لوییگ جرکگیگ درلود او هغه مینه چیگ له لوییگ جرکگیگ سره افغانانو درلوده، باید د هغه عظمت او هغیگ مینیگ پر بنیاد دا لویه جگرککه جوؤه شویگ وای، نه دا چیگ مواِ ته غربیان د لوییگ جرکگیگ د جوؤولو دستور راکؤي، په دیگ چیگ لویه جرکگه زمواِ عنعنه وه هغه د امریکایانو عنعنه نه وه، امریکایان پر دیگ باندیگ نه پوهیگدل، ملکگري ملتونه پر دیگ نه پوهیگدل، دا دملت غوشگتنه وه ما په خپله دغه غوشگتنه کؤیگ وه، افغان نشراتي مرکز دا سرویگ د امریکا بهرنیو چارو وزارت، د ملکگرو ملتونو حگانکگؤي استازي ته هم وؤاندیگ کؤیگ وه، مواِ نه غوشگتل چیگ د خلکو له ارزوکگانو او هیلو سره دیگ لوبیگ وشي، له بده مرغه د داسیگ کمیسیون تگاکل او یا لوییگ جرکگیگ ته د هغو کسانو رابلل چیگ هغوی په دیگ جرکگه کیگ د کگأون مستحق نه وو ، یا په لویه جرکگه کیگ حگینو خلکو ته دا حق نه ورکول چیگ هغوی د خپل راتلونکي او د خپل ملت د زعامت په اؤه فکر وکؤي، دغه تگول دلوییگ جرکگیگ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملییـګ سـره مخالفتونـه وو ، دغـو شـیانو د لوییـګ جرګګیـګ اهمیت ته صدمه ورسوله، همدغه کسان چیګ اوس په کابـل کیـګ ناست دي، دوی د أاکتګر نجیب الله پرلوییګ جرګګیګ ریشـخند واهه، دوی د ببرک کارمل پر لوییګ جرګګیګ ملنأیګ وهلیګ، اوس خلـک وایـي چیـګ دغـه لویـه جګرګګـه د هغـوی د لوییـګ جرګګیـګ نـه هـم کمزوریـګ وه. زه پـه دیـګ خفـه یـم چیـګ لویـه جګرګګه خپلـه کګناهکاره نه ده، لویـه جرګګه خپلـه هـم محبوبیت لري او هم سپیګخګلتیا ، دا چیګ د خلکو غوشګتنه عملي نه شوه په دیګ موإ خفه وو. خو بیا هم نظر جنګګ ته، نظر تجزییـګ تـه دا حالت شګه دی چیـګ حد اقـل دنیـا توجه کوي، هلتـه سوله سـاتی حګـواک دی، هلتــه دیــو شــمیګر ســؤکونو او شــګوونحګیو دبیارغونیګ خبره ده او نوریـګ پروژیـګ دي، امیـد دی چیـګ پـه راتلونکـو انتخابـاتو کیـګ دغـه ازادي افغـانـانو تـه ورکـؤل شـي او واقعـاً هـر هغـه خګـه چیـګ خلـک وغـواؤي هغـو تـه د عمـل جامـه واغوسـتل شـي، نـه دا چیـګ امریکـا خپـل فرمـایش ورکـؤي، نـه دا چیګ یو کګروپ د پیسو په زور په دیګ کیـګ رامنحګتـه شـي، دا اوس زمـوإ او ستاسـو او دفرهنګګیـانو وظیفـه ده چیـګ مـوإ بایـد مخکیـګ تـر مخکیـګ خلـک پـوه کـؤو ، چیـګ خپـل اینـده زعامت خګنګګه د ازادو انتخاباتو له لاریګ تګاکلای شي، نو زه فکر کـوم چیګ بیـا هـم مخکیـګ لـوی پـؤاو دی او دا أیګر کـار غـواؤي او دا خګـه چیـګ شـوي یانیـګ نظر جګګؤیـګ او تجزییـګ تـه، دیـګ لوییـګ جرګګیـګ تـه مـوإ تـرجیح ورکـوو او دا چیـګ اوس مـوإ پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخل کیگ یو هلته کار کوو، هلته فعالیت کوو دا هم یو مثبت تگکی دی او د اینده په خاطر باید کار وکؤو، خو حگینیگ مسایل دي چیگ هغه موإ افغانانو ته د زیات احترام وؤ دي چیگ له هغیگ جملیگ نه لو یه جرکگه ده، یانیگ موإ نه غوشگتل چیگ دلوییگ جرکگیگ تر نامه لاندیگ دیگ یوه فرمایشي جرکگه جوؤه شي، موإ غوشگتل واقعي لو یه جرکگه جوؤه شي، لکه خگنکگه چیگ خلکو د طالبانو تر حکومت لاندیگ حگایونو کیگ هم د لوییگ جرکگیگ غوشگتنه کوله او په هغه وخت کیگ چیگ آن د لوییگ جرکگیگ نوم هم چا نه شو اخیستی، موإ داسیگ خلک لیدلي چیگ د طالبانو کوتک ییگ مانه خو د لوییگ جرکگیگ نوم ییگ اخیسته، خو هیله ده چیگ په اینده کیگ اصلاحات رامنحگته شي.

تاسو ته خو ترتگولو شگه تجربه ده چیگ په افغانستان کیگ په شلو پنحگه ویشتو کلونو کیگ غتگ جنجال دا و چیگ هر کگوند او تنظیم انحصار کاوه او د انحصار په نتیجه کیگ افغانستان أیگر تباه شو اوس هم په دولتي چوکاتگ کیگ زیات انحصار موجود دی، د دیگ انحصار دله منحگه وؤلو حل لاریگ خگه دي؟

خبره دا ده چیگ په دغو ألو ألبازیو کیگ افغانستان هیگخگ کگتگه نه شي کولای، موإ که داسیگ لإ سره مخکیگ لاؤ شو، کله چیگ شهید داود خان کودتا وکؤه او هغوی هم کوشش کاوه چیگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شمیګر باوري خلک رامخته کؤي، یانیګ هغه کسان چیګ ده پیګژندل هغه رامخته کؤي او هغه کسان چیګ ده نه پیګژندل که خګه هم مسلکي وو، خو دده له حکومت نه د باندیګ پاتیګ شول، چیګ نتیجه ییګ مواٍ ولیده، کله چیګ د خلق دموکراتیک کګوند راغی، دوی هم له نورو کګروپونو سره پراخه ملي جبهه رد کؤه، ان نور خلک ییګ په راز راز نومونو له منحګه یوؤل، اوس هم په افغانستان کیګ په هیګګخګ صورت سره یوه أله پرتګول افغانستان باندیګ حکومت نه شي کولای، یانیګ خلک دا حق نه ورکوي، خلک وایي چیګ په افغانستان کیګ د مسلکي کسانو یانیګ هغه کسان چیګ مسلکي پوهه ولري، هغه کسان باید د حکومت چاریګ په لاس کیګ واخلي، که دا مسلکي شخص هزاره وي، که دا پشګتون وي، که تاجک وي او که ترکمن وي، دا که هرخګوک وي پر دیګ باندیګ د افغانستان خلک باور کولای شي، نظر دیګ ته چیګ یویګ خواته یو کګروپ، یوه أله رامنحګته شي او بیا دې په دیګ أله کیګ مسلکي پوهه هم نه وي، نو زه فکر کوم د دیګ نتیجه به لکه د خلق دموکراتیک کګوند، لکه دغو تنظیمونو چیګ د جهاد په دوران کیګ یا له ۷۱ نه تر **۷۵** پوریګ په کابل کیګ وو د ددوی ترمنحګ خو هیګخګ نوعه اختلاف نه و.

اختلاف خو په دیګ کیګ نه و چیګ مواٍ داسیګ دموکراسي غواؤو، یا دا غواؤو یا هغه، اختلاف یوازیګ په دیګ کیګ و چیګ دوی هر یو انحصار غوشګته. نو زما په نظر یویګ ألیګ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې حکومت کول دا أیګره کګرانه خبره ده، شګه خبره به دا وي چې خلکو ته مراجعه وشي او له خلکو هغه کسان چې هغوی کولای شي وطن اباد کړي، هغه کسانو ته په دولتي چارو کې، په حکومتي پوستونو کې ځای ورکړل شي، دغه یوازینۍ لاره ده، دغه مسئله چې خلک وایي پراخ بنسټه حکومت، د پراخ بنسټه حکومت اصطلاح باندې تقریباً ۱۴ کاله مخکې مونږ کار کړی دی، دا اصطلاح په هغه وخت کې رامنځته شوې، چې تنظیمونو ویلې هغه څوک چې جهاد یې نه وي کړی، باید حکومت کې نه وي، هغه چا چې ټوپک یې نه وي ګرځولای باید حکومت کې رانه شي، مونږ خلکو دا هلې ځلې پیل کړې چې نه جهاد یوازې ټوپک ګرځول نه دي، أیګر کسان دي چې هغوی مسلمانان دي، هغو کې عقیده شته، هغوی افغانستان باندې دردېږي او دا اوس هم خدمت کوي، هغوی د کاندیدو حق لري، هغوی د رایې ورکولو حق لري، دغه حق ترې ځینو تنظیمونو اخیسته او مونږ د هغو تنظیمونو په مقابل کې وویل چې دې کې باید ټول افغانان سهم واخلي، خو اوس وخت د پراخ بنسټه حکومت نه دی چې مونږ ووایو دا د دې او د هغه قوم حق دی. طبعاً هغه مسلکي سړی چې هغه پوهه لري، د کارتجربه لري، هغه پر دې پوهېږي چې د قومونو ترمنځ ملي یووالی، ملي وحدت او ملي ثبات څنګه راولو، نو دا خو په تنظیمي یا په منطقه یي خبرو پورې هېڅ تړاو نه لري او په اوس وخت کې زه فکر کوم د پراخ بنسټه اصطلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم نه په کاريګاږي، يوازينۀ اصطلاح چيګ اوس په افغانستان کيګ ورته بايد احترام وشي هغه د کدرونو ده، هغه د مسلکي کسانو ده، دغه کسان بايد رامنځګته شي، له هريګ خوا نه چيګ وي هرځګوک چيګ وي، پر دوی بايد اعتماد وشي، دغو خلکو ته بايد د حکومت چاريګ وسپارل شي، زه فکر کوم دا مشکل به تر يوه حده حل شي.

د افغانستان د تګولو کورنيو او بهرنيو ستونزو په نظر کيګ نيولو سره د ديګ هيګواد راتلونکي ځګنګګه ارزوئ؟

تاسو پر ديګ پوهيګګاږئ د افغانستان خلک له جنګګ نه ستړي شوي دي، هيګځګ شريف افغان جنګګ نه غواړي، هيګځګ شريف افغان بيګ ثباتي نه غواړي، دويمه خبره داده چيګ په سيمه کيګ هم اوضاع فرق کوي، يانيګ په ديګ مانا چيګ ګګاونډيو هيګوادونو په نوبت سره په افغانستان کيګ ځګګړو ته لمن ووهله، خو تاسو د تګولو عواقب وليدل، شوروي اتحاد مو وليده، ايران تاسو وليده، پاکستان مو د سپتمبر تر حادثيګ وروسته وليده او همدا أول خپله امريکا او غرب د مخدره موادو مارکيټګونه او بازارونه، دغه د افغانستان د جنګګ عوامل او د هغه اغيګزيګ ويګ چيګ پر هغوی بانديګ پريګوتيګ ويګ، خو زه فکر کوم له يويګ خوا افغانان سوله غواړي له بليګ خوا نه د سيميګ په هيګوادونو کيګ يو تغير راغلی دی او هم نړيوال مجبور دي، يانيګ هغه شعار چيګ نن بيګ ورکوي چيګ په نړۀ کيګ ځګګړه نه غواړو، تروريګزم نه غواړو، مخدره مواد نه غواړو، ددغو شيانو تقريباً په دغو لسو کلونو او يا په يوه حساب په درويشتو کلونو کيګ مرکزيت افغانستان و،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس نـو نؤيـوال مجبـور دي چيـگ خپـل شـعار تـه د عمـل جامـه ور واغوندي او دا كار لومؤى له افغانستان نه شروع كؤي، افغانان هم لـه دوى سره مرسته كوي، سمه ده په ديگ كيگ شك نه شته چيگ د كگوتو په شميگر افغانان په دغو جككؤو ، تروريزم او مخدره مـوادو كيگ ككؤ دي، خو تر ۹۹ فيصدو زيات خلك سوليگ، ثبات او ملي مركزي دولت ته، ملي وحدت او دخاوريگ بشپؤتيا ته ليگواله دي.

شـگاغلى حـاجي صـيب داود ستاسـيگ د مفصـليگ او معلوماتي مركيگ له امله ستاسو خگخه أيگره مننه كوو.

تاسو نه هم مننه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه جل وهلی یم باران ته اړ یم

دا مرکه ما له خدای بښلي ننګیال صاحب سره د ۱۳۷۳ل کال په وروستیو ورځو کې کړې وه او د ۱۳۷۴ل کال د وري پر لومړۍ نېټه، له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده. دا دی دلته یې قدرمنو لوستونکو ته په خپل آر متن وړاندې کوم.

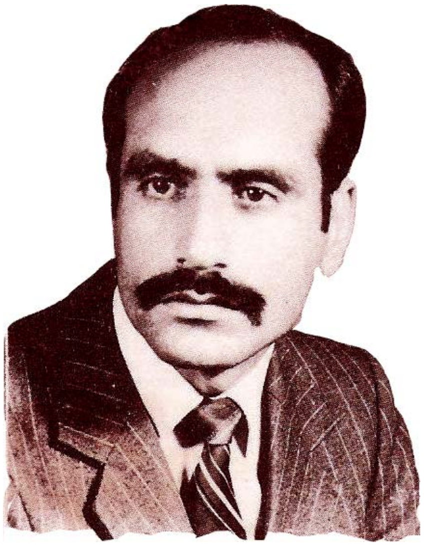

اسحق ننګیال زموږ د هېواد پیاوړی او نومیالی شاعر دی، د ده په شعرونو کې ښکلا، مینه، عاطفه، تفکر او د شعر نورې ښکلاوې له ورایه ځلېږي. ننګیال تراوسه پورې د شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاکي) خپرې کړې دي، د شعرونو دوه مجموعې یې اوس چاپ ته تیارې دي. موږ په دې ګڼه کې له ښاغلي اسحق ننګیال سره لنډه مرکه کړې چې په ګډه یې لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه: څرنګه چې ماته معلومه ده ستاسو په شعرونو کې د نورو هنري ښېګڼو ترڅنګ، عاطفه ډېره زياته ځلا او جلا مومي، ان کله کله د شعر پر فکري اړخ عاطفي خوا ډېره درنه وي، کېدی شي د دې خبرې لامل را په ګوته کړئ؟

ځواب: ښايي ژوند مې پر همدغو ستنو ولاړ وي، ښايي ژوند مې همداسې وي او عاطفه مې په وينو کې ګډه شوې وي او هغه چې ډېر عاطفي نه وي زما په اند نه شي کېدی چې ډېر ښه شاعر شي. يوازې اند شعر نه دی، يوازې عاطفه او په همدې توګه له اند او عاطفې پرته تخيل او تخييل هم شعر نه دی، دا ټول بايد لاسونه سره يو کړي څو چې ښه شعر ترې جوړ شي. خو دا چې ستاسو په اند زما په شعر کې عاطفي برخه زوروره ده، هم تصادفي خبره نه ده، د خپل ژوند يوه کيسه درته کوم:

د اوړي يوه تاوده ورځ وه، په دېره کې ناست وم، يوازې او تنها له خپلو سوچونو سره لوبېدم، چې يوه ماشوم چې په يوه لاس کې يې مړ ژواندی چرګ او په بل لاس کې يې تېره چاړه وه راته راغی، چې چرګ يې حلال کړم، نه مې غوښتل چې خپل لاسونه په وينو سره کړم، خو چرګ ناروغه و، مړ کېده او هلک ناري راته کولې، چرګ مې حلال کړ خو اوس اوس چې له هغې ورځې نه درې کاله تېر دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه چرګ مې خوب ته راځي. وسله وال وي په ټوپک مې ولي، چاړه ورسره وي حلالوي مې. په اوونۍ کې يو ځل داسې خوب وينم.

پوښتنه: ځينې شاعران تر يو ټاکلي وخت پورې په ډېر سرعت سره وده کوي خو بيا ورو ورو د نزول خواته درومي په دې باب تاسو څه وايئ او علت به يې څه وي؟

ځواب: څو کاله دمخه د افغانستان د ليکوالو په ټولنه کې د پښتو ژبې يوه سپين ږيري او نامتو شاعر خپل شعرونه لوستل او موږ کره کتنه پرې کوله، همدغه پوښتنه مې له هغه نه هم وکړه او ورته مې وويل: چې پخواني شعرونه يې شعرونه دي او د وروستيو کلونو شعرونه يې ببولالې، هغه راته وويل: هغه وخت يوه ځوانه او سمسوره ونه وم، چې ډېرې او خوږې مېوې مې راوړلې، خو اوس هغه زړه ونه يم چې مېوې مې اومې، بدرنګې او ترخې دي. هغه په دې باور و چې شعريت او هنريت د شاعر په ځوانۍ کې وي، خو کله چې زوړ او کمزوری شي، شعر يې هم ورسره زوړ او کمزوری شي. خو زه په دې ټکو باور نه لرم. شاعر چې زوړ شي، د ژوند د هرې ورځې په نوې کېدو سره يې بايد شعر نوی شي او کله چې مړ شي بايد شعر يې هم د کليمې په رښتينې مانا تکميل شي، خو د ژړا خبره داده، چې خبره يوازې په سپين ږيرو کې نه ده، زموږ ډېر زلمي او ځوان شاعران د يو څه مودې لپاره داسې راوټوکېدل چې زموږ د سبا هيلې يې هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانه سره وتړو کولې، خو هغوی ډېر ژر د شهرت، شعریت او هنریت له اسمانونو راولوېدل او ډېر ژر یې ببرته په خاپوړو پیل وکړ.
سوچ کوم چې یو علت دغو ځوانو شاعرانو ته به بېځایه لاس پړه کونو کې نغښتې دی او زموږ یو شمېر نامتو شاعران همدا چې د شهرت پوړیو ته ورسېږي سوچ کوي، چې منزلونه او سفرونه تمام شول تنبل شي او غلي شي.

پوښتنه: تاسو ولې ازاد شعرونه زیات لیکئ او غزل کم؟

ځواب: کله چې الهام ذهن، زړه، لاسونه او پښې رانه واخلي او ویلو ته مې وهڅوي او قلم پورته کړم، په هغو شېبو کې زه ددې فرصت نه شم موندلی، چې د شعر په فورم سوچ وکړم، په هغو شېبو کې زه د شعر په سوچ کې یم، په هغو شېبو کې د فورم د ټاکنې واک له ما سره نه وي. زه جل وهلی یم باران ته اړ یم او ما ته دا مهمه نه ده چې باران په دښتو کې راباندې واوري او که په کوڅو کې.

پوښتنه: ځینې شاعران د هنري شعر په نوم تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ځینې نور د فکر او محتوا د ښه بیان په پلمه د شعر د لفظي ښکلا او هنري تلازماتو له راوړلو څخه ډډه کوي او یا کېدی شي له وسه یې پوره نه وي، ستاسو نظر په دې باب څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب: زموږ د پښتو نني شعر تر ټولو لویه ستونزه همدا ده. یوه خیرې او زړه لمن مو مخې ته پرته ده. یوه خوا یې ګنډو، بله خوا یې رانه خیرې شي. ددې لپاره چې د شاعرانو په منځ کې ځان مهم، هوښیار او نوښتګر وښیو، تصنع ته لاس اچوو او کله هم چې وغواړو د تعهد نغاره سینې پورې وتړو هنریت او شعریت رانه هیر شي. خو اصلي ستونزه داده چې موږ تراوسه شعر نه دی پېژندلی، موږ اکثره په دې هکله ((بېسوادان)) یو. یوازې لیکلو ته مو ملا تړلې، لوستلو ته ړانده یو.

پوښتنه: د خپلو شعرونو د ودې له بهیر څخه راضي یې؟

ځواب: نه، هېڅکله هم نه. زه چې ځان ته ګورم او خپلو هستونو ته ګورم سوچ کوم، چې هېڅکله به شاعر نه شم، زه لا تراوسه شاعر نه یم شاعر ګوټی یم.

پوښتنه: کېدی شي د خپل شاعرانه ژوند یوه خوږه او یوه ترخه خاطره راته بیان کړئ؟

ځواب: خواږه خو مې په ژوند کې نشته، زه یې له ترخو هست کړی یم یوه خوږه کلیمه هم زما د ژوند په کتاب کې نشي لوستلی. خو زه چې د ترخو درمند یم کومه ترخه دانه به دې مخې ته کېدم؟ خو اوس اوس کومه خبره چې ځوروي مې او موسکاوې مې راته وژني دا دی چې زه په خونړي کابل کې د شعر اورېدونکی نه لرم، لکه دمخه مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وويل: زما د شعر اورېدونکي دېوالونه دي. زه مې شعرونه دېوالونو ته اوروم. ماته به له دې نه بله ترخه خاطره څه وي؟

پوښتنه: د لغمان د شاعرانه سيمې په باب چې تاسو پکې رالوی شوي يې او هم په دې سيمه کې د ډېرو شاعرانو د ټوکېدو علت او د خلک د شعر خوښوونې او ادبپالنې په باب غواړم ستاسو له نظر څخه خبر شم.

ځواب: رښتيا خبره داده چې که زه شاعر يم، نو لغمان شاعر کړی يم. دا ځکه چې لغمان شاعر دی، لغمان ښکلا ده او لغمان په خپله د شعر الهه ده. د هغه ځای غرونه شاعران دي، سيندونه يې شاعران دي او پولې، لښتي يې شاعران دي، خلک يې خو پرېږده، او که شعر، ښکلا، ادب او ادب پالنه له لغمانه واخلې، خو په يوه توت هم نه ارزي ؛په لغمان کې له دو پرته نور څه دي؟

پوښتنه: د يوه شاعر او ليکوال د ادبي شخصيت او ځاني شخصيت په باب ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: دا ډېره ستونزمنه پوښتنه ده چې ځواب ورکول ورته يو خروار کاغذ غواړي. خو همدا شېبه زما ځواب دادی، چې زمونږ خوږې، سرې او ښکلې مڼې په کار دي، زه به هېڅکله د مڼو د باغ د عرض او طول او د مڼو د باغوان د نامه او کورنۍ پوښتنه ونه کړم.

زما منې خوښې دي، نه باغوانان، باغوان هرڅوک چې وي، وي دې،
زما پرې څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان يوې ملي ستراتيژۍ ته اړتيا لري

ښاغلی ډاکټر محمد ابراهيم شينواری د افغانستان يو

ځوان ليکوال او د طب څانگې يو دقيق ډاکټر دی. تر او سه يې په طبي او ټولنيزه برخه کې څو عنوانه کتابونه چاپ شوي او په لسگونو علمي ليکنې يې خپرې شوې دي.

د هيلې مجلې له پيله بيا تر دې دمه يې د هيلې په زياتو گڼو کې مقالې خپرې شوې دي. دا مرکه يې هم د هيلې د پرله پسې شپږم کال (۱۳۸۱) په څلورمه گڼه کې خپره شوې ده، چې تاسې يې لوستو ته رابولو:

له دود سره سم که د هيلې درنو لوستونکو ته خپل ځان ور وپېژنئ خوښ به شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ټولو دمخه د هيلي درنو لوستونکو ته سلامونه وړاندې کوم. د پېژندنې په باب باید ووایم چې زه محمدم ابراهیم شینواری د کونړ ولایت د شیګل په شینکوړک کې زېږېدلی یم. لومړنۍ زده کړې مې په کونړ، جلال اباد او سروبي کې کړې دي. لېسه مې هم په سروبي کې لوستې ده او بیا له کابل طب څخه فارغ شوی یم. دا شپږ کاله کېږي چې د عامې روغتیا په برخه کې کار کوم.

ليکوالي دې له کوم وخت څخه پيل کړه او اساسي علت يې څه و؟

ما لیکوالي د ښوونځي له شپږم ټولګي څخه پیل کړې وه، خو چې پر ۱۳۶۷ل کال پوهنتون ته ولاړم، له نورو لیکوالو سره د راشه درشې او ملګرتوب له امله مې په کې یو څه پرمختګ وکړ، علت یې دا و چې زما پلار به لا هغه وخت چې زه د ښوونځي په لومړي او دویم ټولګي کې وم، کور ته مجلې او کتابونه راوړل او د لیکوالانو نوم به یې ډېر درونډ یاداوه، نو ما له هماغه وخته له کتاب، لیکوال او مطالعې سره شوق درلود او لیکوالان مې د ټولنې تر ټولو شعوري خلک او لیکوالي مې انسانانو او هېوادونو ته د خدمت تر ټولو غوره لار بلله.

په پيل کې دې شعرونه هم ليکل، خو دا ډېره موده کېږي چې په مطبوعاتو کې دې شعرونه نه خپرېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعري دې پرې اېښې که څنګه او که پرې اېښې دې وي علت يې څه دی؟

هو ! ما څه شعرونه ليکلي دي، زه چې کله پوهنتون ته لاړم، هلته زما ډېر نږدې ملګري اسمعيل يون صيب، ممتاز ارمان صيب، لال پاچا ازمون صيب، تکل صيب او دغه نور ځوان شاعران وو، موږ همدا راز د اسحق ننګيال صيب، عارف خزان صيب او نورو شاعرانو ملګرو سره راشه درشه درلوده، نو دغه وخت له دوی سره په مباحثو او د شعر په باب مطالعې زه پر دې پوه کړم چې شعر په پوره مانا يو ګران کار دی. شعر چې هنر، شعريت، پيغام، ښکلا ولري بايد په ډېر زيار وليکل شي، د شعر لپاره بايد رياضت او د نفس د پاکۍ مجاهده وشي. د فکري تمرکز تمرين وشي، د عاطفې او احساس جذبه په ځان کې پياوړې شي او پر ژبه او الفاظو حاکميت پيدا شي. که څه هم ګرانو مشرانو استاد خالق رشيد او استاد هېوادمل صيب او زما پورتنيو يادو شويو ملګرو او نورو دوستانو زه هڅولم چې بايد شعر ويلو ته دوام ورکړم او يو ځل خو لا ما د ځوانو ليکوالانو د کلنيو جايزو په لړ کې جايزه هم واخيسته، خو ما دا يقيني کړه چې زه د شعر لپاره دغو مره اړين رياضت ته وخت نه لرم. ماته دا غوره وبرېښېده چې خپلو خلکو او هېواد ته له علمي لارو چارو خدمت وکړم. د شعر اغېزه دايمي او تل پاتې هم ده او ژوره هم ده خو زما تصميم دا سې شو چې نور دوام ور نه کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسو د لیکنو زیاته برخه د ټولنیزو- سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي، ددې علت څه دی؟

زما د کتابونو موضوعات سیاسي نه بلکې طبي او ټولنیز دي او د مقالو ډېره برخه د ټولنیزو- سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي. باید ووایم چې که څه هم زه د کوم سیاسي ګوند غړی نه وم او نه یم او د زده کړې ځانګه مې هم طب دی، خو په تېرو دوه نیمو لسیزو کې ټولنیزو او سیاسي مسایلو دومره د افغان ولس پر ژوند محسوس او ملموس اثر کړی دی چې هر څوک په دغه باب فکر کوي، بحث کوي او ځان په کې دخیل ګڼي. د ارستو په وینا انسان یو سیاسي حیوان دی او هر انسان حق لري چې د خپل ژوند او سرنوشت د کلیدي مسایلو په باب خپل فکر وکړي او نظر څرګند کړي.

په طبي برخه کې ستاسو یو لړ لیکنې او همدا راز د کتابونو سمون یو غوره کار ګڼل کېږي، تراوسه دې په دې برخه کې څومره کار کړی دی او د نور کار تکل هم لرې او که نه؟

دا زما یوه پخوانۍ هیله ده، چې ټول افغانان په خپلو برخو کې د لیکنو او ژباړو له لارې د هېواد د علمي، فرهنګي پانګې په شتمنۍ کې برخه واخلي، موږ ته دا موقع هله په لاس راغله چې زموږ ملګرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جوړه کړه (البته دا کار موږ د خوشحال فرهنګي ټولنې له جوړېدو سره سم پلان کړی و.) ما له همدغو امکاناتو څخه په ګټه پورته کولو په خپله دوه طبي کتابونه تالیف او چاپ کړل او د طب د پوهنځي د استادانو او ځینو نورو ورونو (۷) عنوانه طبي کتابونه مې اډیټ او چاپ کړل.

البته ما یو دوه نور غیر طبي کتابونه هم وژباړل چې د ملګرو په مرسته چاپ شوي دي. د دوام ورکولو په برخه کې باید ووایم چې غواړم دغه کار ته دوام ورکړم او له نورو ملګرو سره هم تر خپله وسه مرسته وکړم.

ستاسو په نظر د پښتو ژبې علمي کېدنې ته څه کول په کار دي؟

د پښتو ژبې علمي کېدنې بهیر باید د پښتو ژبې د پرمختیا له عمومي بهیر سره یوځای پرمخ لاړ شي. زما په اند باید دا بهیر په لاندې برخو کې پیاوړی شي:

۱- په دولتي چارو کې:

- ✵ په اساسي قانون کې د ژبې روا او معقول حق تسجیل شي.
- ✵ په دولتي ادارو او چارو کې شامله شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❋ پـه ښـوونځيو او پوهنځيـو کـې د زده کـړې او تـدريس ژبـه شـي (البته په هغو سيمو کې چې پښتانه اکثريت جوړوي او کابل کې دې دواړه ژبې پښتو او دري د زده کړې ژبې وي).

❋ په راډيو تلويزيون، خپرونو او مطبوعاتو کې دې خپل متناسب ځای ونيسي.

۲- په نا دولتي چارو کې:

❋ ازادې فرهنګي ټولنې دې، دې کار ته ملا وتړي.

❋ فرهنګپال سوداګر دې ددې خدمت لپاره مرستې وکړي.

❋ شخصـي فرهنګـي موسسـې دې پـه دې بـاب نوښـتګر کارونـه ترسره کړي.

تاسو د هېواد له سياسي او ټولنيزو حالاتو خبر ياست، د افغانستان راتلونکی درته څنګه ښکاري؟

دا ډېره عامه او ګرانه پوښتنه ده، دا چې حالات کوم لوري ته ځي او څه منځته راځي پـه دقيق ډول يې ويـل ګران دي، خو عـامې نښـې نښانې دا سې دي، چې افغانستان اوس عملاً د يوې ډلې پـه انحصار کې دی او په راتلونکي کې به انحصار ونه چلېږي، نو طبيعي ده چې د يوې مدني ټولنې پر لور ګامونه واخيستل شي.

انحصار ځکه نه چلېږي چې موږ ته تجربه شوه، د خلقيانو حاکميت دومـره انحصـاري و، چـې د ((انقلابـي شـورا لـه رئـيس)) څخـه تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

((علاقه دار)) پوري د دوی ((ملګري)) تاکل شوي وو. ملت بې وسلې و، بهرنۍ مداخله ډاګيزه نه وه او ملت هم ويده و. تر ې راوروسته د روسي لښکرو او برچو په زور ببرک کارمل هم دد غه انحصار د ټينګښت لپاره هڅې وکړې، خو نتيجه يې ورنه کړه، دوی مجبور شول چې د ګورباچوف د ((نوی سياسي تفکر)) په تقليد ملي روغه جوړه اعلان کړي او لږ تر لږه په نظرياتي ډول له انحصار ګرۍ څخه تېر شي. بيا د مجاهدينو يوې ډلې او ترې راوروسته طالبانو هم د انحصار هڅې وکړې، خو تجربې ناکامې وختې نو اوس هم نتيجه نه ورکوي او دا په دې دليلونو چې:

ـ سره له دې چې امريکايان او نړيوال سوله ساتي په افغانستان کې فعال حضور لري، د هېواد په ډېرو سيمو کې د مرکزي حکومت او شمال ائتلاف امر نه چلېږي.

ـ شمال ائتلاف په خپله پر څو غير متجانسو ګروپونو وېشل شوی دی.

ـ د دوی په منځ کې د نظار شورا ظاهراً متحده ډله هم د رهبرۍ په فقدان اخته ده او تر مسعود وروسته د يو وړ رهبر د نشتوالي له امله دوی د يو موټي سازمان په توګه کار نه شي کولی.

ـ ملت د انحصار ګرو ډلو له اعمالو ډېر ستړی شوی دی او ذهناً دې ته تيار دی چې د انحصار ګرۍ پر خلاف له هغو ملي او ولسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتونو سره مل شي چې د اسلامي ارزښتونه او د افغانستان ملي ګټو ساتنه یې د کار په محور کې وي.

ـ نړیواله ټولنه هم وجداني مسئولیت لري او هم د خپلو ویناوو او ژمنو پر اساس مجبوربږي، چې د ډیموکراسۍ، قانونیت او پلورالیزم پر لوري د افغانانو د روا هڅو ملاتړ وکړي.

ـ بهرني هېوادونه (ایران، روسیه، عربي هېوادونه، پاکستان) په افغانستان کې متضادې ګټې لري او انحصار ګري نه غواړي، ځکه ورته مخالفین پیدا کوي چې دا بیا د هېواد په ضرر ده او د تباهۍ پر لور یې بیایي.

نو په لنډیز سره به ووایو د افغانستان راتلونکي کې د یوې مدني، ملي ټولنې د جوړېدو امکانات ډېر دي، خو په دې شرط چې ملي اشخاص او ځواکونه یو مدبرانه، له جرئت ډک سنجول شوی او منسجم خوځښت پیل کړي، دوام ورکړي او تر بري یې ورسوي.

په افغانستان کې د سیاسي انحصار د مخنیوي لپاره څه کول په کار دي؟

د سیاسي انحصار د مخنیوي لپاره په کار ده چې تر ټولو لومړی افغانان د انحصار غوښتنې پر ځای پر یو ملي–اسلامي، غیر انحصار طلبه ولسواک بدیل فکر وکړي، اقدام ته راودانګي او منسجم او هدفمند کار ترسره کړي. دویم دا چې ملي اردو او ملي پولیس د یوې ډلې له اختیاره ووځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا نړیوال پر دې قانع کړل شي چې انحصار غوښتونکي د دوی د اوږدې مودې ملګرتیا نه شي کولای او د ملت له نارضایتۍ سره د مخامخ کېدو په صورت کې له ستونزو سره مخ کېدونکي دي.

ځینې کسان د افغانستان د بحران د اوږدوالي یو علت د یوې ملي ستراتیژۍ نشتوالی ګڼي، ستاسو په نظر اوس یوې اوږدې ملي ستراتیژۍ ته اړتیا شته او که نه؟

دا ډېره مهمه خبره ده که افغانستان پیاوړې ملي ستراتیژي درلودلای له دومره ستونزو سره نه مخ کېده. دا سمه ده چې زموږ سیاسي، جغرافیاوي موقعیت داسې دی چې د هر فاتح او زورور د هدف وړ ګرځو او باید له دې لارې خپلې نظر وړ سیمې ته ځان ورسوي، خو د یوې روښانه ملي ستراتیژۍ نشتوالی د بهرنیانو له بدو نیتونو سره مرسته کړې ده چې په اسانۍ په افغانستان کې نفوذ وکړي.

د افغانستان تېرو حکومتونو په دې نه دي توانېدلي چې د افغانستان د ملي هویت، په ملي هویت کې د مرکزي ټکیو، ملي ژبې، ملي تاریخ، ملي ګټو، د نړیوالو ګټو او ملي ګټو ترمنځ د توازن، د اسلام د اساساتو د رول (نقش)، د اسلامي او ملي ګټو ترمنځ د توافق او توازن، فردي او ټولنیزو حقوقو او د پرمختیا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سولې او ملي ټولنې لپاره د شعارونو او ستراتیژیو په باب یو واحد فورمول وړاندې او د ټول ملت توافق پرې واخلي.

افغانان تر دې وروستنیو ناتارونو وروسته باید پر دې خبرو پوهېدلي وي:

ـ ګاونډیان زموږ له ملي عظمت سره لېوال نه دي او له موږ سره د خپلو ګټو د لومړي ګڼلو په صورت کې معامله کوي.

ـ افغانستان بل بدیل نه لري او د هر افغان ابرو یوازې په خپل کور کې خوندي ده. اوس نو ددې وخت دی چې افغانان پر یوې ملي ستراتیژۍ باندې فکر وکړي او د داسې شرایطو د رامنځته کولو لپاره هڅې وکړي چې ټول افغانان وکړای شي پرې توافق وکړي او د عملي کولو تعهد یې وکړي.

افغانان باید د اوږدې مودې تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو په دقیق تحلیل سره د راتلونکي په باب پوخ فکر وکړي او پخه، اوږده، متوازنه ملي ستراتیژي جوړه کړي، چې له نړیوالو بهیرونو سره هم موازي وي.

په افغانستان کې د ملي غورځنګونو د نه پرمختیا او نه بریالیتوب علتونه څه دي؟

زما په نظر په دې کې څو خبرې مهمې دي:

ـ د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوران کې حکومت یوه ملي پالیسي درلوده او کوم ګوندونه چې یې په مقابل کې جوړ شول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی اکثریت له بهرنیو منابعو پیاوړي کېدل او طبعاً پر غیر ملي ایډیالوژیو سمبال او عملاً د ملت پر خلاف ولاړ وو.

- دولت نه په خپله کوم ملي ګوند او منسجم سازمان جوړ کړ او نه یې ملي سازمانونه حمایه کړل.

- بهرنۍ مداخله ډېره زیاته وه او له ملي ضد ګوندونو سره یې بې دریغه مرستې وکړې.

- د روسانو تر بریندو تېري وروسته ټول ملي قوتونه مجبور شول پاکستان او ایران ته پناه یوسي، هلته هم د پاکستان حکومت او هم د ایران اخوندانو د ملي قوتونو په ځپلو کې خپل رول ادا کړ.

- ملي غورځنګونو خپل ولس ته نفوذ ونه کړای شو او د روښانفکرانو په وړو دایرو کې منحصر پاتې شول او ولس ته یې د خپل اسلامي هویت ډاډ ورنه کړ، له بلې خوا ځینو جهادي ډلو هم د ملت په منځ کې دوی د اسلام پر ضد او یا لږ تر لږه د اسلام پر وړاندې په بې تفاوته دریځ تورن کړل.

- ملي غورځنګونو د کمونیستي او جهادي ګوندونو په شان منظمه سازماندهي هم نه درلوده، نو دغه ټول ددې سبب شول چې په افغانستان کې ملي قوتونه ونه ځلېدل او بریالي نه شول.

ایا اوس یوه پراخ ملي ګوند ته چې د ټولنې اکثره خواوې رانغاړي اړتیا شته او که نه؟

اوس ډېره اړتیا ده چې یو پراخ ملي - افغاني تحریک جوړ شي چې د ټول هېواد د بقا لپاره یوه اساسي فورموله ولري او د مشخص پروګرام او کړنلارې له لارې له تېرو تجربو څخه په استفادې د روښانه راتلونکي لپاره لاره خلاصه کړي.

دغسې یو پراخ تحریک ته اړتیا ډېره ده، خو له لاندې چلنجونو سره به مخ وي:

۱- ایا ټول ملي او دموکرات قوتونه چې واحد افغانستان او د اسلام دین ته وفادار وي، تر یوه چتر لاندې راټولولای شي که نه؟

- دا چې اوس عملاً د افغانستان د اقلیت قومونو په منځ کې د دوی د حقوقو د (دروغجنو) مدعیانو له خوا ګوندونه موجود دي، دا ملي پراخ تحریک به له ټولو قومونو باکفایته، بادرکه او پر هېواد مین خلک راټول کړای شي که نه؟

۳- که دغه پورته کارونه وشي ایا پر یو ښه رهبر او با کفایته مشرۍ به سره متفق شي او که نه؟

- دوی به د خپل پروګرام د حقانیت او جامعیت په باب بادرده او زړه کړو افغانانو ته قناعت ورکړی شي شي او که نه؟
- او که دا هم وشي ایا وبه کړای شي له روښانفکرې دایرې د ولس د پراخو پرګنو، او ولسي او روحاني مشرانو ملاتړ ترلاسه کړي او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ایا دوی به نړۍ پر دې قانع کړای شي چې د داسې مسایلو اړتیا او هم امکان اوس تر هر وخت زیات دی او دا کار هم د افغانستان او هم د نړۍ په ګټه دی.

نو د اړتیا خبره خو حل ده، خو د امکاناتو پر خبره باید پوره بحث وشي. دقیق فکر، قوي او متین ګامونه ورته واخیستل شي. داسې چې د افغانستان د تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو ټول اړخونه دقیق تحلیل شي. دقیق او ستراتیژیک پروګرام جوړ شي او په پوره تدبیر، حوصله، عزم، پوهه او جدیت دا کار پرمخ ولاړ شي.

د راتلونکي اساسي قانون په باب ستاسو نظر څه دی، چې څه ډول قانون باید وي؟

د راتلونکي اساسي قانون په باب خو زموږ نظر په عام ډول دا دی چې باید د افغانستان خپلواکۍ، ملي هویت، ملي ګټې، د اسلام د سپېڅلي دین اساسات، د ترقۍ او دموکراسۍ لپاره تکل، د بشري حقوقو موازین، ټولنیز عدلت، اقتصادي پرمختیا، ملي یووالي او ورورۍ، ټولنیزه پرمختیا، ملي ښوونه او روزنه، د حقوقي نظام اساسات او ټول لوړ ارمانونه په کې تضمین او تسجیل شي. دا قانون باید د ټولو تېرو قوانینو د یوې بشپړوونکې نسخې په حیث وي او د تېرو قوانینو کمۍ پوره کړي او نوې ستونزې ونه زېږوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې کسان غواړي چې په اساسي قانون کې د فیډریشن موضوع را پورته کړي، ستاسو په نظر په افغانستان کې فیډریشن د افغانستان یووالي ته څومره زیان اړولای شي؟

موږ باید فډریشن مسئله په کلکه و غندو. دا د افغانستان او افغانانو پر خلاف د روسانو د وحشي ظلمونو او تېریو یو دوام و بولو او د افغانستان د ټولو خلکو په تاوان یې وګڼو.

زموږ خلک لا د افغان واحد ملت په یوه ملي لوښي کې پوره حل شوي نه دي او په دې نومونو د ملي نفاق او قومي او سیمه ییزو لانجو زړي له سره زرغونېدای شي. افغانستان واحد هېواد دی او باید یو پیاوړی مرکزي دولت ولري چې پر ټولو ولایتونو پوره کنټرول ولري. د افغانستان د خلکو ډېره لوړه فیصدي د زده کړې له نعمت څخه بې برخې ده، په تېرو جګړو کې ډېرې کینې او کرکې پیدا شوې دي او سره له دې چې تر افغانستان ښه بدیل د هیڅ قام او وګړي له پاره نشته، خود فدرالیزم دا ناوړه نظریه د مضر میکروب په توګه زموږ ملي وحدت او د خاورې یووالي له ګوابښ سره مخ کولای شي، نو ځکه یې زه غندم او باید په اساسي قانون کې رد شي.

د ملي ژبې مسئله په اساسي قانون کې څنګه حلېدی شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ وړاندیز دادی چې د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان دې پښتو د افغانستان ملي ژبه او پښتو او دري دې د افغانستان رسمي ژبې وي، موږ غواړو په دې باب جنجال زیږوونکې تبصرې او مباحثې ونه شي او ګوندونه په دې باب د ملت له احساساتو سو استفاده ونه کړي، بلکې د ټولې نړۍ په شان په اصولي، معقول، متوازن او بې جنجاله ډول د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان عمل وکړي. ځکه هغه قانون د یوې ارامې فضا او پیاوړو اشخاصو د کار محصول و.

د رسمي مذهب مسئله باید څنګه حل شي؟

د رسمي مذهب په باب باید موږ پر دې توافق وکړو چې حنفي فقه دې د افغانستان رسمي مذهب ومنل شي، د دې لپاره ډېر دلایل شته:

ـ یو د افغانستان د خلکو قاطع اکثریت د حنفي مذهب پیروان دي.

ـ بل حنفي مذهب په اسلامي نړۍ کې د حاکمیت اوږده او روښانه تاریخ لري او ډېر جامع دی. (حتی په ځینو اسلامي هېوادونو لکه: سوډان کې سره له دې چې د حنفي مذهب پیروان اکثریت نه دي، خو د دوی دولتي چارې په حنفي مذهب چلیږي او علت یې همدغه د حنفي مذهب جامعیت دی.)

ـ په دې ډول به د مذهبي اختلافاتو مخنیوی هم وشي، ځکه که دویم مذهب په قانون کې شامل شو، نو بیا به د ټولو مذاهبو پیروان د غسې غوښتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ تراوسه د افغانستان خلکو د حنفي مذهب حاکمیت منلی و او څه ستونزه نه وه موجوده.

ـ خو باید مذهبي ازادي د هر چا لپاره موجوده وي او په قانون کې تضمین شي.

زموږ په هېواد کې د مطبوعاتو ازادۍ ته څومره اړتیا ده؟

ازاد مطبوعات داسې دي لکه څوک چې په خپله خوله خپلې خبرې کوي او دا هر څوک غواړي، هېڅوک نه غواړي او نه شي کولای چې خپلې خبرې ونه کړي. د مطبوعاتو ازادي په هېواد کې د دموکراسۍ او مدني ټولنې له جوړېدو سره اساسي مرسته کولای شي او باید ټول افغانان د دې لپاره مبارزه وکړي، خو ازاد مطبوعات باید یوه قید ته راضي وي او هغه دا چې د افغانستان او اسلام پر ضد به خپرونې نه کوي.

پر اوسنیو مطبوعاتو څومره د ازادو مطبوعاتو اطلاق کېدی شي؟

اوسني مطبوعات دوه ډوله دي: یو هغه چې په هېواد کې دننه خپرېږي: دا زیاتره د یوې ډلې او یوه شخص صفت کوي، رښتیا نه وایي، یا یې کم وایي، یا یې له ویلو څخه وېرېږي او یا هم وېرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، خو اوس نوي نوي د يو بغاوت نښې ښکاري او سړي ته دا ډاډ پيدا کوي چې مطبوعات د ازادۍ پر لوري درومي.

بل هغه دي چې له هېواده بهر چاپېږي او خپرېږي. هغه بيا په پوره ډول ازاد دي او هر څوک کولی شي د خپل زړه خبره په ښکاره ډول وکړي. په دغه دويم ډول کې بايد يوازې يو ټکي ته متوجه شو چې د افغانستان او د اسلام پر ضد بايد نه وي، ځکه بيا به د ازادو مطبوعاتو نوم بد کړي.

اوس د چاپ او خپرونو د اسانتياوو او کمپيوټري وسايلو د عاموالي له امله خپرونې ډېرې اسانې او ارزانې شوې دي او هر څوک کولای شي د ازادو مطبوعاتو په وده او ترويج کې فعاله برخه واخلي او بايد وايې خلي.

ډاکټر صيب ستاسو له مرکې نه ډېره مننه.

ستاسو نه هم ډېره مننه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکري کورنۍ کې زیږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې يې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.
محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.
استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.
تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد يون په ختيزو ولايتونو کې د افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده و منله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر او سه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندېيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټــورو نظریــاتو تــه هــم غلــط رنــګ او تعبیــر ورکــوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګـورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	دريم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنگي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- دپنتیاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنگ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنگ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بیړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

maraka āw marake

(Interview and Interviews)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-24-2
9 789936 500242 >

د خپرونو لړ: (۲۵)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library